

ANKAD

ANADOLU KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
Journal of Anatolian Cultural Research (JANCR)

ISSN: 2587-0491

YIL: 2024

CİLT:8

SAYI:1

ANADOLU KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

(*Journal of Anatolian Cultural Research*)

E-ISSN: 2587 - 0491

BAŞ EDITÖR

Prof. Dr. Turhan ÇETİN, Gazi Üniversitesi, Türkiye

ALAN EDITÖRLERİ

Prof. Dr. Ali Çağatay KILINÇ, Karabük Üniversitesi, Türkiye (**Eğitim Bilimleri**)

Prof. Dr. Hasan KARA, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye
(**Coğrafya-Tarih-Sosyoloji- Kültürel Araştırmalar ve diğer Sosyal Bilimler**)

Prof. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
(**İktisadi ve İdari Bilimler, Hukuk, Turizm, Bankacılık ve Sigortacılık vd.**)

Doç. Dr. Bahadır KILCAN, Gazi Üniversitesi, Türkiye (**Sosyal Bilimler Eğitimi**)

Doç. Dr. Halide ASLAN Ankara Üniversitesi, Türkiye (**İlahiyat**)

Doç. Dr. Müzeyyen Nazlı GÜNGÖR, Gazi Üniversitesi, Türkiye (**Yabancı Diller Eğitimi**)

Doç. Dr. Nurcan UZEL, Gazi Üniversitesi, Türkiye (**Fen Bilimleri Eğitimi**)

Doç. Dr. Vedat BAYRAKTAR, Gazi Üniversitesi, Türkiye (**Temel Eğitim**)

Doç. Dr. Veli Savaş YELOK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye (**Türk Dili ve Edebiyatı - Türkiye Türkçesi ve Diğer Türk Lehçeleri**)

Assoc. Prof. Dr. Aliya KURALBAYEVA, Ahmet Yesevi University, Kazakhstan (**Türk Dünyası Araştırmaları**)

Assist. Prof. Dr. Seyhan İBRAHİMİ, International Balkan University, North Macedonia (**Balkan Araştırmaları**)

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Adem SEZER, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Aslı Özlem TARAKÇIOĞLU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Bülent AKBABA Gazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Çıgıl AYKUT, Gazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Erdal AKSOY, Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey

Prof. Dr. Farzand Ali JAN, Iqra Nation University, Pakistan

Prof. Dr. Ferudun Hakan ÖZKAN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Liliana DUMITRIACHE, University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. Osman ÇEPNİ, Karabük Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Seokhee CHO, St. John's University, USA

Prof. Dr. Serdar ERKAN, International Final University, Turkish Republic of Northern Cyprus

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ, Gazi Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Flavia KABA, Tiran University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Liudmyla RADOVETSKA, National Academy of Security Service of Ukraine, Ukraine

Assoc. Prof. Dr. Muhidin MULALIC, International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Assoc. Prof. Dr. Mürteza HASANOĞLU, State Academy of Administration, Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Rehman SEFEROV, Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Zaynabidin ABDIRASHIDOV, Tashkent State University, Uzbekistan,
Assist. Prof. Dr. Sezen ISMAIL, International Balkan University, North Macedonia.
Doç. Dr. Fitnat GÜRGİL, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Mustafa TAHİROĞLU, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Yaşar KOP, Kafkas Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Yurdal DİKMENLİ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Yusuf İNEL, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Dr. Alper ALTUNÇEKİÇ, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Dr. Aydın KUDAT, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye
Dr. Erika HANCZ, University of Pecs, Hungary
Dr. Ghazawi SAHAR, Wayne State University, USA

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY, Karabük Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ali MEYDAN, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ali Rıza GÖKBUNAR, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Türkiye.
Prof. Dr. Anna HLAVNOVA, University of Zilina, Slovakia
Prof. Dr. Aybala AKSOY, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Biljana CUBROVIĆ, University of Belgrade, Serbia and Montenegro
Prof. Dr. Bülent AKSOY, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Duran AYDINÖZÜ, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Elif ALADAĞ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Erdal AKSOY, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Eren YÜRÜDÜR, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ergin HAMZAOĞLU, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Erol DURAN, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Eyüp ARTVİNLİ, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Fatih AYDIN, Karabük Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Fuad MEMMEDOV, State Academy of Administration, Azerbaijan
Prof. Dr. Gülay GÜNAY, Karabük Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN, Ege Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İhsan KALENDEROĞLU, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Juhani LAURINKARI, University of Kuopio, Finland
Prof. Dr. Kadir KARATEKİN, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kasım İNCE, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Korkmaz MUSTAFAYEV, Academy of Languages, Azerbaijan
Prof. Dr. Lemara SELENDİLİ, University of Tavrida, Crimea, Russia
Prof. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Musa ÇİFÇİ, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Musa YILDIZ, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mustafa ERGÜN, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mustafa YILDIZ, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nurettin PARILTI, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ömer ÖZKAN, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ, Samtskhe-Cavakheti State University, Georgia
Prof. Dr. Rüstem ŞÜKÜROV, Moscow Molonsov State University, Russia
Prof. Dr. Saim KAYADİBİ, International Islamic University Malaysia, Malaysia
Prof. Dr. Selahattin KAYMAKÇI, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Serkan KOŞAR, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Servet ÖZDEMİR, Başkent Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Soner Mehmet ÖZDEMİR, Mersin Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Togay Seçkin BİRBUDAK, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ufuk KARAKUŞ, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Uwe BLAESİNG, University of Leiden, Netherlands
Prof. Dr. Zafer KUŞ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Ana KECHAN, International Balkan University, North Macedonia

Doç. Dr. Davut GÜREL, Bartın Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Hacı ÇOBAN, Yozgat Bozok Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Mehmet DENİZ, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Pusat PİLTEN, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Selman ABLAK, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Sibel OĞUZ HACAT, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Tülay POLAT ÜZÜMCÜ, Kocaeli Üniversitesi, Türkiye
Dr. Abdurrahman OKUR, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Dr. Arcan AYDEMİR, Artvin Çoruh Üniversitesi, Türkiye
Dr. Eric GEOFFROY, University of Strasbourg, France
Dr. Esmâ ÖZTÜRK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Dr. Irina KAYAN POKROVSKAYA, Kiev Taras Shevchenko Institute of Philology, Ukraine
Dr. Klaws ELDMAN, University of Berlin, Germany
Dr. Leo James MAHONEY, University of Toronto, USA
Dr. Mehmet ÖZAY, Malaysia Technology University Faculty of Education, Malaysia
Dr. Mohd ROSLAN, Mohd Nor, University of Malaya, Malaysia
Dr. Nazım CAFEROV, Azerbaijan State University of Economics, Azerbaijan
Dr. Nudzejma OBRALIC, International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Dr. Stale KNUDSEN, University of Bergen, Norway
Dr. Ümit YEL, Türkiye
Dr. Vedat YEŞİLÇİÇEK, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Dr. Zeynep KOYUNCU, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRÜ

Dr. Seda ÖNGER, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Dr. Nazan İŞİ, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Türkiye
Öğr. Gör. Şeyda KIR, Yozgat Bozok Üniversitesi, Türkiye

TÜRKÇE DİL EDİTÖRÜ

Dr. Eda Nur KARAKUŞ AKTAN, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Dr. Seda ARTUÇ BEKTEŞ, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türkiye

KAPAK TASARIM

Öğr. Gör. Veysel ŞAYLI, Gazi Üniversitesi, Türkiye

SEKRETERYA

Arş. Gör. Hüseyin KARAASLAN, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye
Doktorant Muhammet Zeki GÜZ, Gazi Üniversitesi, Türkiye

Tarandığı İndeksler

CİLT 8, SAYI 1, YIL 2024

İÇİNDEKİLER/TABLE OF CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

RESEARCH ARTICLES

STEM Uygulamalarına Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması	1
<i>Development of an Attitude Scale Towards STEM Applications: A Validity and Reliability Study</i>	1
Kayyum Nasrı'nin Tatar Dili Hakkındaki Görüşleri	18
<i>Qayyum Nasri's Views on the Tatar Language</i>	18
İmalat Sektörünün Coğrafi Yoğunlaşması Üzerine Bir Analiz: TR81 Batı Karadeniz Bölgesi Örneği	28
<i>An Analysis on the Geographical Concentration of the Manufacturing Sector: TR81 Western Black Sea Region</i>	28
Sosyal Bilgiler Dersindeki Mekânsal Okuryazarlık İçeriklerine İlişkin Öğretmen Görüşleri .	49
<i>Teachers' Views on Spatial Literacy Contents in Social Sciences Course</i>	49

DERLEME MAKALELER

REVIEW ARTICLES

Bursa Uluslararası İpek İğne Oya Festivali ve Tasarım Yarışması	65
<i>Bursa International Silk Needle Lade Festival and Design Competition</i>	65

Araştırma Makalesi / Research Article

STEM Uygulamalarına Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Development of an Attitude Scale Towards STEM Applications: A Validity and Reliability Study

Dilara NECCAR TEZCAN ¹ & Ergin HAMZAOĞLU ²

Geliş/Received: 26.01.2024

Kabul/Accepted: 15.04.2024

Öz

Küreselleşme, kalkınmanın sürdürülebilir olması için eğitim sisteminde köklü değişimler yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu değişimlerden biri de disiplinler arası yaklaşımı temel alan STEM modelinin eğitimle bütünleştirilmesidir. Bu çalışmada fen bilimleri öğretmenlerinin STEM uygulamalarına yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirilmiş ve ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması 360 fen bilimleri öğretmeni ile yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği için açılımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. 5'li likert tipinde hazırlanan STEM tutum ölçeğinde 22 madde ve 3 faktörlük yapı belirlenmiştir. Ölçek iç tutarlık kat sayısı 0,934 ve KMO değeri 0,934 bulunmuştur. Ölçekte toplam varyans oranı %63,05'tir. Bu bulgular ölçeğin fen bilgisi öğretmenlerinin STEM'e ilişkin tutumlarının belirlenmesi için geçerli ve güvenilir olarak bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: STEM, Fen bilgisi öğretmenleri, tutum ölçeği, geçerlik, güvenilirlik

Abstract

Globalization has necessitated radical changes in the education system in order for development to be sustainable. One of these changes is the integration of the STEM model, an interdisciplinary approach model into education. In this study, a scale was developed to determine science teachers' attitudes towards STEM applications, and validity and reliability studies of the developed scale were conducted. The validity and reliability study of the scale was conducted with 360 science teachers. Exploratory and confirmatory factor analysis was applied for the construct validity of the scale. In the STEM attitude scale prepared in 5-point Likert type, 22 items and 3-factor structure were defined. The internal consistency coefficient of the scale was 0,934, and the KMO value was 0,934. The total variance rate on the scale is %63.05. These findings have indicated that the scale is valid and reliable for determining science teachers' attitudes towards STEM.

Keywords: STEM, science teachers, attitude scale, validity, reliability

¹ Sorumlu Yazar/Corresponding Author, Doktora öğrencisi Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara/Türkiye. E-posta: dilaraneccar@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7735-147X>

² Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Fen Bilgisi Eğitimi ABD, Ankara/Türkiye. E-posta: erginhamzaoglu@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6053-6796>

Önerilen Atıf/Suggested Citation: Neccar Tezcan, D. & Hamzaoglu, E. (2024). STEM uygulamalarına yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 1-17.

1. GİRİŞ

STEM eğitimi ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde NASA hibeleri ile başlamıştır (White, 2014). Günümüzde yaygınlaşan bu yeni eğitim modeli 90'lı yıllarda National Science Foundation tarafından SMET kısaltması ile adlandırılmış, ancak bu isim telaffuzu zor olması nedeniyle sonradan STEM olarak değiştirilmiştir (Sanders, 2009). STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) eğitimi ile hızla değişen ve gelişen dünyada ABD'nin rekabet gücünü koruması amaçlanmıştır (Breiner, Harkness, Johnson ve Koehler, 2012; Dugger, 2010; White, 2014).

STEM eğitimi kavramı; okul öncesinden doktora sonrasına kadar tüm eğitim faaliyetlerini içerir (Gonzalez ve Kuenzi, 2012). Bu eğitim modeli; araştırma-sorgulama esasına dayalı olarak, öğrencilerin bilim ve matematiği teknolojik tasarım süreçlerinde kullanarak, gündelik hayata yönelik problemlerin çözümünü sağlayacak ürün geliştirilmesini destekler (Bybe, 2010; Sanders, 2009). Ayrıca STEM eğitimi ile öğrencilerin ilgi alanlarıyla ilişkilendirerek ezberlenmesi ve ardından unutulması gereken ürün yerine düşünce yapısını ve yaşamını şekillendirebilen öğrenme süreçlerine dönüşümü sağlanmaktadır (Ramaley, 2002). STEM eğitimi ile yapılan çalışmalar incelendiğinde STEM eğitiminin, öğrencilerin bilişsel süreç becerileri ve bilimsel okuryazarlığı (Sulliwan, 2007); 21. yüzyıl becerilerini (Shaw, 2018); içerik bilgisi, bilimsel tartışma, eleştirel düşünme (Perkins, 2016); bilim ve teknoloji anlayış seviyesi, muhakeme ve problem çözme becerilerini (Marginson, Tytler, Freeman ve Roberts, 2013) geliştirdiği görülmüştür.

Marginson vd., (2013) okuma becerilerinin tüm bilimsel çalışmaların temelini oluşturduğunu belirtmiştir. Okuma becerisinde güçlü olan ülkeler ise matematik ve fen becerilerinde de güçlüdür. Birçok ülkedeki raporlar STEM eğitiminin bilimsel okuryazarlığı artırdığını vurgulamaktadır. Uluslararası yapılan sınavlardaki başarısızlığımız ve 21. yüzyıl gereklilikleri doğrultusunda, eğitim politikalarımızı belirleyen birçok rapor günümüz gerekliliklerini karşılayacak STEM eğitiminin önemini vurgulamış ve üniversitelerde STEM laboratuvarları kurulmuş, geliştirilerek çalışmalar devam etmektedir (Corlu, 2014; Akgündüz, Aydeniz, Çakmakçı, Çavaş, Çorlu, Öner ve Özdemir, 2015).

Tutum; insan, nesne ya da düşüncelerle ilgili değerlendirmelerdir (Aranson, Wilson ve Akert, 2012). Allport (1935) ise tutumu; bireylerin bir durum veya nesneye yönelik yönlendirici etkiye sahip, yaşantıda biçimlenmiş zihinsel ya da sinirsel hazırlanma süreci olarak tanımlamıştır (akt. Tavşancıl, 2014). Tutumlar düşünsel boyutta oldukları için pasiftirler, ancak insan davranışlarını kısmen veya tamamen belirledikleri için oldukça önemlidirler. Bu çalışmada tutum değişkeni olarak ele alınmış, tutumun özelliği ve boyutları dikkate alınarak ölçek geliştirilmiştir.

Literatür incelemesi sonucunda, STEM uygulamalarına yönelik tutumla ilgili olarak öğrenciler ve öğretmen adaylarına yönelik çok sayıda çalışma yapıldığı, buna karşın öğretmenlere yönelik çalışmanın yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin STEM uygulamalarına yönelik tutumuna ilişkin Thibaut, Knipprath, Dehaene ve Depaepe (2017) tarafından geliştirilen bir ölçek bulunmaktadır. Bu ölçekte araştırmacılar, tutum değişkenine ulaşabilmek için 5 farklı alt ölçek geliştirmiştir. Bunlar; algılanan zorluk, algılanan uygunluk, kaygı, zevk ve öz-yeterlidir. Geliştirilen ölçeğin pilot uygulaması 130 STEM alanı lise öğretmeni ile yapılmıştır. Pilot uygulama bulguları ölçeğin geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir. Alsmadi (2020) ise fen, matematik ve bilişim öğretmenlerine yönelik 5'li likert tipinde ölçek geliştirmiştir. Ölçek öğretmenlerin STEM uygulamalarının gerekliliğine yönelik görüşlerini belirlemek ve STEM'e yönelik tutumlarını ölçmek için iki

temel aşamadan oluşmaktadır. Ölçekte 30 madde STEM yaklaşımının uygulanmasının gerekliliklerini ölçerken 20 madde öğretmenlerin STEM'e yönelik tutumlarını ölçme amacıyla hazırlanmıştır.

Bir diğer çalışma ise Yaman (2020) tarafından öğretmenlerin STEM'e yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilen ölçek çalışmasıdır. Güvenirlik çalışması için 254 fen bilimleri, bilişim, sınıf, matematik, teknoloji ve tasarım öğretmenleri ile çalışmıştır. 17 maddeden oluşan ölçeğin tek faktörlü yapısı doğrulanmıştır Cronbach alfa güvenirlilik katsayısı 0,97 olarak bulunmuştur. İnam (2020) ise STEM alanı öğretmenlerin STEM'e ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla 5'li likert tipinde ölçek geliştirmiştir. Ölçeğin güvenirlilik çalışmasını anaokulundan lise düzeyine kadar 436 STEM alanı öğretmeni oluşturmaktadır. 24 maddelik iki boyutlu ölçeğin cronbach alfa katsayısı 0,916 olarak bulunmuştur.

Ülkemizde fen eğitim programlarına eklenen fen, mühendislik ve girişimcilik uygulamaları ile STEM eğitim modelinin fen bilgisi eğitimine entegrasyonu yapılmıştır. Bu bağlamda eğitimdeki temel unsurlardan, program uygulayıcısı olan fen bilgisi öğretmenlerimizin tutumlarını belirlemek önem arz etmektedir. Literatür taraması sonucunda genel olarak öğretmenlerin STEM'e yönelik tutumlarına ilişkin çalışmaların olduğu görülmüştür. Ancak fen bilgisi öğretmenlerinin STEM'e yönelik tutumlarını belirlemek için yapılan çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple bu çalışmanın amacı; ülkemiz için gerekli görülen ve fen programına dahil edilen STEM uygulamalarına ilişkin fen bilgisi öğretmenlerinin tutumunu ölçen geçerli ve güvenilir bir araç geliştirmektir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde çalışma grubu ve verilerin toplanması başlıkları yer almaktadır.

2.1. Çalışma Grubu

Bu ölçek geliştirme çalışması 360 Fen Bilgisi öğretmeni ile yürütülmüştür. Ölçeğe katılan öğretmenlerin eğitim seviyesi lisans, yüksek lisans ve doktora arasında değişim göstermektedir (Tablo 1). Öğretmenlerin mümkün olduğunca Türkiye'nin her ilinden seçilmesine ve yaşlarının geniş aralıklı olmasına özen gösterilerek grup heterojenliğine önem verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlere İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

		Katılımcı Sayısı
Cinsiyet	Kadın	252
	Erkek	108
Öğrenim durumu	Lisans	262
	Yüksek Lisans	88
	Doktora	10
Öğretmenlik deneyimi	0-3 yıl	89
	3-6 yıl	72
	6-10 yıl	89
	10-15 yıl	56
	15 yıl ve sonrası	54

Tablo 1 incelendiğinde ölçeğe katılan öğretmenler; cinsiyet, öğrenim durumu ve öğretmenlik deneyimlerine göre sınıflandırılmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenlerden kadın katılımcıların sayısı erkek katılımcıların sayısına göre daha fazladır. Öğrenim durumu

kategorisi incelendiğinde ise lisans mezunu öğretmenlerinin sayısı daha fazladır. Deneyim kategorisinde ise 0-3 yıl ve 6-10 yıl deneyime sahip öğretmenlerin sayılarının daha fazla olduğu görülmektedir.

2.2. Verilerin Toplanması

Deneme ölçek formu açıklayıcı bilgilendirme doğrultusunda Google-anket olarak elektronik ortamda gönderilmiştir. Sadece öğretmenlerin bulunduğu sosyal medya hesaplarından bağlantı adresi paylaşılmıştır. Verilerin toplanması 3 ay sürmüştür. Toplamda 360 öğretmene ulaşılmıştır. Örneklem büyüklüğünün madde sayısının 5 katını kapsayacak şekilde olması yeterli bulunmaktadır (Child, 2006). Bu doğrultuda örneklem büyüklüğünün yeterli sayıda olduğu söylenebilir.

2.3. Ölçeğin Geliştirilmesi

Ölçek geliştirilirken öncelikle, literatür taramasına dayalı olarak STEM uygulamalarına ilişkin tutumun göstergeleri incelenmiştir. Bu doğrultuda, tutumun yapısını oluşturan bilişsel, duyuşsal ve davranışsal yönler dikkate alınarak araştırmacı tarafından bir madde havuzu oluşturulmuştur. Bu doğrultuda hazırlanan 30 madde öncelikli olarak ölçme değerlendirme alanında görev yapmakta olan akademisyene, sonrasında 10 yıllık deneyime sahip fen bilgisi öğretmenine, son olarak dil açısından içerik ve anlaşılabilirlik bakımından 5 yıllık deneyime sahip Türkçe öğretmenine uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşü sonrasında tutum değişkeninin alt boyutunu kapsamadığı için 2 madde çıkarılmış ve 28 maddeden oluşan bir deneme formu oluşturulmuştur. Maddelerin kısa, açık ve anlaşılır olmasına önem verilmiştir. Hata payını en aza indirmek amacıyla 12 olumsuz 16 olumlu madde yazılmış ve bunlar rastgele sıralanmıştır. Ters maddelerde; kesinlikle katılıyorum 1, katılıyorum 2, kararsızım 3, katılmıyorum 4 ve kesinlikle katılmıyorum 5 olarak puanlandırılmıştır. Maddelerin dil geçerliği için dil uzmanının dönüşleri doğrultusunda açık anlaşılır olmayan maddeler değiştirilmiştir. Tutumun boyutlarına hizmet etmemesi bakımından çıkarılan maddeler ve dil açısından açık anlaşılır olmayan maddelerin düzeltilmesiyle birlikte yapılan değişikliklerden sonra ölçeğe son şekli verilerek form öğretmenlere dağıtılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analiz sırası aşağıda belirtildiği gibi gerçekleştirilmiştir.

- Verilerin analize uygunluğuna karar verebilmek için Kaiser-Meyer Olkin (KMO) değeri 0,934 ve Barlet Sphericity testi uygulanmıştır ($x^2=3901,179$; $df=231$; $sig=,000$).
- Yapı geçerliğini kanıtlayabilmek için açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılmış ve oranı %63,05 olarak hesaplanmıştır.
- Her bir faktör ve maddenin güvenilirliğine kanıt sağlamak için cronbach alfa katsayısı hesaplanmıştır. (1. faktörün cronbach alfa değeri 0,952, 2. faktörün cronbach alfa değeri 0,757, 3. faktörün cronbach alfa değeri 0,755 olarak bulunmuştur.)
- Geliştirilen ölçeğin benzer yapıdaki örneklerde de aynı yapıyı verebileceğine yönelik kanıt sağlayabilmek için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. ($X^2/df=1,70$; RMSEA 0,08; NFI 0,92; NNFI 0,96; CFI 0,96; SRMR 0,07; AGFI 0,70; GFI 0,76)

Bu çalışmada SPSS.25 ve Lisrel 8.80 paket programları kullanılmıştır. Çalışmada 360 örneklem büyüklüğü göz önünde bulundurularak katılımcılar rastgele ikiye ayrılmıştır.

AFA=260 DFA=100 kişi ile yapılmıştır. Analiz aşamasında tutum boyutları birbiriyle ilişkili olduğu için Promax Döndürme Metodu kullanılmıştır.

2.5. Araştırmanın Etiği

Bu araştırmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederiz. Araştırma için Gazi Üniversitesi Etik Komisyonunun 26.01.2021 tarih, 2 sayılı toplantısı ve 2021-130 numaralı kararı ile etik kurul izni alınmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde geçerlik ve güvenilirliğe ilişkin bulgular başlıkları yer almaktadır.

3.1. Geçerliğe İlişkin Bulgular

Katılımcılardan toplanan verilerin analizi doğrultusunda KMO değeri 0,934 olarak bulunmuştur. KMO değerinin 90’dan büyük olması mükemmel uyuma sahip olduğunu göstermektedir (Kaiser, 1974). Barlet Sphericity testi sonucunda chi-square test istatistiği ($\chi^2=3901,179$; $df=231$; $sig=,000$) anlamlı çıkmıştır. Bu sonuçlar araştırmadaki verilerin çok değişkenli ve normal dağılımlı bir yapıda olduğunu göstermektedir. Ayrıca değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu kanıtlar. Sonuçlar doğrultusunda ölçeğin deneme formunun faktör analizi yapımına uygunluğu belirlenmiştir.

Ölçekteki faktör öz değerleri incelendiğinde 1’den büyük 4 faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu 4 faktörün ölçeğe ilişkin açıkladığı toplam varyans 62,86’dır. 19, 21, 27. Maddelerin bulunduğu 4.faktörde cronbach alfa değeri: 0,644 çıkmıştır. Bir ölçeğin güvenilir kabul edilebilmesi, ölçeğin tamamının ve alt boyutlarının 0,70 ve üzerinde değer almasına bağlıdır (Kline, 2015). Araştırmada bulunan cronbach alfa değeri 0,70’ten küçük olmasından kaynaklı, 19 ve 21. maddeler atılarak 4. faktör yapısı yok edilmiştir. 3 faktörlü bir yapı oluşturulmasına karar verilmiştir.

28 maddelik deneme formunda öncelikli olarak birden çok faktöre yük veren maddeler tespit edilmiş ve tek tek atılmıştır (M=16, 23, 26, 28). 19 ve 21. maddenin faktör yükü değerlerinde bir sorun olmamasına rağmen 4. faktörü iptal etmek amacıyla atılmıştır. Kalan maddelerin faktör yükleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Maddelerin Faktör Yük Değerleri

Madde Sayıları	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör
M1	0,831		
M2	0,903		
M3		0,583	
M4			0,684
M5	0,839		
M6	0,863		
M7		0,771	

M8			0,876
M9	0,658		
M10	0,810		
M11	0,804		
M12		0,814	
M13	0,883		
M14		0,745	
M15			0,798
M17	0,586		
M18	0,729		
M20	0,718		
M22	0,652		
M24	0,694		
M25	0,817		
M27		0,527	

Ölçekteki her bir maddenin faktör yüklerinin 0,52 ile 0,90 arasında değerlere sahip olması ilgili faktörü iyi düzeyde temsil ettiğini gösterir. 3 faktörlü yapının ilk faktörü toplam varyansın %45,99'unu, 2. faktör %10,55'ini, 3. faktör ise %6,50'lik kısmı açıklamaktadır. Toplamda 3 faktörlü yapı %63,05'lik kısmın varyansını açıklamaktadır.

Aynı örneklem grubunda ölçeğin alt boyutları arasındaki korelasyon katsayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Korelasyon katsayıları Tablo 3 incelendiğinde boyutların $p < .01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır.

Tablo 3. Alt Boyutlara İlişkin Korelasyon Katsayıları

Faktörler	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör
1. Faktör	1,000	**0,510	**0,346
2. Faktör	**0,510	1,000	**0,393
3. Faktör	**0,346	**0,393	1,000

Üç faktör arasındaki korelasyon değerleri faktörlerin birbiriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Modelin yapı geçerliğini kontrol edebilmek amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapıldıktan sonra doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Literatürde bulunan uyum iyiliği indeks aralıkları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. DFA Uyum İyiliği İndeksleri (Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003)

Uyum iyiliği indeksleri	İyi uyum aralığı	Kabul edilebilir uyum aralığı
X^2	$0 \leq X^2 \leq 2df$	$2df \leq X^2 \leq 3df$
P	$.05 < p \leq 1.00$	$.01 < p \leq .05$
X^2/df	$0 \leq X^2/df \leq 2$	$2 < X^2/df \leq 3$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .08$
SRMR	$0 \leq SRMR \leq .05$	$.05 < SRMR \leq .10$
NFI	$.95 \leq NFI \leq 1.00$	$.90 \leq NFI < .95$
NNFI	$.97 \leq NNFI \leq 1.00$	$.95 \leq NNFI \leq .97$
CFI	$.97 < CFI \leq 1.00$	$.95 \leq CFI \leq .97$
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$
AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI \leq .90$

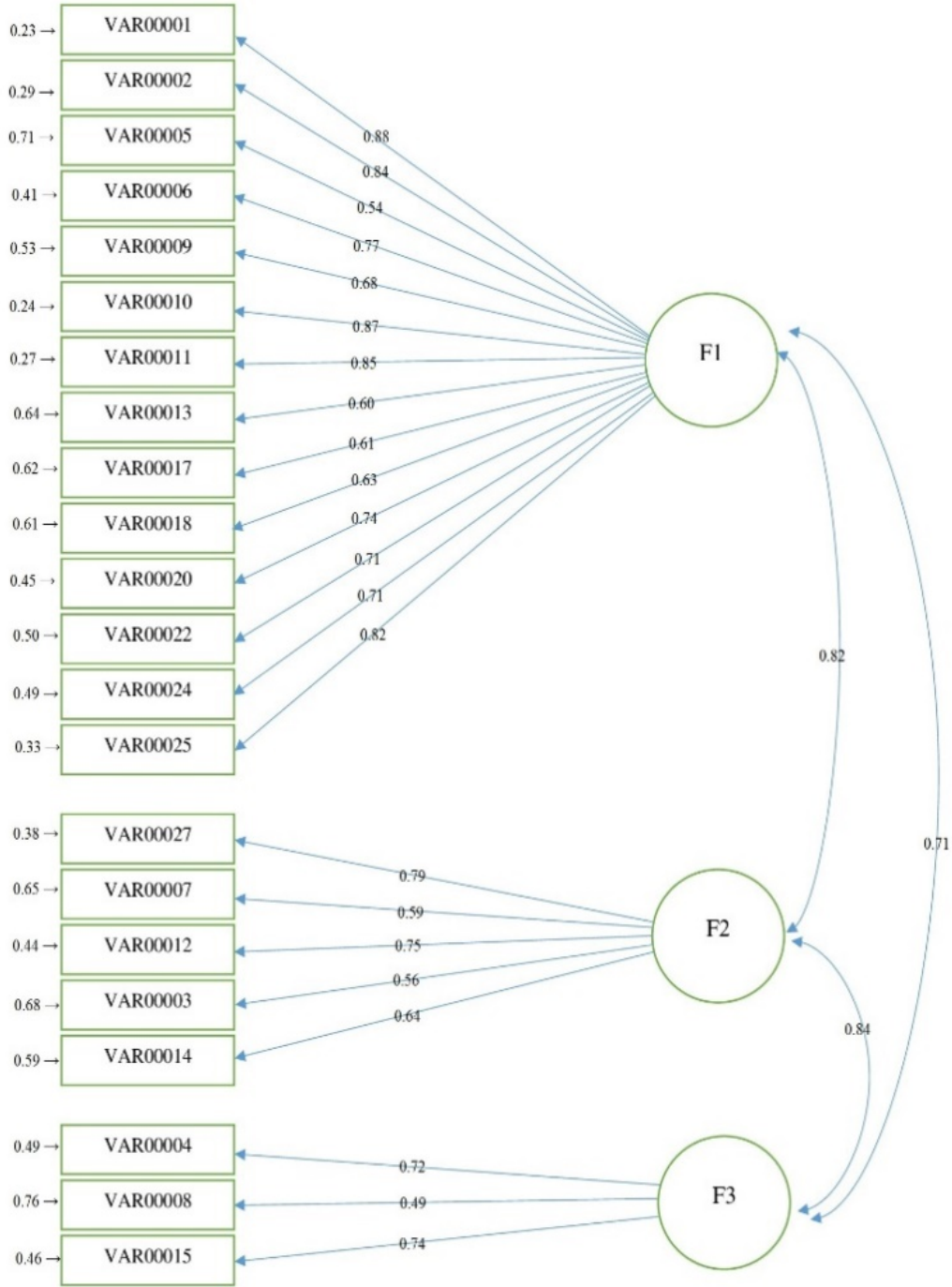
Araştırmada DFA sonucunda ulaşılan uyum iyiliği indeksleri Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. STEM Ölçeğindeki Uyum İndeksleri

X^2	X^2/df	NFI	P	RMSEA	AGFI	NNFI	CFI	GFI	SRMR
350,36	1,70	0,92	0,00	0,08	0,70	0,96	0,96	0,76	0,07

Tablo 4’teki kriterlere göre Tablo 5 incelendiğinde X^2/df oranı 1,70 olarak bulunmuştur; bu değer iyi uyum aralığındadır. RMSEA 0,08, NFI 0,92, NNFI 0,96, CFI 0,96, SRMR 0,07 kabul edilebilir uyum aralığındadır. Çalışmada bulunan AGFI ve GFI değerleri önerilen kabul edilebilir uyum aralığının altındadır. DFA sonucunda 3 faktör arasındaki korelasyon değerleri F1-F2:0,82, F2-F3:0,84 ve F1-F3:0,71’dir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen path diyagramı Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Modele İlişkin Faktör Yüklerini Gösteren Path Diyagramı

Modele ilişkin uyum indeks değerleri incelendiğinde ki kare değerinin serbestlik derecesine oranı ($\chi^2/df = 1,70$) olarak hesaplanmıştır. Bu değer 2 ve/veya daha altında bir değer olması, modelin mükemmel olduğunu; 5 ve/veya daha altında değer alması ise modelin kabul edilebilir düzeyde olduğuna işaret etmektedir (Kline, 2015). Bu kapsamda çalışmadaki modelin mükemmel uyumda olduğu söylenebilir.

3.2. Güvenirlğe İlişkin Bulgular

Cronbach alfa katsayısı 0 ile 1 değer aralığındadır. 1'e yaklaştıkça maddenin güvenirlği artar (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2016). Çalışma

kapsamında 22 maddelik ölçeğin cronbach alfa değeri 0,934, 1. faktörün cronbach alfa değeri 0,952, 2. faktörün cronbach alfa değeri 0,757, 3. faktörün cronbach alfa değeri 0,755 olarak bulunmuştur. Güvenirlik için, güvenirlilik katsayısının .70 ve daha yüksek bir değer alması yeterli kabul edilmektedir (Nunnally, 1978). Çalışma sonucunda elde edilen değerlerin 0,70'ten yüksek olması iç tutarlığının yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. Maddelere İlişkin Analizler

Maddeler	\bar{x}	S	Madde toplam korelasyonu	Madde çıkarıldığında Cr α Katsayısı
M1	4,20	0,92	0,75	0,94
M2	4,25	0,85	0,79	0,94
M3	3,81	0,89	0,46	0,73
M4	3,85	0,90	0,54	0,71
M5	4,42	0,93	0,65	0,95
M6	4,20	0,90	0,77	0,94
M7	3,99	1,04	0,46	0,73
M8	3,77	0,89	0,58	0,67
M9	3,60	1,01	0,65	0,95
M10	4,01	0,87	0,81	0,94
M11	4,13	0,85	0,79	0,94
M12	4,21	0,76	0,72	0,65
M13	4,23	0,84	0,80	0,94
M14	4,26	0,96	0,46	0,73
M15	3,97	0,91	0,62	0,62
M17	3,37	1,08	0,63	0,95
M18	4,01	0,87	0,78	0,94
M20	4,34	0,91	0,73	0,94
M22	3,85	0,87	0,75	0,94
M24	3,98	0,97	0,72	0,94
M25	4,13	0,86	0,83	0,94
M27	4,67	0,59	0,41	0,75

Tablo 6'da ölçekteki 22 maddenin madde analiz değerleri verilmiştir. Maddenin ölçülmek istenen özelliği ölçüp ölçmediğine bakmak için madde analiz değerleri incelenmiştir. Değerlerin 0,30 ve üzerinde olması maddelerin geçerli olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2020). Tablo 6 incelendiğinde ölçekteki maddelerin toplam korelasyon değerleri 0,41 ile 0,81 aralığında değişmektedir. Bu kapsamda ölçekteki maddelerin, madde toplam korelasyon değerlerinin 0,30'dan yüksek olduğu görülmüştür. Böylelikle madde toplam korelasyon değerlerin yüksek olmasıyla maddelerin amacına hizmet ettiği yani maddelerin ayırıcılıklarının iyi olduğu söylenebilmektedir. Ölçekteki 22 madde için yapılan t değerleri Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Ölçekteki Maddelerin T Değerleri

Madde	Faktör yükü	T	P
M1	0,88	11,06	0,00
M2	0,84	10,29	0,00
M3	0,56	5,76	0,00
M4	0,72	7,33	0,00
M5	0,54	5,66	0,00
M6	0,77	8,97	0,00
M7	0,59	6,08	0,00
M8	0,49	4,64	0,00
M9	0,68	7,64	0,00
M10	0,87	10,87	0,00
M11	0,85	10,51	0,00
M12	0,75	8,24	0,00
M13	0,60	6,47	0,00
M14	0,64	6,72	0,00
M15	0,74	7,54	0,00
M17	0,61	6,65	0,00
M18	0,63	6,86	0,00
M20	0,74	8,52	0,00
M22	0,71	7,97	0,00
M24	0,71	8,11	0,00
M25	0,82	9,86	0,00
M27	0,79	8,93	0,00

Tablo 7 incelendiğinde, maddeler arasında en küçük t değerinin 4,64 olduğu görülmektedir. Tüm değerler 2,56'dan büyük olduğu için $p < ,01$ düzeyinde anlamlı olarak kabul edilmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

PISA sonuçları Türkiye açısından yorumlandığında, eğitim sisteminde bazı yenilikler yapılmasının kaçınılmaz olduğu görülmektedir (Özmuş ve Kaya, 2014). Bu noktada öğretmenlerin iş birlikli çalışmaları ile öğrencilerin 21.yüzyıl becerilerinin gelişmesine katkı sağlayacak STEM temelli eğitim modeline önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Çorlu, 2014). Böylelikle eğitimde değişikliğe gidilerek eğitim seviyesi yüksek, okuduğunu anlayabilen, bireyler yetiştirilebilecektir. Benzer amaçla Amerika'da "herkes için bilim" anlayışı ile bilimsel okuryazarlık seviyesini yükseltmek için STEM eğitimine önem verilmiştir (Marginson vd., 2013). STEM eğitimi 21. yüzyıl zorluklarına göğüs gerebilecek derin içerik ve beceri gelişimine yönelik bir eğitim modelidir (Bybee, 2010). Bu sayede günümüz koşullarıyla başa çıkabilecek beceriye sahip fen okuryazarı bireyler yetiştirebilecektir.

Ekonomik olarak iyi olan ülkeler ile güçlü eğitim sistemlerine sahip olan ülkeler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Marginson vd., 2013). Machi (2009) tarafından yapılan çalışmada ise STEM uzmanlığı ile ülkelerin ekonomik refah düzeyleri arasında pozitif ilişki bulunduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda incelendiğinde STEM eğitimi ile ülkelerin ekonomik olarak kalkınması sağlanabilir. STEM eğitiminin çok yönlü yapısıyla sistemsel düşünme becerilerine sahip, problemin asıl nedenini anlayıp sorunlara kalıcı çözümler bulan bireyler yetiştirilebilir. Bu sayede ülkemiz kalkınabilir, üreten ve çağa ayak uydurabilen nesiller yetiştirerek ekonomik olarak gelişim gösterebiliriz. Bu görüşe paralel olarak ülkemizde TUSİAD (2017) tarafından yayınlanan raporda, küresel ekonomide teknoloji, inovasyon ve dijitalleşmeye bağlı iş dünyasında yarışta kalabilmek için STEM becerilerine sahip işgücüne ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Ülkemizdeki ihtiyacı gidermeye yönelik fen müfredatında yer alan STEM uygulamalarının uygulayıcısı olan öğretmenlere büyük görev düşmektedir. Bu bağlamda fen bilgisi öğretmenlerinin STEM uygulamalarına yönelik tutumlarının belirlenmesi önem göstermektedir. Çünkü literatürde Lund ve Stains'in (2015) yapmış olduğu çalışmada öğretmen tutumlarının STEM eğitimi etkilediğini göstermiştir. Bu nedenle STEM eğitiminin öğrenme ortamlarında uygulanabilmesi için öğretmenlerin tutumları belirlenmelidir. Tutum değişime direnç gösteren fikirler olarak görülmektedir. Ancak, van Aalderen-Smeets ve Walma van der Molen (2015) fen bilgisi öğretmenleriyle yapmış olduğu çalışmada öğretmenlerin tutumlarının, tutum odaklı mesleki gelişim programlarıyla geliştirilebileceğini bulmuştur. Bu kapsamda geliştirilen ölçekle fen öğretmen tutumları belirlenebilir. Olumsuz tutuma sahip öğretmenlerin tutumlarını değiştirmeye yönelik çalışmalar geliştirilebilir.

Literatür incelendiğinde, Yaman (2020) ve İnam (2020) tarafından öğretmenlere yönelik geliştirilen STEM eğitimi tutum ölçekleri bu çalışmayla benzerlik göstermektedir. Araştırmacı tarafından yapılan çalışmayı literatürden ayırt eden özellik fen bilgisi öğretmenlerine yönelik hazırlanmış olmasıdır. Literatürdeki bir diğer çalışma ise Thibaut, Knipprath, Dehaene ve Depaepe (2017) tarafından öğretmenlere yönelik geliştirilen ölçektir. Tutumu; algılanan zorluk, algılanan uygunluk, kaygı, zevk ve öz-yeterlik olmak üzere 5 alt ölçekle ölçmeyi amaçlamışlardır. Araştırma tutumun alt boyutları arasındaki korelasyon hakkında bilgi vermektedir. Araştırmacı tarafından geliştirilen ölçeğin tutum değişkenini tek bir ölçekte ölçebilmesi çalışmayı literatürden ayırt etmektedir. Sonuç olarak geliştirilen ölçek ülkemizde sadece fen bilgisi öğretmenleriyle yapılan ilk çalışma olmasından ötürü önem arz etmektedir.

Ölçekteki 3 boyut, ölçeğin %63,058'lik kısmını temsil etmektedir. Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı, 0,934 ve KMO değeri, 0,934 bulunmuştur. Bu bulguların yüksek geçerlik-güvenirlilik değer aralığında olduğu belirlenmiştir. Yapı geçerliği için kullanılan AFA sonucunda belirlenen 3 faktörlü 22 maddelik yapı DFA ile doğrulanmıştır.

Araştırma sonucunda fen bilgisi öğretmenlerinin STEM uygulamalarına ilişkin tutumunu ölçebilecek bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Çalışma kapsamında yapılan analizler sonucunda bu ölçme aracının geçerli ve güvenilir olduğu saptanmıştır. Daha sonraki araştırmalarda farklı örneklem grubu için ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmasının yapılması durumunda öğretmenlerin tutumlarına ilişkin bilgi sahibi olmaları için kullanılabilir.

Çalışma kapsamında fen bilgisi öğretmenlerinin STEM'e yönelik tutumlarını belirleyebilmek amacıyla ölçek geliştirilmiştir. Daha sonra yapılacak çalışmalarda; geliştirilen ölçek kullanılarak fen bilgisi öğretmenlerinin cinsiyet, mesleki deneyim ve eğitim durumları değişkenlerinin STEM'e yönelik tutumları üzerindeki etkisi araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, D., Aydeniz, M., Çakmakçı, G., Çavaş, B., Çorlu, M.S., Öner, T., & Özdemir, S. (2015). STEM eğitimi Türkiye raporu: “Günün modası mı? Yoksa gereksinim mi? İstanbul: STEM Merkezi ve Eğitim Fakültesi, İstanbul Aydın Üniversitesi. [Çevrimiçi: www.aydin.edu.tr/belgeler/IAU-STEM-Egitimi-Turkiye-Raporu-2015.pdf, Erişim tarihi: 1 Aralık 2016].
- Allport, G. W. (1935). *Attitudes: A handbook of social psychology*. Worcester Mass: Clark University Press.
- Alsmadi, M. A. (2020). Requirements for application of the STEM approach as perceived by science, math and computer teachers and their attitudes towards It. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 16(9). <https://doi.org/10.29333/ejmste/8391>
- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2012). *Sosyal psikoloji*. Çeviren: Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Atkinson, R. D., Hugo, J., Lundgren, D., Shapiro, M. J., & Thomas, J. (2007). *Addressing the STEM challenge by expanding specialty math and science high schools*. Information Technology and Innovation Foundation.
- Breiner, J. M., Harkness, S. S., Johnson, C. C., & Koehler, C. M. (2012). What is STEM? A discussion about conceptions of STEM in education and partnerships. *School Science and Mathematics*, 112(1), 3-11.
- Büyüköztürk, Ş. (2020). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı istatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum*. (28.baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Kardeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (22.baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Bybee, R. W. (2010). Advancing STEM education: A 2020 vision. *Technology and Engineering Teacher*, 70(1), 30-35.
- Child, D. (2006). *The essentials of factor analysis*. (Third Edition). Continuum: London.
- Çorlu, M. S. (2014). FeTeMM eğitimi makale çağrı mektubu. *Turkish Journal of Education*, 3(1), 4-10.
- Dugger, E. W. (2010). *Evolution of STEM in the United States*. 6th Biennial International Conference on Technology Education Research, Australia. [Çevrimiçi: <http://www.iteea.org/Resources/PressRoom/AustraliaPaper.pdf>, Erişim tarihi: 25 Aralık 2019].
- Gonzalez, H. B., & Kuenzi J. (2012). *Congressional research service science, technology, engineering, and mathematics (STEM) education: A primer*. [Çevrimiçi: <http://www.stemedcoalition.org/wp-content/uploads/2010/05/STEMEducation-Primer.pdf>, Erişim tarihi: 20 Aralık 2019].
- İnam, N. (2020). *Öğretmenlere yönelik STEM tutum ölçeği geliştirme çalışması*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity, *Psychometrika*, 39(1), 31-36.

- Kline, R. B. (2015). *Principles an practice of structural equation modeling*. (Fourth Edition) New York: Guilford.
- Lund, T. J., & Stains, M. (2015). The importance of context: An exploration of factors influencing the aadoption of student-centered teaching among chemistry, biology, and physics faculty. *International Journal of STEM Education*, 2(1), 1-21.
- Machi, E. (2009). *Improving US competitiveness: With K-12 STEM education and training*. Heritage Foundation, Heritage Special Report, SR-57.
- Marginson, S., Tytler, R, Freeman, B., & Roberts, K. (2013). *STEM: country comparisons. Report fort he Australian Council of learned academies*. [Çevrimiçi: <https://acola.org/stem-country-comparisons-saf02/>, Erişim tarihi: 17 Ekim 2020].
- Marshall, S. P. (2010). Re-imagining specialized STEM academies: Igniting and nurturing decidedly different minds, by design. *Roeper Review*, 32(1), 48-60.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric testing*. New York: McGraw-Hill.
- OECD [The Organisation for Economic Co-operation and Development] (2010). *Education at a glance*, [Çevrim-içi:<https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/45926093.pdf>, Erişim tarihi: 10 Aralık 2019.]
- Özmuşul, M., & Kaya, A. (2014). Türkiye'nin PISA 2009 ve 2012 sonuçlarına ilişkin karşılaştırmalı bir analiz. *Journal of European Education*, 4(1), 23-40.
- Ramaley, J. A. (2002). New truths and old verities. *New Direction for Higher Education*. 2002(119), 15-22.
- Sanders, M. (2009). STEM, STEM education, STEMmania. *The Technology Teacher*, 68(4), 20-26.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Shaw, R. L. (2018). *Using Project-based learning to cultivate 21st century skills in STEM education*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Lamar University.
- Sullivan, F. R. (2008). Robotics and science literacy: Thinking skills, science process skills and systems understanding. *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching*, 45(3), 373-394.
- White, D. W. (2014). What is STEM education and why is it important? *Florida Association of Teacher Educators Journal*, 1(14), 1-9.
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. (5. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Thibaut, L., Knipprath, H., Dehaene, W., & Depaepe, F. (2017). *Development and validation of an instrument for measuring teachers' attitudes toward teaching integrated STEM*. HIVA KU Leuven: Leuven.
- TUSİAD [Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği]. (2017). *2023'e Doğru Türkiye'de STEM Gereksinimi*. [Çevrimiçi: <http://www.tusiadstem.org/images/raporlar/2017/STEM-Raporu>, Erişim tarihi: 17 Ekim 2020].

- van Aalderen-Smeets, S. I. & Walma van der Molen, J. H. (2015). Improving primary teachers' attitudes toward science by attitudes toward science by attitude-focused professional development. *Journal of Research in Science Teaching*, 52(5), 710-734.
- Yamak, H., Bulut, N., & Dündar, S. (2014). 5. sınıf öğrencilerinin bilimsel süreç becerileri ile fene karşı tutumlarına FeTeMM etkinliklerinin etkisi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(2), 249-265.
- Yaman, F. (2020). *Öğretmenlerin STEM eğitime yönelik farkındalık, tutum ve sınıf içi uygulama özyeterlik algılarının incelenmesi*. [Yayınlanmamış Doktora tezi]. Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

EK-1**STEM UYGULAMALARINA YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ**

Her bir madde için size uygunluk derecesini en az 1 en çok 5 olacak şekilde puanlayarak ilgili kutucuğu işaretleyiniz.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Örnek madde: Fen derslerini severim.	1	2	3	4	5
1. STEM uygulamalarından heyecan duyarım.					
2. STEM uygulamaları konuyu kalıcı öğretmeyi sağlar.					
3. STEM uygulamaları gereksiz maliyetlidir.					
4. STEM uygulamalarını sadece mecbur kaldığımda kullanırım.					
5. STEM uygulamalarına yönelik daha fazla eğitim almak isterim.					
6. STEM uygulamalarının öğrenme sürecini kolaylaştırdığını düşünürüm.					
7. STEM uygulamalarına ülkemizde gereksiz önem verildiğini düşünüyorum.					
8. STEM uygulamaları hazırlamak korkulu rüyamdır.					
9. Derslerimde her konuya yönelik STEM uygulamaları yapmak isterim.					
10. Elimde olsa daha fazla STEM uygulaması yaparım.					
11. STEM uygulamalarına her okulun yer vermesi gerekir.					
12. STEM uygulamaları zaman kaybıdır.					
13. STEM uygulamaları derse olan ilgiyi artırır.					
14. STEM uygulamalarının derslerde kullanılmasını onaylamıyorum.					
15. STEM uygulamalarından çekinirim.					
16. Boş zamanlarımda STEM uygulamalarına yönelik araştırma yaparım.					
17. Öğretmenlere STEM uygulamalarını tavsiye ederim.					
18. STEM uygulamaları devlet tarafından desteklenmelidir.					
19. STEM uygulamaları ile dersi daha iyi anlattığımı düşünüyorum.					
20. STEM uygulamaları hakkında bildiklerimi çevremdeki kişilerle paylaşıyorum.					
21. STEM uygulamalarından keyif alırım.					
22. Elimde olsa STEM uygulamalarının kullanılmasını yasaklarım.					

STEM Uygulamalarına Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Development of an Attitude Scale Towards STEM Applications: A Validity and Reliability Study

Dilara NECCAR TEZCAN & Ergin HAMZAOĞLU

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

All of the educational activities, from preschool to post-doctoral training, fall under the umbrella of STEM education. This educational approach encourages the creation of goods that will help students use science and math to address problems in their everyday lives using research- and inquiry-based technological design processes. Additionally, by connecting STEM subjects to their interests, kids are changed from products that must be learned and then forgotten into learning processes that may shape their attitude and life. In line with our failure in international exams and the requirements of the 21st century, many reports that determine our education policies have emphasized the importance of STEM education that will meet today's requirements, and STEM laboratories have been established in universities and studies are continuing. Attitude is an evaluation of people, objects, or thoughts. Attitudes are passive because they are in the intellectual dimension, but they are very important because they determine human behaviors, partially or completely. In this study, attitude was considered a variable, and a scale was developed by considering the characteristics and dimensions of attitude.

Method

This scaled development study was conducted with 360 science teachers. The education level of the teachers participating in the scale varies between bachelor's, master's, and doctorate degrees. Group heterogeneity was emphasized by selecting teachers from every province of Turkey as much as possible and ensuring that their ages were in a wide range.

Findings

The KMO value was discovered to be 0.934 in accordance with the examination of the participant data that was gathered. A perfect fit is indicated by a KMO value greater than 0.90. The chi-square test statistic ($\chi^2 = 3901,179$; $df = 231$; $sig = 000$) was significant according to the Barlet Sphericity test results. These findings demonstrate the multivariate, normally distributed nature of the study's data. It also shows that the variables have a meaningful relationship with one another. The trial form of the scale was found to be appropriate for factor analysis based on the findings. Upon analysis of the scale's factor eigenvalues, it was seen that they were clustered under four factors with greater than one. These four factors account for 62.86 percent of the total variation. The fourth component, which contains items 19, 21, and 27, has a Cronbach alpha value of 0,644. A scale must have a total score of 0.70 or above on all of its sub-dimensions in order to be deemed credible. Items 19 and 21 were removed from the 4th factor structure since the study's Cronbach alpha value was less than 0.70. The decision was made to design a three-factor organization. The fact that the factor loadings of each item in the scale have values between 0.52 and 0.90 indicates that it represents the relevant factor at a good level. The first factor of the 3-factor

structure explains 45.99% of the total variance, the second factor explains 10.55%, and the third factor explains 6.50%. In total, the 3-factor structure explains 63.05% of the variance.

In order to check the construct validity of the model, confirmatory factor analysis (CFA) was performed after the exploratory factor analysis. The χ^2/df ratio was found to be 1.70; this value is in the good fit range. RMSEA 0.08, NFI 0.92, NNFI 0.96, CFI 0.96, and SRMR 0.07 are in the acceptable fit range. The AGFI and GFI values found in the study are below the recommended acceptable fit range. As a result of CFA, the correlation values between the 3 factors are F1-F2:0,82, F2-F3:0,84, and F1-F3:0,71. When the fit index values related to the model were analyzed, the ratio of the chi-square value to the degree of freedom was calculated as ($\chi^2/df = 1,70$). A value of 2 and/or less than this value indicates that the model is perfect; a value of 5 and/or less indicates that the model is at an acceptable level. In this context, it can be said that the model in the study has an excellent fit.

Cronbach's alpha coefficient ranges between 0 and 1. As it approaches 1, the reliability of the item increases. Within the scope of the study, the cronbach alpha value of the 22-item scale was 0.934, the cronbach alpha value of the first factor was 0.952, the cronbach alpha value of the second factor was 0.757, and the cronbach alpha value of the third factor was 0.755. For reliability, a reliability coefficient of .70 and higher is considered sufficient. The values obtained as a result of the study being higher than 0.70 indicate that the internal consistency is high.

Discussion and Conclusion

Teachers have a huge responsibility because they are the ones who integrate STEM applications into the science curriculum to suit the demands of our nation. Determining the attitudes of science teachers toward STEM applications is crucial in this setting. since Lund and Stains (2015)'s research in the literature demonstrated how teacher attitudes impact STEM education. Therefore, in order to integrate STEM education in learning contexts, it is important to ascertain the attitudes of teachers. An idea that is resistant to change is called an attitude. On the other hand, attitude-oriented professional development programs have the potential to enhance teachers' attitudes, according to van Aalderen-Smeets and Walma van der Molen (2015). The scale created in this context can be used to assess the attitudes of scientific teachers. Research can be done to help teachers who have unfavorable attitudes shift. The STEM education attitude measures created by Yaman (2020) and Nam (2020) for instructors are comparable to this study when the literature is reviewed. The fact that the researcher's study was designed with science teachers in mind sets it apart from previous research. The scale created by Thibaut, Knipprath, Dehaene, and Depaepe (2017) specifically for instructors is another study found in the literature. Five subscales were used to measure attitude: self-efficacy, anxiety, enjoyment, perceived difficulty, and perceived appropriateness. Information regarding the relationship between the attitude subdimensions is provided by the research. The study stands out from the literature since the researcher's scale measures the attitude variable on a single scale.

Araştırma Makalesi / Research Article

Kayyum Nasırî'nin Tatar Dili Hakkındaki Görüşleri

Qayyum Nasiri's Views on the Tatar Language

Funda TORPİL ¹

Geliş/Received: 25.01.2024

Kabul/Accepted: 07.04.2024

Öz

Kayyum Nasırî, Tatar yenileşme döneminin önde gelen aydınlarından. Yaptığı çalışmalar, faaliyetleri ve fikirleri ile Tatar halkını eğitmeye ve bilinçlendirmeye çalışmıştır. Pek çok alanda eserler vermiştir. Tatar konuşma dilinin, yazı ve edebiyat dili olması için uğraşmış bu sebeple Kazan lehçesi ile çeviriler yapmış, gramer kitapları ve sözlükler yazmıştır. Yaşadığı dönemde Tatarların yazı ve edebiyat dili Doğu ve Kuzey Türklerinin kullandığı Çağatayca bir başka deyimle Orta Asya Edebî Türk Dili veya Nevayî'nin deyimleriyle Türkî Til' dir. Nasırî, Tatar konuşma dilinin yazı dili olabileceğini Tatar konuşma diliyle yazdığı eserleri vasıtasıyla göstermeye çalışmıştır. Bu çalışmada, Nasırî'nin hayatı ve eserlerine yer verilmiş, ayrıca eserlerinden hareketle Tatar dili ile ilgili görüşleri sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kayyum Nasırî, Tatar, Tatar Türkçesi, yazı dili

Abstract

Qayyum Nasırî is one of the leading intellectuals of the Tatar modernization period. He tried to educate and raise awareness of the Tatar people with his works, activities and ideas. He has produced works in many fields. He tried to make the Tatar spoken language a written and literary language, so he made translations in Kazan dialect and wrote grammar books and dictionaries. The written and literary language of the Tatars during his time was the Chagatai language used by the Eastern and Northern Turks, in other words, the Central Asian Literary Turkish Language or, in Nevayî's words, Türkî Til. Nasırî tried to show that Tatar spoken language could be a written language through his works written in Tatar spoken language. In this study, Nasırî's life and works are included, and his views on the Tatar language are listed based on his works.

Keywords: Qayyum Nasırî, Tatar, Tatar Turkish, written language

1.GİRİŞ

Kayyum Nasırî, Tataristan'ın Kazan şehrine yakın Yukarı Şırdan köyünde 15 Şubat 1824'te doğmuştur. Nasırî'nin dedesi ve babası da kendi bölgelerinde tanınan kimselerdir. Nasırî, babasının yanında eğitim hayatına başladıktan sonra Kazan'a gelerek Akmesicid Medresesi'nde 1855 yılına kadar dinî eğitim almıştır (Türkoğlu ve Maraş, 2002: 109). Yenileşme döneminin önde gelen aydınlarından Kursavî ve Mercanî gibi öncü isimlerin, Kuzey Türkleri için çok önemli eğitim merkezleri olan Buhara ve Semerkant'ta medrese eğitimi almalarına karşın Nasırî, Kazan'da eğitim almıştır. Arapça, Farsça ve Rusça bilmektedir. Kazan Tatarları, o dönemlerde Rusça öğrenimine sıcak bakmamalarına rağmen

¹ Gazi Üniversitesi Türkçe Öğretim ve Uygulama Merkezi, Ankara/Türkiye. E-posta: fundatorpil@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7642-1317>

Nasırî gizlice Rusça öğrenmiştir (Kurat, 1966: 106-107). Bu sayede Rus bilim çevreleri ile temas kurmuş, Batılı tarzda ilimlere vâkıf olmuştur.

Nasırî medresedeki tahsil hayatını 1855 yılında bitirip Kazan'daki dinî Rus mekteplerinde Tatar Dili öğretmenliği yaptı. İlk mektepte (Duhovnaye Uçilişçe) ve onun devamı olan orta mektepte (Duhovnaye Seminariya'da) ders vermiştir (Temir, 1991: 30). 1871'de misyoner İlminski'nin isteğiyle görevinden ayrılmıştır. Ünlü Türkolog Radloff'un teşviki ile Kazan'da Ruslar tarafından açılmış olan muallim mektebine (Uçitelskaya Şkola) atanmış olsa da buradaki görevine birkaç yıl devam etmiş ve ders kitabını tashih ederek okuttuğu gerekçesiyle W. Radloff ile araları açıldığı için görevini bırakmıştır (İbrahimof, 1922: 29). Bundan sonra Nasırî bireysel çalışmalarına devam etmiştir. 1879'dan ölüncüye kadar serbest muharrir olarak hayatını sürdürmüştür (Çağatay, 1952: 148).

Kayyum Nasırî tıpkı diğer Tatar aydınları gibi (Şehabettin Mercanî, Fatih Kerimî, Musa Carullah Bigiyef ve Rızaeddin Fahreddin) hem eserleriyle Tatar fikir ve sosyal hayatına önemli hizmetlerde bulunmuş hem de adını Tatar toplumunun hafızasına kazımıştır (Özkan, 2006: 102). Onun, sayısı kırkı bulan çalışmaları çok çeşitli ve verimlidir. Nasırî, İdil-Ural Türklerinin yani Tatarların yalnızca Müslüman olmayıp bir millet olduğuna, kendilerine has dilleri, kültürleri, efsaneleri, inanışları olduğuna ve halkın bu konularda bilinçlendirilmesi gerektiğine inanmış ve halkın çağdaş ilimlerden, fikirlerden haberdar olması için çalışmalar yapmıştır (Temir, 1998: 246). Bu sebeple Nasırî, yazılanların halk tarafından anlaşılması gerektiğini ve Tatarların konuşma dilinin yazı dili olması gerektiğini düşünüyordu. Gaspıralı'nın Türk dünyasında "dilde, fikirde, işte birlik" anlayışı o dönemde geniş bir yankı bulmasına rağmen Nasırî, İdil-Ural Türklerinin müstakil bir millet olduğu görüşü ile "Tatarcılık" olarak nitelendirilen akımı temsil ediyordu. Nasırî'nin o dönemde Tatarların din harici konularla ilgilenmelerini sağlaması büyük bir başarı olarak nitelendirilerek bu yönüyle Türk edebiyatında Ahmet Mithat Efendi'ye benzetilmiş ve "Tatar Lomonosov" olarak da anılmıştır (Lemercier ve Quelquejays, 1984: 8).

Tatar dili ile ilgili çalışmalarının yanı sıra, büyük bir emek vererek Kazan Türklerine ait folklor malzemesini toplayıp neşretmiş ve hatta tabiat, tarih, coğrafya, anatomi, fizyoloji, terbiye, sağlık bilgisi, nebatat ve aşçılık alanlarında da eserler yazmıştır (Temir, 1998: 246). Bununla birlikte 1871-1897 yılları arasında çıkardığı "Kazan Kalendarı" Tatar dilinin yazı dili olması bakımından ayrıca önemlidir. Zira bu yıllıkların, Kuzey Türklerinin siyasi ve irfan hayatında önemli bir yeri vardır (Togan, 1942: 169). Öyle ki bu yıllıklar onun ölümünden sonra bile çıkarılmaya devam etmiştir. Çalışmaları Rus bilim çevresince de takdir edilmiş ve 1885 yılında Kazan Darülfünunda arkeoloji cemiyetine aslı üye olarak seçilen ilk Tatar olmuştur (Kurat, 1966: 7). Nasırî 2 Ekim 1902'de vefat etmiştir. Cenazesine çok sayıda öğrenci katılmıştır. Sağlığında yayımlanmayan ancak sonradan bulunarak yayımlanan toplamda kırk kadar eseri bulunmaktadır. Eserleri şu şekildedir:

Çeviriler: *Kırk Vezir* (Kazan 1868), *Kırk Bakça* (Kazan 1880), *Ebû Ali Sina Hikâyesi* (Kazan 1881), *Ahval-i Sekerân* (1888), *Kâbusnâme* (Kazan 1884), *Cevâhirü'l-Hikâyât* (Kazan 1886).

Gramerler: *Nahiv Kitabı* (Kazan 1860), *Numûne ya ki Enmûzec* (Kazan 1891), *Kavâid-i Kitâbet* (Kazan 1892), *Enmûzec* (Kazan 1895), *Kavâid-i Lisan-ı Arab* (Kazan 1897).

Sözlükler: *Tatarca-Rusça Lugat* (Kazan 1878), *Lugat-ı Rus* (Kazan 1892), *Lehçe-i Tatari I* (Kazan 1895), *Lehçe-i Tatari II* (Kazan 1896).

Eğitimle ilgili eserleri: *Akâid Risâlesi* (Kazan 1867), *Ahlâk Risâlesi* (Kazan 1884), *Ahlâk Risâlesi-Kebîr* (Kazan 1890), *Terbiye Kitabı* (Kazan 1891) ve *Otuz Vaaz* (Kazan 1897).

Tarih, şifalı bitkiler, marangozluk, coğrafya, etnografya, halk sağlığı vd. konularla ilgili eserleri: *Boş Vakit* (Kazan 1860), *Şecere-i Mübârek-i Peygamber* (Kazan 1860), *Hisaplık* (Kazan 1873), *Menâfi-i A'zâ ve Kânûn-ı Sıhhat* (Kazan 1873), *Tevârîh-i Enbiyâ* (Kazan 1884), *Zübdetün min tevârîhi Rus* (Kazan 1890), *İlm-i Zirâat* (Kazan 1892), *Havâss-ı Nebatât* (Kazan 1893), *İlm-i Hendese* (Kazan 1895), *Icek* (Kazan 1895), *Kavâid-i Lisân-ı Arab* (Kazan 1896), *Sanâyi-i Ulfaniye* (Kazan 1900), *Fevâkihü'l-Cülesâ* (Kazan 1884), *Coğrafya-yı Kebîr* (Kazan 1894), *Coğrafya-yı Kebîr I-II* (Kazan 1898-1899), *Istılâhât-ı Coğrafya* (Kazan 1900).

2. YÖNTEM VE VERİLEN ELDE EDİLMESİ

Bu çalışma nitel araştırma yöntemine göre tasarlanmıştır. Çalışmada veri toplamak için doküman analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Kayyum Nasırî'nin hayatı ve eserleri hakkında Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesiyle yapılmış yayınlar doküman analizi yöntemiyle taranmış ve kaynak olarak istifade edilmiştir. Kayyum Nasırî'nin Tatar dili ile ilgili görüşleri tespit edilirken kaynak materyaller olarak Nasırî'nin *Sarf ve Nahiv*, *Enmûzec*, *Lehçe-i Tatarî*, *Kavâid-i Kitâbet*, *Fevâkihü'l Cülesâ* adlı eserleri kullanılmıştır. Nasırî'nin *Hisablık* adlı eserine ulaşamaması nedeniyle Cemal Velidi'nin 1922 yılında Kazan'da basılan *Kayyum Nasırî Mecmuasında* yayınlanan "Kayyum Nasırî'de Tatar Tili" başlıklı çalışmasından faydalanılarak veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler ışığında sonuç bölümü oluşturulmuştur.

3. KAYYUM NASİRÎ'NİN DİL İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Kayyum Nasırî hangi konu ile ilgili çalışma yaparsa yapsın eserlerinde herkesin anlayabileceği bir dil kullanmaya çalışmış ve geniş kitlelere hitap etmeyi hedeflemiştir. Eserlerinde yer yer Çağatayca ve Osmanlıca etkisi görülse de o, İdil-Ural bölgesinde yaşayan Tatarların konuştuğu dili, yazı dili olarak kullanmıştır. Bu sebeple Arapça, Rusça ve Osmanlıca yazılmış eserleri Tatar Türkçesine çevirmiş, sözlükler yazmış, halk kültürüne dair pek çok veri toplayarak bunları yayınlamış ve Kazan lehçesi ile yeni terimler türetmiş ve yeni imla teklifleri ile Tatar dilinin yazı dilinde nasıl temsil edilebileceğini de göstermiştir. Nasırî'nin Tatar diline yaptığı hizmetler yaşadığı çağda her ne kadar tam olarak anlaşılammış olsa da ölümünden sonra onun fikirlerinden beslenen pek çok Tatar aydını yetişmiş ve Tatar Türkçesinin yazı dili olması için mücadele vermişlerdir.

Lehçe-i Tatarî adlı ansiklopedik sözlüğün giriş kısmında Nasırî kendini "hâdim-i lisan- ı Tatar" olarak isimlendirir (Nasırî, 1895: 3). Yani "Tatar dilinin hizmet edeni" dir ve ömrünü bu işe adamıştır. Nasırî'nin Tatar dili ile ilgili görüşleri ve onun somut olarak yaptığı çalışmaları tarihe geçmiştir. Gramer çalışmalarından ilki, öğretmenlik yaptığı dönemde 1860 yılında basılan *Sarf ve Nahiv*'dir. Rusça öğrenen Tatarlar ve Tatarca öğrenen Rusların faydalanması için yazılmış karşılaştırmalı sözdizimi kuralları içeren bir eserdir (Lemercier ve Quelquejays, 1984: 6). Eserin yazılış amacı her ne kadar çocuklara Tatar dilini öğretmek olsa da Tatar diline dair yazılan ilk eserlerden biri olması bakımından önemlidir.

1895 yılında Arap harfleri ile basılan "numune, örnek" anlamına gelen *Enmûzec* adlı eserinde ise Tatar dili ses, biçim ve sentaks açısından incelenmiştir. Kayyum Nasırî eserinin giriş kısmında, eseri yazma gerekçelerini açıklamıştır. Eserde, çocukların kendi dillerinin kurallarını iyi bilinmesi gerektiğini aksi takdirde başka dilleri de öğrenmenin zor olacağını, Tatarca ve Rusça öğretirken kendi dillerinin kurallarını anlatmak için bir kitaba ihtiyacı

olduğunu ve bunu hazırlayan kimsenin çıkmadığını bu sebeple yaptığı çalışmanın Arapça nahiv öğrenmek için de yararlı olacağını anlatır (Gökçe, 2022: 62). Nasırî, Tatar dilinin iyi öğrenilmesi gerektiğini savunsa da bunun başka dillerin özellikle Arapçanın öğrenilmesinin kolaylaştırılması açısından yararlı olabileceğine inanmaktadır. Zira *Enmûzec*'de ve diğer eserlerinde kullandığı gramer metodolojisi, Arap dilcilik geleneğini yansıtmaktadır. Ayrıca yabancı dilleri öğrenirken de ana dil eğitiminin ne kadar önemli olduğuna değinmiş bahsi geçen eserinde de uygulamalı olarak göstermiştir. Eserde Tatar Türkçesi, şekil bilgisi ve kelime türleri bakımından detaylı şekilde ele alınmıştır. Aynı zamanda Nasırî, Arap alfabesindeki ünlüleri göstermek için kullanılan harflerin yetersiz olduğunu, alfabe ve imlada yenilik gerektiğini savunan kendi döneminin ilk aydınıdır (Gökçe, 2022: 37-38). Bu eser, Tatar dili gramerinin ele alındığı ilk örneklerden biridir. Bu yönüyle Tatar gramercilik literatüründe çok önemli bir yere sahiptir. Tatar âlimleri tarafından da usul ve muhteva yönünden Kazan Tatar Türkçesiyle yazılmış ilk bilimsel gramer kitabı olarak kabul görmüştür (Gökçe, 2022: 36-37).

Kayyum Nasırî'nin diğer bir gramer çalışması ise 1892 yılında Kazan'da basılan *Kavâid-i Kitâbet*'tir. Eserin en önemli özelliği imla ile ilgili önerileridir. O bazı kelimelerin imlası için Kazan telaffuzuna uygun yazımı göstererek bazı teklifler sunmuştur: “کلدی ‘keldi’ diye yazma کلدی ‘kildi’ diye yaz. کتدی ‘kitdi’ diye yazما کتدی ‘kitdi’ diye yaz. کراک ‘kirek’ diye yazما کیرهک ‘kirek’ diye yaz. نیچه ‘niçe’ diye yaz. نیچه ‘niçe’ deme نیچوک ‘niçük’ veya نیچک ‘niçik’ yazما نیچوک ‘niçük’ diye yaz” (Nasırî, 1892: 5). İmla ile ilgili düşüncelerini uygulamalı olarak bu şekilde ifade etmiştir. Yazımı gösterilen kelimelerin eski Çağatay usulüyle ve Osmanlı imlasıyla yazılmasını eleştirerek kendi düşündüğü Kazan lehçesi imlasını önermiştir (Çağatay, 1952: 153). İmla ile ilgili tavsiyelerinden başka Nasırî'nin millet ve dil bilincine dair fikirleri eserlerinde şu şekilde yer almaktadır: “Bizler Tatarız, gerekli olan sözleri ister Arap'tan ister Fars'tan ister Türk'ten alırız. Kendi dilimizin oldukça yeterli nahivi olduğundan kendi dilimizin nahiv kaidelerini uygularız” (Nasırî, 1892: 5). Nasırî'ye göre Tatarcanın cümle yapısı sağlamdır ve alıntı kelimelerin olması cümle yapısı bozulmadığı sürece onu rahatsız etmez. Hatta *Lehçe-i Tatarî*'de pek çok kelimenin anlamını Arapça, Farsça, Osmanlıca ve Çağatayca ile karşılaştırmalı olarak vermiştir.

Cemal Velidî, “Kayyum Nasırî'de Tatar Tili” adlı çalışmasında Kayyum Nasırî'nin eserlerinin dili ile ilgili olarak Osmanlıca ve Çağataycanın etkisinden tamamen arınmadığını ve onun Çağataycayı önde tuttuğunu ve Tatarcayı onun bir şubesi olarak değerlendirdiğini belirtir (Velidî, 1922: 139). Velidî, bu önemli çalışmasında Nasırî'nin Tatar dili ile ilgili çalışmalarını detaylı bir şekilde ortaya koymuştur. Nasırî'nin dile bakışımı ise beş maddede şöyle özetlemiştir:

- “1. Tatar dili Çağatay dilinin bir şubesidir. Çağatay diline pek çok hususta uygundur.
2. Kendi içinde muntazam kural ve usulleri vardır.
3. Arapça ve Farsçadan yardım almaya muhtaçtır.
4. İhtiyaç durumunda bu dillerden yardım alması Tatar dilinin başka dillerden yetersiz olduğunu göstermez. Hatta pek çok açıdan fazlalığı dahi vardır.
5. Arapça ve Farsçadan Tatarcada olmayan kelimeleri de almak gereklidir” (1922: 140-141).

Nasırî, *Kavâid-i Kitâbet*'te aynı zamanda konuşma ve yazı dili ayırımına da değinmiştir. “Medeniyetli her insanın iki türlü dili olup, birisi anasından süt emdiği sürede öğrendiği dildir. İkincisi de bir üstadın eğitim ve öğretimi sırasında verilen ilim ve fen lügatleri ile

öğrenilen dildir” (Nasırî, 1892: 4). Bu açıklamasında “ilim ve fen lügatleri ile öğrenilen dil” olarak kastettiği dil, yazı dilidir. Bu konuyla ilgili Saadet Çağatay; Osmanlıcada avam dili ve havas dili ayrımı olmasına rağmen Nasırî’nin bu tanımı farklı yaptığını ve konuşma diliyle yazı dilini tabi olarak ayırmak istediğini belirtir (1952: 150).

Tatar dili ile ilgili en önemli çalışmalarından bir diğeri de *Lehçe-i Tatarî* adlı sözlüktür. İlk cildi 1895’te ikinci cildi ise 1896’da basılmıştır. Kayyum Nasırî’nin Kazan Tatarlarının konuşma dilini yazı dili haline getirme yolundaki çabasının en açık delillerinden biri belki de *Lehçe-i Tatarî* adlı eseridir. Onun Tatar diliyle ilgili gayreti sözlüğe dahil ettiği Tatar konuşma diline ait söz varlığından da anlaşılabilir. Mustafa Öner’e göre; bu eser isminin verdiği ilhamla ve yerel kelime kadrosunu klasik yazı dilini geliştirmek üzere toplayıp sunmasıyla XX. yüzyılın başlarında gelişen Çağdaş Tatar yazı dili geleneğini inşa eden çok önemli bir dil abidesidir (Öner vd., 2005: 10). Sözlükte tematik olarak evren, zaman, dünya, gökyüzü, hava olayları, madenler, minareller, bitkiler, hayvanlar, sağlıkla ilgili kelimeler, doğum, ölüm, hayat, besinler, kap-kacak, meslekler, ticaret, giyim-kuşam gibi Tatarların kültür, gelenek ve günlük hayatını ilgilendiren pek çok kelimeye yer verilmiştir. Bazı kelimelerin Arapça, Farsça, Osmanlıca ve Çağatayca karşılıklarına da yer verilmiştir. Saadet Çağatay, Kayyum Nasırî’nin *Lehçe-i Tatarî*’de bazı kelimelerin Arapça ve Farsçasını da vermesini, Osmanlıca ve Çağataycada geçen kelimeleri sürekli olarak tekrarlaması ve açıklamasının dil konusunda gayet açık görüşlü olduğunu ve mahalli şiveyi tek başına ilerletmenin anlamının olmadığını anladığının göstergesi olarak yorumlamaktadır (Çağatay, 1952: 150). Bu bakımlardan Kayyum Nasırî modern yaklaşımlı bir dilbilimci olarak değerlendirilebilir.

Bir diğer eseri olan Fevâkihü’l Cülesâ 1884 yılında yayınlanmıştır. “Sofra Dostlarının Meyveleri” anlamına gelmektedir. Kur’ân-ı Kerim ve hadislerde bulunan din, bilim, ticaret ve sanatkârlık ile ilgili bilgilerden oluşan yazıların derlenmiş halidir (Lemercier ve Quelquejays, 1984: 17). Kitabın ek kısmı Tatar folkloruna ait önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bununla birlikte eserin “Hâtimetü’l- Kitâb” kısmında Nasırî, dille ilgili görüşlerini de beyan etmiştir: “Çağımızda Tatar dili denilen dilimiz asıl Çağatay dilinin bir şubesi olup kendi içinde kuralları olan muntazam bir dildir. Çağatay dilinin çok şubesi olsa da diğer dillere nazaran Tatar dili Çağatay diline pek çok hususta daha uygundur. Lakin Tatar dilinin kelime hazinesi ve müfredat yönünden vasıtaları olmaması sebebiyle Arap ve Fars dillerinden yardım ve ictibas kılınmış müstakil ve kâmil bir dildir” (Nasırî, 1884: 593-594). Nasırî öncelikle burada “Tatar dili” tabirini kullanır. Tatarca’yı müstakil bir dil olarak görür ve aynı zamanda Çağataycanın da bir şubesidir. Arapça ve Farsça alıntı kelimelerin dilde var olmasını ise “kelime hazinesi ve müfredat yönünden vasıtaları olmaması” şeklinde açıklar. Çağatay, “Abdül-Kayyum Nasırî” adlı kapsamlı çalışmasında Nasırî’nin eserlerinde dil konusunda asla aşırıya kaçmadan orta yolu tutarak Kazan lehçesinde bulunmayan kelimeler için Arapça ve Farsça kelime ve ıstılahları kullanabildiğini belirtmiştir (1952: 152)

Nasırî dille ilgili çalışmalarında özellikle gramer ve dilbilim çalışmalarında Arapça terimleri kullanmış ancak diğer alanlardaki eserlerinde Tatarca terimler üretmiştir. Çağatay, bu durumu “Galiba gramer terimleri bakımından Arapça ve Farsçadan ayrılmanın kendi dönemi için mümkün olmadığını düşünüyordu” diye açıklar (1952: 154). Nasırî özellikle 1873’te basılan “Hisablık” (Aritmetik El Kitabı) adlı eserinde Arapça ve Farsça terimlerin yerine Tatarca karşılıklar üretmiştir. Örneğin: “...bu vakte kadar ‘ilm- i hisab’ biliminde bizim öz dilimizle yazılan bir kitap bile olmamasından dolayı ıstılah sözleri de yoktu. Şimdi ‘Hisablık’ adlı bu kitabımızda mümkün olduğu kadar kendi dilimizdeki kelimeleri seçtik. Mesela ‘Hisablık’ dedik. Bu gerçi Arapça bir kelime olsa da onu bilmeyen yoktur. Bu

hisablık dediğimiz ‘ilm-i hisab’ olsun. Ve yine Arapçada ‘ism-i ‘ade’ denilen söz yerine ‘san’ olsun” (Velidî, 1922: 142). Bu açıklamasından da anlaşılıyor ki Nasırî, yeni kelimeler türetirken halkın diline yerleşmiş olan kelimelerin dilden atılmasını uygun bulmaz.

4. SONUÇ

Kayyum Nasırî, Tatarları kendi kültürü, folkloru, yaşam tarzı olan müstakil bir halk olarak görür. Ana dili olan Tatarcanın yazı dili olması noktasında görüşleri ve eserleri ile öncüdür. O, yaşadığı dönemde, yabancı dil öğretiminin yanı sıra asıl ana dili eğitiminin öneminden bahseden, alfabe ve imlada yenilik gerektiğini savunan ilk aydındır. Nasırî ’ye göre; Tatar dili Çağataycanın kendine has özellikleri olan bir şubesidir. Ancak böyle düşünmesine rağmen eski Çağatay imlası ve hatta Osmanlı imlası yerine Kazan’da konuşulan lehçeye uygun olarak kendi düşündüğü yazım önerilerini sunar. Nasırî, alıntı kelimeler konusunda ise oldukça modern yaklaşımlıdır. Tatarcanın cümle yapısının sağlamlığı gerekçesiyle Tatarcada olmayan kelimelerin Arapça ve Farsçadan alınmasına ön yargılı değildir. Hatta bunun gerekli olduğunu dahi düşünür. Ona göre; halkın diline yerleşmiş olan kelimeler dilden atılmamalıdır. Gramer ve dilbilim eserlerinde Arapça terimleri kullanmış olsa da diğer alanlardaki eserlerinde Tatarca karşılıklar teklif ettiği görülür. Dille ilgili çalışmalarında ve diğer problem olarak gördüğü konularda zamanın ötesinde bir tavırla kendi çözümlerini üretmeye çalışmış ve Tatar halkını eğitmek amacıyla eserler kaleme almıştır. Tatar dili ve kültürü ile ilgili görüşleri ve eserleri kendinden sonra gelen bilim insanlarına, araştırmacılara, sanatçılara ve Tatar halkına ışık tutmuştur. Kayyum Nasırî’yi anlamak, eserleri ve fikirlerinden istifade edebilmek için ülkemizde ve dünyada daha fazla çalışma yapılmalıdır.

Araştırmanın Etiği

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanmasında, verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Araştırmada kamuya açık bir kaynak kullanılarak *doküman analizi* tekniği kullanıldığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Çagatay, S. (1952). Abdülkayyum Nasırî. *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, X, 3-4 Eylül-Aralık, 147-160.
- Demirci, M. (2020). Abdurrahman Sadi’nin Tatar edebiyatı tarihi adlı eserinde Kayyum Nasırî. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 129-167.
- Gökçe, H. (haz.). (2021). *Kayyum Nasırî (Kazan Tatar Türkçesinin Tarihi Gramer Kitabı)*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- İbrahimof, A. (1922). Kayyum Nasırîlerin tarihi ürünleri. *Kayyum Nasırî Mecmuası*, V-Kazan: Gosudar Tipografiya,

- Kurat, A. N. (1966). Kazan Türklerinin medeni uyanış devri. *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXIV (3-4), Ankara.
- Lemercier Quelquejay, C. (1984). *Abdulkayyum El-Nasırî, 19. yüzyılda bir tatar ıslahatçı*. (Çev. Deniz Bozer). ODTÜ Asya-Afrika Çalışmaları Grubu yayını 13. Ankara.
- Nasırî, K. (1892). *Kavâid-i Kitabet*. Kazan.
- Nasırî, K. (1884). *Fevâkihü'l-Cülesâ*. Kazan.
- Nasırî, K. (1895). *Lehçe-i Tatarî*. (Çev. B. Taymas). Cild-i Evvel (1. Cilt), Kazan.
- Öner, M. & Kaya M. Y. & Özşahin, M. (2010). Lehçe-i Tatarî'nin söz varlığı üzerine bir deneme. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 23 (62). 3, 9-19.
- Özkan, F. (2006). Fatih Kerimî'nin Türk kadınına bakışı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(20), 101-108.
- Rahim, A. (1922). Kayyum Nasırî'nin tercüme-i hali. *Kayyum Nasırî Mecmuası*. Kazan: Gosudar Tipografiya.
- Rorlich, A. A. (2000). *Volga Tatarları* (Çev. Mehmet Süreyya Er). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Temir, A. (1991). *Wilhelm Radloff devri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Temir, A. (1998). *Kuzey Türkleri edebiyatı (Tatar-Başkurt)*. Türk Dünyası El Kitabı 4. Cilt Edebiyat (Türkiye Dışı Türk Edebiyatları), 240-243. Ankara: TKAE Yayınları.
- Türkoğlu, İ. & Maraş, İ. (2002). Kayyûm Nâsırî. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 25, 109-110.
- Togan, M. F. (2018). Kayyum Nasırî. *Türk Amacı*, I. 1942, 165-170. Türk Dil Kurumu.
- Velidi, C. (1922). Kayyum Nasırî'de Tatar tili. *Kayyum Nasırî Mecmuası*. Kazan: Gosudar Tipografiya.

Araştırma Makalesi / Research Article

Kayyum Nasirî'nin Tatar Dili Hakkındaki Görüşleri

Qayyum Nasiri's Views on the Tatar Language

Funda TORPİL

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Qayyum Nasiri is one of the leading intellectuals of the Tatar innovation period. He tried to educate and raise awareness of the Tatar people with his works, activities, and ideas. He wrote in many fields. During his lifetime, the written and literary language of the Tatars was Chagatai, the language used by the Eastern and Northern Turks, in other words, the Central Asian Literary Turkish Language or, as Nevayî called it, Turkic Tongue. Nasirî tried to make Tatar spoken language the language of writing and literature, and for this reason he made translations in Kazan dialect, wrote grammar books and dictionaries. In addition to his works on the Tatar language, he compiled and published the folklore material of Kazan Turks with great devotion and wrote works in the fields of nature, history, geography, anatomy, physiology, education, health knowledge, botany, cooking, etc. His works were also used as a source by the researchers who came after him. "Kazan Kalendar", which he published between 1871-1897, continued to be published after his death. He knew Arabic, Persian and Russian. He was the first Tatar to be elected as a full member of the archaeological society in Kazan Darülfünde. In addition to being a highly qualified intellectual, Nasirî was a writer and teacher. In 1855, he completed his education and worked as a Tatar language teacher in Russian religious schools and schools of various levels in Kazan. He taught the language by directly contacting the student. For this reason, we think that he put forward his explanations and proposals in his works in a very understandable way, with examples. Nasirî called himself "hâdim-i lisan- ı Tatar", that is, "the servant of the Tatar language". The aim of this study is to provide information and understanding about Nasirî's works and his views on language, he did his work with such a dedication and awareness of serving the Tatar language.

Method and Obtaining Data

Our study was designed according to the qualitative research method. The document analysis technique was used to collect data in the study. Publications about Qayyum Nasirî's life and works in Turkish and Tatar Turkish were scanned by the document analysis method and used as a source. While determining Qayyum Nasirî's views on the Tatar language, Nasirî's Sarf and Nahiv, Enmûzec, Polish Tatarî, Kavâid-i Kitâbet, and Fawâkihü'l Cülesâ works were used as source materials. Since Nasirî's Hisablık work could not be reached, Cemal Velidî's study titled "Tatar Tongue in Qayyum Nasirî" published in Qayyum Nasirî Majmu published in Kazan in 1922 was used to collect data. He stressed in his writings that the Tatars are a nation with its own traits, culture, language, beliefs, folklore, etc., in addition to being a Muslim people living in the North. He also put a lot of effort into educating the public and uncovering Tatar identity. Whatever the subject matter of his writings, the vocabulary he employed, and his unambiguous opinions set the stage for the transformation of Tatar oral

language into written language. Tatar writers and intellectuals who after him found inspiration in him. This is the reason his life and works are also covered in length in the study's introduction. According to their subjects, Qayyum Nasirî's works are classified as translation, grammar, dictionary, works on education and history, medicinal plants, carpentry, geography, ethnography, public health, etc. and listed chronologically.

Qayyum Nasirî's Views on Language

The study's second section includes Nasirî's linguistic writings and his opinions derived from them. This section made use of his grammar and dictionary, which contain language-related practices and information, as well as his opinions and suggestions regarding language, spelling, and term origin from his books *Hisablik* and *Fawqih al-Jules*, which were chosen from these works' pertinent sections and included in the research. The first of his works on language is *Sarf and Nahiv*, published in 1860. This is a work containing comparative syntax rules. It was written for Tatars learning Russian and Russians learning Tatar. In 1895, he analyzed the Tatar language in terms of sound, form and syntax in his work *Enmûzec*, which means "sample, example", printed in Arabic script. This work is one of the first examples of Tatar grammar. The dictionary entitled *Lehçe-i Tatarî*, the first volume of which was published in 1895 and the second volume in 1896, is one of the clearest evidences of Qayyum Nasirî's efforts to transform the spoken language of Kazan Tatars into a written language. His zeal for the Tatar language can be seen in the Tatar colloquial vocabulary he included in the dictionary. Another important grammatical work of Qayyum Nasirî is *Kavâid-i Kitâbet*, published in Kazan in 1892. The most important feature of the work is that it includes suggestions on spelling. Qayyum Nasirî's views on language are quite innovative for his time. For example, in addition to learning foreign languages, mother tongue education is important. He was the first intellectual to advocate the need for innovation in the alphabet and orthography. According to Nasirî, Tatar language is a branch of Chagatai with its own characteristics and is even the closest to it among the branches of Chagatai. Although the influence of Chagatai and Ottoman is felt in his works, he avoids the old Chagatai orthography and even the Ottoman orthography. He offers his own spelling suggestions in accordance with the dialect spoken in Kazan. Nasirî has a very modern approach to loanwords. He is not prejudiced against the borrowing of non-Tataric words from Arabic and Persian on the grounds of the strength of the sentence structure of Tatar. He even thinks that this is necessary. According to him, the words that have settled in the language of the people should not be thrown out of the language. Although he used Arabic terms in his works on grammar and linguistics, he proposed Tatar equivalents in his works in other fields. In his works on language and other issues that he saw as problems, he tried to produce his own solutions with an attitude ahead of his time and wrote works to educate the Tatar people. According to Cemal Velidî, Nasirî's views on language are as follows:

“1. The Tatar language is a branch of the Chagatai language. It conforms to Chagatai in many respects.

2. It has regular rules and procedures in itself.

3. It needs help from Arabic and Persian.

4. The fact that it needs help from these languages does not mean that Tatar is inferior to other languages. In many respects it is even surplus.

5. It is necessary to take words from Arabic and Persian that are not in Tatar” (1922: 140-141).

Conclusion

The study's conclusion section includes a list of the conclusions drawn from the research and a presentation of the findings. Despite the fact that Nasirî's contributions to the Tatar language were not entirely appreciated at the time of his passing, many Tatar intellectuals who grew up on his ideals fought to have Tatar Turkish officially recognized as a written language.

Araştırma Makalesi / Research Article

İmalat Sektörünün Coğrafi Yoğunlaşması Üzerine Bir Analiz: TR81 Batı Karadeniz Bölgesi Örneği*An Analysis on the Geographical Concentration of the Manufacturing Sector: TR81 Western Black Sea Region*Emre DURAN ¹

Geliş/Received: 24.01.2024

Kabul/Accepted: 08.04.2024

Öz

Ekonomik faaliyetler arasında yer alan imalat sektörü kalkınmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle yerel ve bölgesel kalkınma politikalarının hazırlanmasında bölge içinde yoğunlaşmaların olduğu veya yoğunlaşma potansiyeline sahip sektörler dikkate alınmalıdır. Çalışma TR81 Batı Karadeniz Bölgesi'ni oluşturan illerde imalat faaliyetlerinin sektörel ve coğrafi yoğunlaşma düzeyini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) yıllık istatistik tabanında yer alan sigortalı çalışan ve iş yeri sayısı verilerinden yararlanılmıştır. Çalışmada yıllar arasındaki değişimi ortaya koymak için 2013 ve 2022 yılları tercih edilmiştir. Elde edilen veriler lokasyon katsayı yöntemiyle analiz edilmiştir. Analizde sigortalı çalışanlar ve iş yeri verileri ayrı bir şekilde değerlendirilmiştir. Böylece Zonguldak, Bartın ve Karabük illerinde imalat faaliyetlerinin yoğunlaşma düzeyleri ortaya konulmuştur. Sigortalı çalışan verilerine göre yapılan analizde 2013 yılında Zonguldak ve Karabük illerinde bir, Bartın ilinde ise iki sektörün tam yoğunlaşma düzeyine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2022'de ise bölgede bulunan bütün illerde birer sektör tam yoğunlaşma düzeyine sahiptir. İş yeri verilerine göre yapılan analizde ise 2013'te Bartın'da iki, Karabük'te bir sektör tam yoğun düzeyine sahipken, 2022'de Bartın ve Karabük illerinde birer sektörün tam yoğunlaşma düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Zonguldak ilinde ise hem 2013 hem de 2022 yılında tam yoğunlaşma düzeyine sahip herhangi bir sektör bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İmalat sektörü, TR81 Batı Karadeniz Bölgesi, coğrafi yoğunlaşma, kümelenme

Abstract

Manufacturing sector, which is among economic activities, plays significant role in development. Hence, the sectors, which is concentrations or potential for concentration within the region, should be taken into account in the preparation of local and regional development policies. The purpose of this study to determine the level of sectoral and geographical concentration of manufacturing activities in the provinces constituting the TR81 Western Black Sea Region. In this perspective, the study utilizes data on the number of insured employees and workplace from the annual statistical base of the Social Security Institution (SGK). In the study, the years 2013 and 2022 were preferred to reveal the change between years. The data obtained were analyzed via Location Quotient method. In the analysis, insured employees and workplace data were evaluated separately. Thus, the concentration levels of manufacturing activities in Zonguldak, Bartın and Karabük provinces were revealed. Pertaining to the analysis based on insured employee data, it was concluded that one sector in Zonguldak and Karabük provinces and two sectors in Bartın province had full concentration level in 2013. On the other hand, one sector in each province in the region has full concentration level in 2022. The analysis based on workplace data shows that while two sectors in Bartın and one sector in Karabük had full concentration level in 2013, one sector in Bartın and Karabük had full concentration level in 2022. There is no sector with full concentration level in both 2013 and 2022 in Zonguldak.

Keywords: Manufacturing sector, TR81 Western Black Sea Region, geographical concentration, clustering.

¹ Dr., Sivas İl Emniyet Müdürlüğü, Sivas/Türkiye. E-posta:emreduran0619@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4594-311X>

1.GİRİŞ

Avrupa Birliği, bölgesel istatistiklerin tek bir mekânsal sınıflamayla yapılması için idari birim sınırlarını ve nüfus büyüklüklerini dikkate alan Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemi geliştirilmiştir (Çelikel Yiğiter, 2019). Türkiye, Avrupa Birliği adaylık sürecinde bu bölge sınıflamasına uygun yeni bir bölgesel sınıflandırma çalışmasına başlamıştır. Yapılan çalışma sonucunda Türkiye’de, Avrupa Birliği müktesebatı kapsamında NUTS kriterleri esas alınarak; İstatistiki Bölge Birim Sınıflaması (İBBS) ortaya çıkmıştır (Sertkaya Doğan ve Gökburun, 2019). Üç kademeli bölge sisteminden oluşan İBBS’ de 81 il Düzey 3 olarak belirlenirken, ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri de dikkate alınarak Düzey 2 (26 adet) ve Düzey 1 (12 adet) bölgeleri olarak tanımlanmıştır (BAKKA, 2024). İBBS Düzey 1 bölgeleri Avrupa Birliği politikalarının analizinde, Düzey 2 bölgeleri ise genel olarak bölgesel politikaların genel çerçevesinin belirlenmesinde kullanılmaktadır (Çelikel Yiğiter, 2019).

İBBS Düzey 2’e göre TR81 Batı Karadeniz Bölgesi’ni, Zonguldak, Bartın ve Karabük illeri oluşturmaktadır (Harita 1). Bölge, TR42 Doğu Marmara Bölgesi (Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya ve Yalova), TR82 Kuzey Anadolu Bölgesi (Kastamonu, Çankırı ve Sinop) ve Karadeniz ile çevrilidir.

Harita 1: TR81 Batı Karadeniz Lokasyon Haritası

TR81 Batı Karadeniz Bölgesi Türkiye'nin en zengin maden havzaları arasında yer almaktadır (Deniz ve Özdemir, 2014). Bu durum bölge ekonomisini şekillendirmiştir. Bölgede taş kömürü kaynağının varlığı, madencilik sektörünün gelişimine imkân sağlamıştır. Enerji kaynakları arasında yer alan taş kömürü, madenciliğin yanı sıra imalat faaliyetleri üzerinde de etkilidir. Bu nedenle taş kömürünün sanayinin tarihsel gelişiminde önemli bir dönem

noktası olduğu söylenebilir. Bölgede, madencilik faaliyetlerine bağlı olarak demir çelik endüstrisi gelişmiştir (Atalay, 2022). Türkiye'nin en önemli üç demir çelik tesisinden ikisi (*Karabük Demir Çelik Fabrikası ve Ereğli Demir Çelik Fabrikası*) TR81 Bölgesinde bulunmaktadır. Bu tesislerden Karabük Demir Çelik Fabrikası Türkiye'nin sanayileşme sürecinde önemli bir dönüm noktasıdır. Fabrikanın yer tespitinde stratejik sebeplerin yanı sıra taş kömürünün varlığı ve ulaşım imkânları etkili olmuştur (Tümertekin, 1954). 1939 yılında üretime geçen fabrika Türkiye'nin ilk ağır sanayi hamleleri arasında yer almaktadır (Yılmaz ve Özdemir, 2021). Bölgede yer alan diğer demir çelik tesisi ise 1960'lı yıllarda Karadeniz Ereğli'de kurulmuştur. Bu tesisin yer seçiminde de taş kömürünün varlığından söz edilebilir. Tüm bunlar bir arada düşünüldüğünde bölgede, yeraltı zenginliklerinin bir sonucu olarak ana metal sanayisinin geliştiğini söylemek mümkündür. Bölgede ana metal sanayisinin gelişmesi bu sektörle doğrudan ilişkili ileri ve geri bağlantılı sektörlerin de gelişmesine olanak sağlamıştır.

Ana metal sanayisinin gelişmiş olduğu bölgenin ekonomik faaliyetleri üzerinde etkili olan bir diğer unsur da geniş orman alanlarının varlığıdır. Bu durum ham madde kaynaklarına yakınlık nedeniyle bölgede orman ve orman ürünleri ile bağlantılı sektörlerin gelişmesine imkân tanımıştır (Akdağ, 2018). Bölgedeki zengin orman alanlarının varlığı nedeniyle gelişen bir diğer sektörde ahşap gemi imalatıdır. Gemi yapımı için gerekli hammaddenin bölgede bulunan orman alanlarından tedarik edilebilmesi bölgede ahşap gemi imalatının gelişmesini sağlamıştır. Ayrıca TR81 Batı Karadeniz Bölgesi'nde son yıllarda tekstil ürünleri, yapı sektörü, gıda ve içecek sektörü gibi imalat faaliyetlerinde olumlu gelişmeler yaşanmaktadır (BAKKA, 2014). Bu durum ana metal sanayisinin ön plana çıktığı bölgede ekonomik faaliyetlerin her geçen gün çeşitlendiğini göstermektedir. Tüm bunlar bir arada düşünüldüğünde zaman içerisinde bazı sektörlerin önem kazanarak, bölgede yeni kümelenme alanlarının oluşmasına olanak tanıdığı söylenebilir.

Endüstriyel faaliyetlerin kümelenmesi, ülke ve bölge ekonomisi açısından önemli bir etkiye sahip olabilir. Çalışma TR81 Batı Karadeniz Bölgesi'ni oluşturan Zonguldak, Karabük ve Bartın illerinde Ekonomik Faaliyet İstatistiki Sınıflaması (NACE Rev.2) kapsamında bulunan imalat sınıfının 2013 ve 2022 yıllarında sektörel ve coğrafi yoğunlaşma düzeyini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada imalat faaliyetine ait alt sektörlerin TR81 Bölgesinde bulunan illere göre yoğunlaşma analizi yapılmıştır. Türkiye'de farklı bölgeler için yoğunlaşma katsayıları üzerinde çeşitli çalışmalar bulunsa da yapılan literatür taramasında TR81 Batı Karadeniz Bölgesi için yapılmış bir akademik çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle çalışmanın bölgede bulunan illerde yoğunlaşma katsayılarını hesaplanması bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

Yerel ve bölgesel kalkınma politikalarının belirlenmesinde bölgedeki sektörel yoğunlaşmaların ve potansiyel kümelenmelerin tespit edilmesi önem arz etmektedir (Sungur, 2015). Bu amaçla ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşmasını ölçen çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Kullanılan bu yöntemlere; *Lokasyon/Yerleşme Katsayısı*, *Herfindahl-Hirschman Endeksi*, *Gini Katsayısı*, *Yatay Kümelenme Yoğunlaşma Katsayısı* ve *Ellison-Glaeser Coğrafi Yoğunlaşma Endeksi* örnek olarak verilebilir (Sungur, 2015; Çelik ve Sandal, 2022).

Yoğunlaşma analizi, bölgeleri ekonomik faaliyetler açısından mukayese ederek, bölgelerde göreceli olarak yoğunlaşan ve uzmanlaşan sektörleri tespit etmeyi amaçlamaktadır. 1939'da Florence tarafından geliştirilen Lokasyon Katsayısı (*Location Quotient / LQ*), sektörel

yığılmanın tespitinde en çok kullanılan istatistik yöntemler arasındadır (Figueiredo, Guimaraes ve Woodward, 2009, s. 856). LQ; istihdam, katma değer, işletme sayısı, gelir, çıktı verileri ile bir alanın, il, bölge veya alt bölgenin ekonomik faaliyetlerinin kendisinden daha büyük bir bölge veya ülke ile karşılaştırmasıyla hesaplanmaktadır (Çelik ve Sandal, 2022). LQ aşağıdaki şekilde hesaplanabilir (Isserman, 1977, s.34; Brantingham ve Brantingham, 1998, s. 268).

$$LQ_i = \frac{\frac{e_{ij}}{\sum e_j}}{\frac{E_{ij}}{\sum E_j}}$$

e_{ij} = i sektörünün j bölgedeki istihdamı

$\sum e_j$ = j bölgedeki toplam istihdam

E_{ij} = referans j bölge ya da ülkenin i sektöründeki istihdamı

$\sum E_j$ = referans j bölge ya da ülkedeki toplam istihdam

Bölgedeki sektörel yoğunlaşmanın hangi LQ değerinden itibaren başladığının belirlenmesi LQ analizindeki en önemli tartışma konusudur (Crawley, Beynon ve Munday, 2013, s.1856). Bazı çalışmalarda (Munandar vd., 2017, s.1191; Cromley & Hanink, 2012,s.2; Karakayacı, 2010, s.152; Seçkin, 2015) yoğunlaşma eşik değeri 1,00 olarak kabul edilirken, bazı çalışmalarda (Çelik ve Sandal, 2022; Baer & Brown, 2006, s.1; Akgüngör, vd., 2003, s.656) bu değer 1,25 olarak kabul edilmektedir. Bu iki görüşün dışında yoğunlaşma eşik değerinin iki (Virtanen vd., 2001; McCord & Ratcliffe, 2009; Groff, 2011; Li, 2015; Yuanyuan & Bingliang, 2017) ve daha fazla olduğunu savunan çalışmalar da mevcuttur (Malmberg ve Maksell, 2002, 436).

LQ analizlerinde yoğunlaşma değerlerinde önemli ayrışmanın görüldüğü 1.25 katsayısı çalışmada yoğunlaşma eşik değeri kabul edilerek şu şekilde analiz edilmiştir;

$LQ < 1.00$ ise Bölgesel yoğunlaşma yok

$1,00 \leq LQ < 1.25$ ise Sektör yoğunlaşmaya aday

$1,25 \leq LQ < 2,00$ ise Sektör için bölgesel yoğunlaşma başlamış,

$2,00 \leq LQ < 3,00$ ise Sektör bölgede yüksek yoğunlaşmaya sahiptir,

$LQ \geq 3,00$ ise Sektör bölgede tam yoğunlaşma düzeyine ulaşmıştır yorumu yapılabilir (Çiftçi, 2018, s.557).

Çalışmada SGK'nın yıllık istatistik tabanında yer alan sigortalı çalışan ve iş yeri sayısı verilerinden yararlanılmıştır. Çalışmada zaman açısından değişimi ortaya koyabilmek amacıyla 10 yıllık bir zaman aralığı tercih edilmiştir. Kullanılan verilerin alt sınırını 2013 yılı, üst sınırını ise en güncel veriler olan 2022 yılı verileri oluşturmaktadır. Elde edilen verilerle TR81 Batı Karadeniz Bölgesi'nde bulunan illerin imalat sektörüne ait alt sektörlerin LQ hesaplanmıştır. Çalışmada yararlanılan istatistiki veriler düzenlendikten sonra Microsoft Office programı yardımıyla tablo ve şekiller hazırlanmıştır. Ayrıca çalışma ArcGIS programı yardımıyla hazırlanan kartografik unsurlarla desteklenerek görsel olarak zenginleştirilmiştir.

3. KÜMELENME, SEKTÖREL YOĞUNLAŞMA

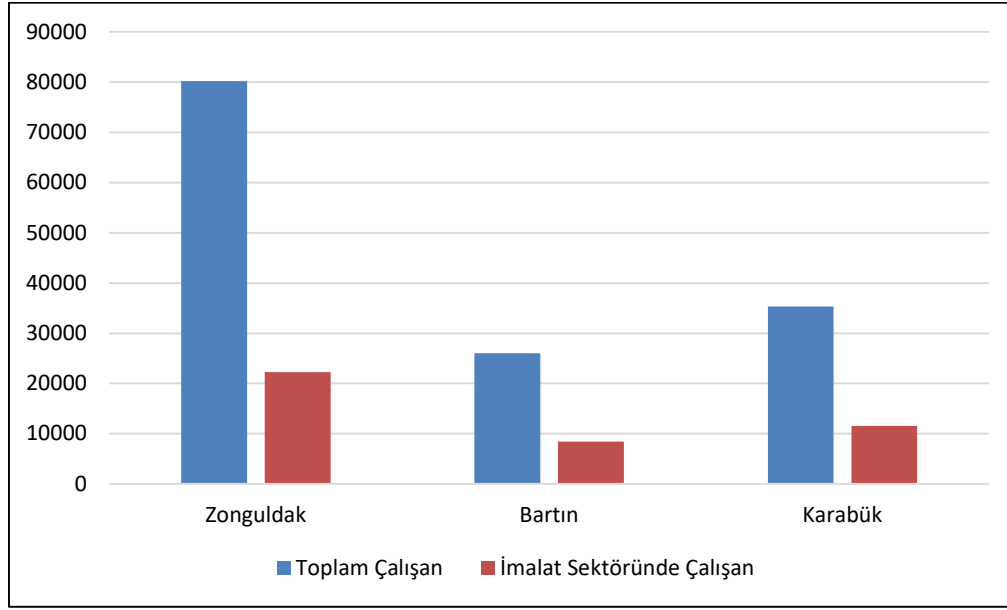
Sanayi faaliyetleri, en önemli ekonomik faaliyetler arasında yer almaktadır. Sanayi faaliyetlerinin dağılışına bakıldığında gerek ülkeler arasında gerekse ülke içerisinde büyük farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu durum sanayileşmede mekânın önemine işaret eder. Her ne kadar ekonomik coğrafyacılardan tarafından mekân kavramı ön planda tutulsa da bu kavram iktisatçılardan tarafından zaman zaman geri plana itilmiştir (Yavan, 2006). Özellikle fordist üretim sisteminin saç ayakları arasında yer alan büyük ölçekli sanayi tesislerinin öne çıktığı dönemde mekân kavramı sahip olduğu ya da olabileceği nitelikler açısından göz ardı edilmiştir. Teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan esnek üretim sisteminin yaygınlaşmasıyla, sanayinin mekânsal dağılışında köklü dönüşümler yaşanmıştır. Doğal kaynakların varlığı üzerine gelişen geleneksel sanayi-mekân ilişkisinin zayıflaması, ekonomik coğrafya literatüründe sanayi-mekân anlayışını yeni yöntemler ve kavramlarla açıklamayı zorunlu hale getirmiştir (Kaygalak, 2011). Bu kavramlar arasında sanayi kümelenmeleri/yoğunlaşmaları dikkat çekicidir.

Sanayi faaliyetlerinin coğrafi yoğunlaşmasıyla ilgili ilk teorik yaklaşım, Alfred Marshall tarafından ortaya koyulmuştur (Belussi, 2006). İngiltere’de yoğunlaşan sanayileri inceleyen Marshall, benzer endüstrilerin belirli bir yerde yoğunlaşmasının iş gücünü bölgeye çekerek bölgede uzmanlaşmayı artırmanın yanı sıra işletmeler arası bilgi paylaşımını artırarak inovasyon sürecini hızlanacağını belirtmiştir (Morgan, 2004). Marshall, dışsal ekonomi olarak tanımladığı bu yığılmaların oluşmasını; yeterli donanıma sahip iş gücünün varlığı, firmalar arasında meydana gelen ileri ve geri bağlantılar ile teknolojik dışsallıklar olmak üzere üç faktöre bağlamaktadır (Ersungur, 2016).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Fordist üretim sisteminde yaşanan sorunlar büyük sanayi tesislerini olumsuz yönde etkilemiş ve dünyada yeni bir ekonomik krizin habercisi olmuştur (Duran, 2022). Bu durum esnek üretim sistemiyle aşılmaya çalışılmıştır. Esnek üretim sisteminin uygulandığı Üçüncü İtalya’da bulunan coğrafi yoğunlaşmalar/yığılmalar Marshall’ın yapmış olduğu çalışmaları tekrar gündeme getirmiştir (Eroğlu ve Yalçın, 2014). Yeni sanayi bölgeleri olarak anılan bu bölgelerde, büyük çoğunluğu geleneksel sektörlerde faaliyet gösteren, teknoloji ve stratejik olarak gelişimlere açık küçük firmaların küresel piyasada elde etmiş olduğu başarı birçok kesimin dikkatini çekmiştir (Isaksen, 1998). Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren Michael Porter tarafından yapılan çalışmalarla ortaya çıkan kümelenme kavramı, yerel ve bölgesel kalkınmada bir politika olarak benimsenmiştir (Oral, 2014).

4. BULGULAR

TR81 Batı Karadeniz Bölgesinde 2013 yılında toplam 141.511 kişi sigortalı olarak istihdam edilmiştir (SGK, 2023). Bölgedeki sigortalı çalışanların %56.6’sı Zonguldak ilinde bulunurken, %24.9’u Karabük ilinde %18.3’ü ise Bartın ilinde bulunmaktadır. Bölgede sigortalı çalışanların % 29.8’i imalat sektöründe istihdam edilmektedir (Şekil 1).

Şekil 1: 2013 Yılında TR81 Bölgesinde Sigortalı Çalışanların İllere Göre Dağılımı (SGK, 2023)

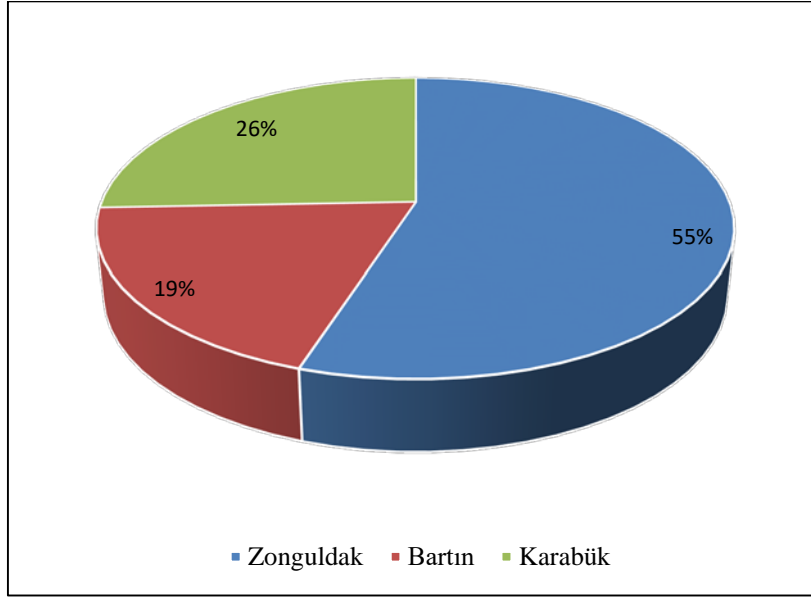
TR81Batı Karadeniz Bölgesindeki illerde imalat faaliyetlerinin çeşitlilik gösterdiği söylenebilir (Tablo 1). Bölgede bulunan üç ilde de *Tütün ürünleri imalatı* ile *Eczacılık ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı* sektörlerinde hiç kimse istihdam edilmemektedir.

Tablo 1: TR81 Bölgesindeki İllerin Sigortalı Çalışanlara Göre LQ Değeri (2013)

Faaliyet kodu	Faaliyet Grupları (NACE Rev.2 Sınıflandırmasına Göre)	Zonguldak	Bartın	Karabük
10	Gıda Ürünleri İmalatı	0,80	0,90	0,52
11	İçecek İmalatı	0,01	0,94	0,75
12	Tütün Ürünleri İmalatı	0,00	0,00	0,00
13	Tekstil Ürünleri İmalatı	0,26	0,28	0,08
14	Giyim Eşyaları İmalatı	0,80	3,38	1,59
15	Deri ve İlgili Ürünler İmalatı	0,12	5,99	0,84
16	Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ür.	1,06	1,93	0,97
17	Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri İmalatı	1,45	0,00	0,04
18	Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğ.	0,37	0,41	0,21
19	Kok Kömürü ve Petrol Ürün. İm.	0,25	0,00	0,86
20	Kimyasal Ürünleri İmalatı	0,02	0,12	0,05
21	Eczacılık ve Ecz. İlişkin Mal. İm.	0,00	0,00	0,00
22	Kauçuk ve Plastik Ürünler İm.	0,90	1,70	0,13
23	Metalik Olmayan Ürünler İm.	1,11	2,48	0,53
24	Ana Metal Sanayi	7,95	1,00	13,87

Bartın'da bulunmaktadır (Şekil 2). Bölgedeki iş yerlerinin %13,3 imalat sektöründe hizmet vermektedir.

Şekil 2: 2013 yılında TR81 Bölgesinde İş Yerlerinin İllere Göre Dağılımı (SGK, 2023)

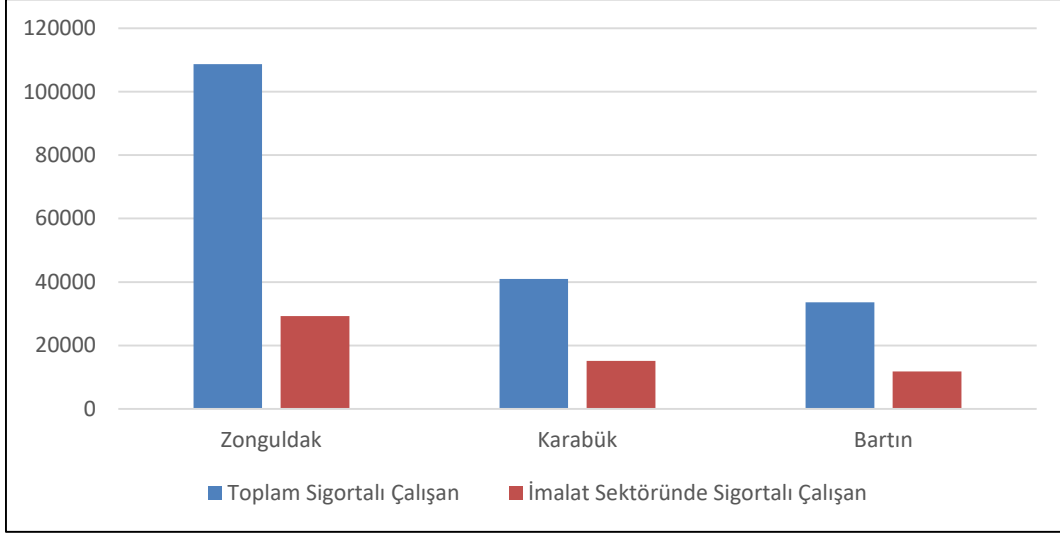
TR81 Batı Karadeniz Bölgesinde bulunan illerde farklı sektörlerden işyerlerinin olduğu görülmektedir (Tablo 2). Bölgenin tamamında iki (*Tütün ürünleri imalatı* ile *Eczacılık ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı*) sektörde herhangi bir iş yeri bulunmamaktadır. Zonguldak ve Karabük illerinde bu iki sektör dışında imalat sanayisine ait alt sektörlerin tamamına ait iş yeri vardır. Bartın ilinde ise bu iki sektör dışında üç (*Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı*, *Kok kömürü ve petrol ürünleri imalatı* ile *Bilgisayar, Elektronik ve optik ürünlerin imalatı*) sektörde daha herhangi bir iş yeri bulunmamaktadır.

Tablo 2: TR81 Bölgesindeki İllerin İmalat Sektöründeki İş Yerlerine Göre LQ Değeri (2013)

Faaliyet kodu	Faaliyet Grupları (NACE Rev.2 Sınıflandırmasına Göre)	Zonguldak	Bartın	Karabük
10	Gıda Ürünleri İmalatı	1,32	1,15	0,99
11	İçecek İmalatı	0,24	0,69	0,52
12	Tütün Ürünleri İmalatı	0,00	0,00	0,00
13	Tekstil Ürünleri İmalatı	0,21	0,26	0,20
14	Giyim Eşyaları İmalatı	0,35	0,55	0,39
15	Deri ve İlgili Ürünler İmalatı	0,09	1,09	0,24
16	Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ür.	1,31	1,43	1,47
17	Kâğıt Ve Kâğıt Ürünleri İmalatı	0,37	0,00	0,32
18	Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğ.	0,82	0,80	0,42
19	Kok Kömürü ve Petrol Ürün. İm.	2,26	0,00	3,88
20	Kimyasal Ürünleri İmalatı	0,11	0,20	0,30
21	Eczacılık ve Ecz. İlişkin Mal. İm.	0,00	0,00	0,00
22	Kauçuk ve Plastik Ürünler İm.	1,14	0,29	0,41

ise Bartın ilinde istihdam edilmektedir (SGK, 2023). Bölgedeki sigortalı çalışanların %30,6'sı imalat sektöründe hizmet vermektedir (Şekil 3). Bu durum 2013 yılına göre bölgede imalat sektöründe çalışanların oranının arttığını göstermektedir.

Şekil 3: 2022 Yılında TR 81 Bölgesinde Sigortalı Çalışanların İllere Göre Dağılımı (SGK, 2023)

TR 81 Batı Karadeniz Bölgesindeki illerin tamamında 2022'de, 2013 yılına benzer şekilde *tütün ürünleri imalatı* sektöründe hiç kimsenin istihdam edilmediği görülmektedir (Tablo 3). Fakat 2022'de Karabük ilinde *Eczacılık ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı* sektöründe istihdamın varlığı dikkat çekmektedir.

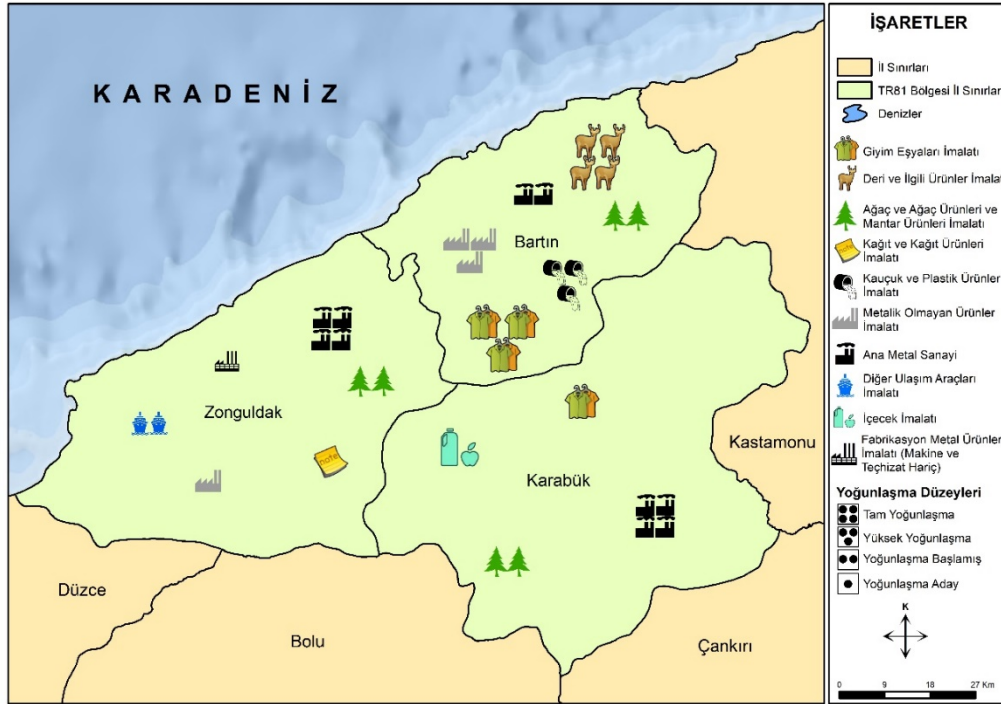
Tablo 3: TR81 Bölgesinde Bulunan İllerin İmalat Sanayisine Ait Alt Sektörlerin İstihdama Göre LQ Değeri (2022)

Faaliyet kodu	Faaliyet Grupları (NACE Rev.2 Sınıflandırmasına Göre)	Zonguldak	Bartın	Karabük
10	Gıda Ürünleri İmalatı	0,55	0,65	0,51
11	İçecek İmalatı	0,00	0,04	1,80
12	Tütün Ürünleri İmalatı	0,00	0,00	0,00
13	Tekstil Ürünleri İmalatı	0,35	0,35	0,01
14	Giyim Eşyaları İmalatı	0,86	2,13	1,15
15	Deri ve İlgili Ürünler İmalatı	0,55	5,85	0,63
16	Ağaç, Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ür.	1,75	1,78	1,47
17	Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri İmalatı	1,04	0,01	0,04
18	Kayıtlı Medyanın Basılması Ve Çoğ.	0,16	0,18	0,22
19	Kok Kömürü ve Petrol Ürün. İm.	0,23	0,00	0,00
20	Kimyasal Ürünleri İmalatı	0,06	0,05	0,05
21	Eczacılık ve Ecz.İlişkin Mal.İm..	0,00	0,00	0,11
22	Kauçuk Ve Plastik Ürünler İm.	0,86	2,23	0,07
23	Metalik Olmayan Ürünler İma.	1,15	2,25	0,33
24	Ana Metal Sanayi	7,95	1,43	13,87

25	Fabrik. Metal Ürün.(Mak.Tec.Har)	1,09	0,27	0,32
26	Bilgisayar, Elektronik ve Optik Ür.	0,18	0,01	0,04
27	Elektrikli Teçhizat İmalatı	0,83	0,07	0,09
28	Makine ve Ekipman İmalatı	0,31	0,02	0,20
29	Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İm.	0,04	0,61	0,09
30	Diğer Ulaşım Araçları İmalatı	1,64	0,15	0,01
31	Mobilya İmalatı	0,82	0,90	0,47
32	Diğer İmalatlar	0,49	0,07	0,02
33	Makine ve Ekipman. Kurulumu ve On.	0,71	0,25	0,79

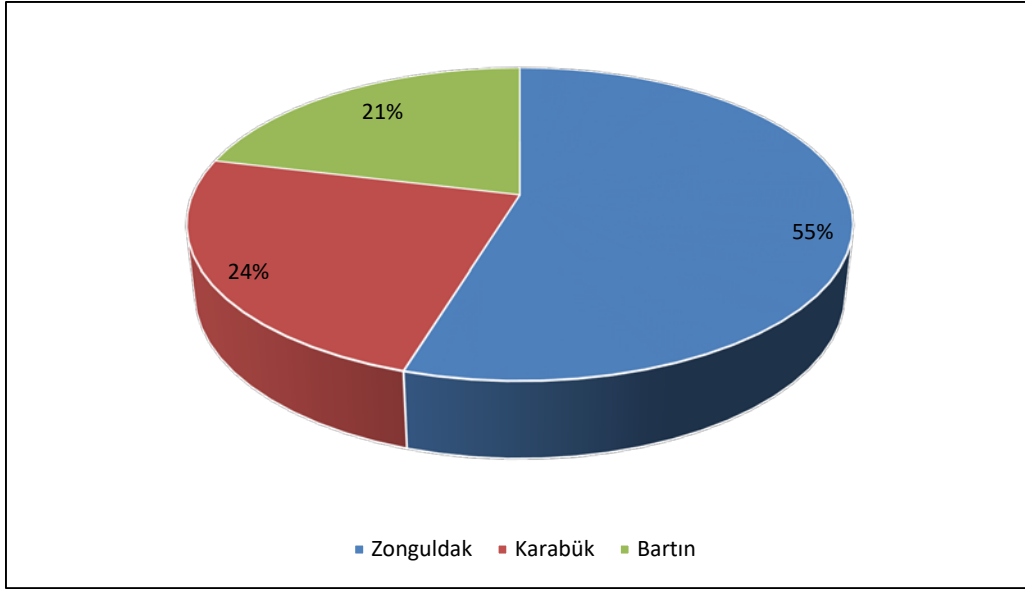
Zonguldak ve Karabük illerinde *ana metal sanayi* sektörünün Bartın ilinde ise *deri ve ilgili ürünler imalatı* sektörünün tam yoğunlaşma düzeyine ulaşmıştır. 2022’de TR 81 Batı Karadeniz Bölgesinde yüksek yoğunlaşma sadece Bartın ilinde vardır. Bartın ilindeki bu sektörler *giyim eşyaları imalatı, kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı* ile *metalik olmayan ürünlerin imalatıdır*. Bölgedeki üç ilde de *ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı* sektöründe yoğunlaşma başlamıştır. Bu sektörün yanı sıra Zonguldak’ta *diğer ulaşım araçları imalatı*, Bartın’da *ana metal sanayi* Karabük’te ise *içecek imalatı* sektöründe yoğunlaşmanın başladığı söylenebilir. Ayrıca Zonguldak ilinde *kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı ile fabrikasyon metal ürünleri imalatı* olmak üzere üç sektör, Karabük’te ise *giyim eşyalarının imalatı* sektörü yoğunlaşmaya adaydır (Harita 4).

Harita 4: TR81 Bölgesinde Bulunan İllerin Sigortalı Çalışanlara Göre Sektörel Yoğunlaşma Düzeyleri (2022)

TR 81 Batı Karadeniz Bölgesinde bulunan toplam iş yeri sayısı 2013 yılına göre yaklaşık %20 artarak 2022’ de 22.507’e ulaşmıştır. Bölgede bulunan iş yerlerinin %11,7 imalat sektöründe hizmet vermektedir (SGK, 2023). Bu iş yerlerinin 12.315’i Zonguldak’ta 5.416’sı Karabük’te 4.776’sı ise Bartın’da faaliyet göstermektedir (Şekil 4).

Şekil 2:2022 Yılında TR 81 Bölgesinde İş Yerlerinin İllere Göre Dağılımı (SGK, 2023)

Araştırma sahasında farklı sektörlerden iş yerleri bulunmaktadır. TR81 Batı Karadeniz Bölgesinde 2013 yılına benzer şekilde 2022’de *tütün ürünleri imalatı* sektöründe hiçbir iş yeri bulunmamaktadır (Tablo 5). Fakat 2022 yılında 2013’e göre bazı farklılıkların olması dikkat çekmektedir. Örneğin 2013 yılında bölgede hiçbir iş yerinin bulunmadığı sektörler arasında yer alan *eczacılık ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı* sektörü 2022’de Karabük ilinde yoğunlaşmaya aday sektörler arasında yer almaktadır.

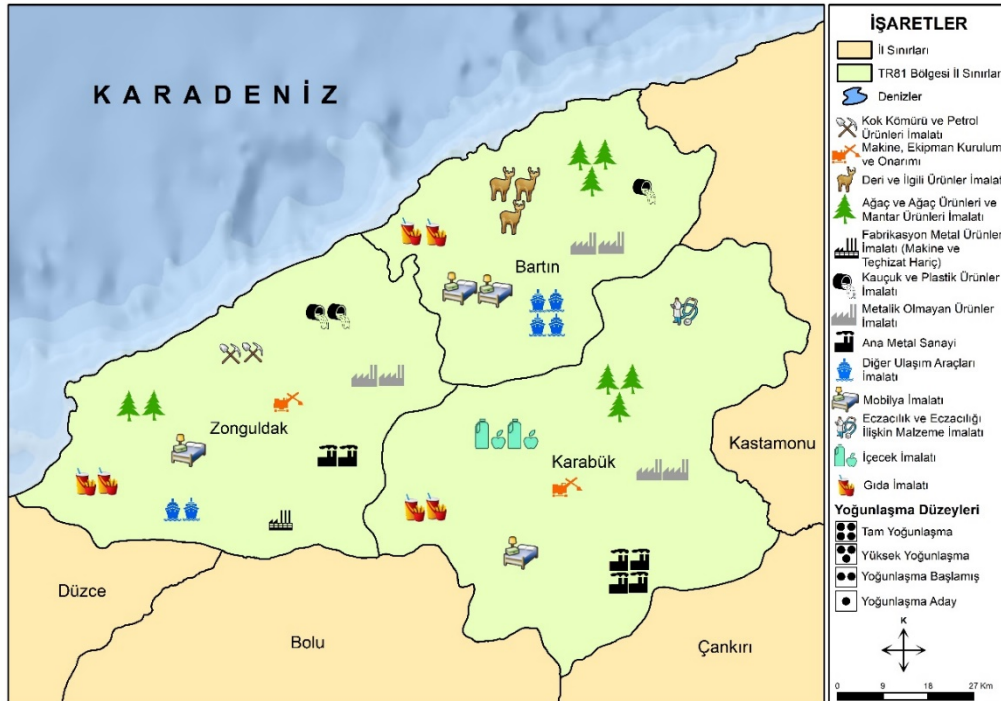
Tablo 5: TR81 Bölgesinde Bulunan İllerin İmalat Sanayisine Ait Alt Sektörlerin İş Yeri Sayısına Göre LQ Değeri (2022)

Faaliyet kodu	Faaliyet Grupları	Zonguldak	Bartın	Karabük
10	Gıda Ürünleri İmalatı	1,50	1,51	1,81
11	İçecek İmalatı	0,00	0,82	1,99
12	Tütün Ürünleri İmalatı	0,00	0,00	0,00
13	Tekstil Ürünleri İmalatı	0,27	0,28	0,23
14	Giyim Eşyaları İmalatı	0,48	0,53	0,53
15	Deri ve İlgili Ürünler İmalatı	0,27	2,28	0,20
16	Ağaç, Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ür.	1,94	2,73	2,42
17	Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri İmalatı	0,44	0,33	0,40
18	Kayıtlı Medyanın Basılması Ve Çoğ.	0,69	0,89	0,72
19	Kok Kömürü ve Petrol Ürün. İm.	1,51	0,00	0,00
20	Kimyasal Ürünleri İmalatı	0,22	0,18	0,52
21	Eczacılık ve Ecz. İlişkin Mal. İm..	0,00	0,00	1,24

22	Kauçuk ve Plastik Ürünler İm.	1,52	1,02	0,60
23	Metalik Olmayan Ürünler İma.	1,54	1,80	1,36
24	Ana Metal Sanayi	1,62	0,86	4,20
25	Fabrik. Metal Ürün.(Mak.Tec.Har)	1,22	0,80	0,59
26	Bilgisayar, Elektronik ve Optik Ür.	0,47	0,47	0,38
27	Elektrikli Teçhizat İmalatı	0,62	0,61	0,74
28	Makine ve Ekipman İmalatı	0,48	0,12	0,62
29	Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İm.	0,79	0,49	0,80
30	Diğer Ulaşım Araçları İmalatı	1,51	3,82	0,56
31	Mobilya İmalatı	1,12	1,59	1,08
32	Diğer İmalatlar	0,44	0,26	0,32
33	Makine ve Ekipman Kurulumu ve On.	1,22	0,73	1,13

Bartın ilinde *diğer ulaşım araçlarının imalatı*, Karabük ilinde ise *ana metal sanayii* tam yoğunlaşma düzeyine ulaşmış sektörlerdir (Harita 5). Ayrıca Bartın ve Karabük illerinde *ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı* sektörünün yüksek yoğunlaşmaya sahip olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra Bartın ilinde *deri ve ilgili ürünlerin imalatı* sektörü de yüksek yoğunlaşmaya sahiptir. Zonguldak ilinde ise tam yoğunlaşma düzeyine ulaşmış veya yüksek yoğunlaşmaya sahip herhangi bir sektör bulunmamaktadır.

Harita 5: TR81 Bölgesinde Bulunan İllerin İşyeri Sayısına Göre Sektörel Yoğunlaşma Düzeyleri (2022)

TR81 Batı Karadeniz Bölgesinde illerin tamamında *gıda ürünlerinin imalatı* ile *metalik olmayan ürünlerin imalatı* sektörlerinde yoğunlaşma başlamıştır. Bunların yanı sıra Zonguldak ilinde beş, Bartın ve Karabük illerinde ise birer sektörde yoğunlaşmanın başlamış

olduğu görülmektedir. Bölgede *mobilya imalatı* ile *makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı* sektörleri Zonguldak ve Karabük illerinde yoğunlaşmaya aday sektörler arasında yer almaktadır. Ayrıca Zonguldak ilinde *fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)*, Bartın ilinde *kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı*, Karabük ilinde ise *eczacılık ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı* sektörleri yoğunlaşmaya aday sektörlerdir

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada TR81 Batı Karadeniz Bölgesini oluşturan Zonguldak, Karabük ve Bartın illerinin NACE Rev.2 sınıflandırmasına göre imalat faaliyetlerinin LQ analizleri yapılmıştır. Analiz için 2013 ve 2022 yıllarına ait sigortalı çalışan ve iş yeri verileri kullanılmıştır. Analiz sonunda elde edilen veriler göre TR81 Bölgesinde imalat gurubuna ait alt sektörlerin çeşitlilik gösterdiği anlaşılmıştır. 2013 yılında bölgede iki (*tütün ürünleri imalatı* ile *eczacılık ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı*) sektörde herhangi faaliyet bulunmazken, 2022’de tek bir sektörde faaliyetin olmadığı görülmüştür. Bu durum üzerinde Karabük ilinde *eczacılık ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı* sektöründe yaşanan olumlu gelişmeler etkili olmuştur.

Sigortalı çalışan verilerinden yararlanılarak yapılan LQ analizinde 2013 yılında Zonguldak ve Karabük illerinde bir, Bartın ilinde ise iki sektörü tam yoğunlaşma düzeyine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2022’de ise TR81 Batı Karadeniz Bölgesindeki tüm illerde birer sektör tam yoğunlaşma düzeyine sahiptir. 2013’te Bartın ilinde tam yoğunlaşma düzeyine sahip *giyim eşyalarının imalatındaki* istihdam miktarının artmasına (%18) rağmen, 2022’de bu sektörün LQ değeri azalmış ve yüksek yoğunlaşmaya sahip sektörler arasında yer almıştır. Bu durum üzerinde sektörde yaşanan istihdam artışının diğer sektörler göre az olmasının yanı sıra bölgedeki diğer illerde sektörün durumu da etkili olmuştur. 2022’de sigortalı çalışan verilerine göre Bartın ilinde yüksek yoğunlaşmaya sahip iki sektör daha bulunmaktadır. Bunlardan *metalik olmayan ürünlerin imalatı* 2013’te de yüksek yoğunlaşmaya sahiptir. *Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı* ise 2013’te yoğunlaşmaya başlayan sektörler arasında yer alırken, sektörde yaşanan %120’lik istihdam artışı sektörün LQ değerini artırarak yüksek yoğunlaşmaya sahip olmasını sağlamıştır. Bartın ilinde 2013’e göre yoğunlaşmanın arttığı bir diğer sektörde %115’lik istihdam artışının yaşandığı *ana metal sanayidir*.

Bartın ilinde yoğunlaşmanın başladığı sektörler arasında yer alan *ana metal sanayi* TR81 Batı Karadeniz Bölgesinde bulunan Zonguldak ve Karabük illerinde tam yoğunlaşmaya sahiptir. Bu durum bölgenin tamamında ana metal sanayisi sektöründe bir yığılmanın olduğunu göstermektedir. Literatürde TR81 Batı Karadeniz Bölgesinde ana metal sanayisine dikkat çeken çok sayıda çalışma (Tümertekin, 1954; Özdemir, 2010: BAKKA, 2014; Yılmaz ve Özdemir, 2021; Çelik ve Sandal, 2022) bulunmaktadır. Tüm bunlar bir arada düşünüldüğünde bölgede ana metal sektöründeki kümelenme faaliyetlerinin desteklenmesi gerektiği söylenebilir.

Sigortalı çalışan verilerine göre Zonguldak ilinde 2013’te yoğunlaşmanın başladığı sektörler arasında yer alan *kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatında* sigortalı çalışan sayısının %20 artmasına rağmen 2022’de sektörün LQ değeri azalmıştır. Bu durum *kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatının* yoğunlaşmaya aday sektörler arasında yer almasına neden olmuştur. Zonguldak ilinde bölgesel yoğunlaşmanın değiştiği bir diğer sektörde *ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatıdır*. 2013’te bölgesel yoğunlaşmaya aday sektörler arasında yer alan sektörde %75’lik sigortalı çalışan artışı yaşanmıştır. Bu durum sektörün 2022’de bölgesel yoğunlaşmanın başladığı sektörler arasında yer almasına neden olmuştur.

Karabük ilinde de 2013 ile 2022 yılları arasında sigortalı çalışan sayısının değişmesine bağlı olarak LQ değerinin değiştiği ve bölgesel yoğunlaşmanın farklılık gösterdiği sektörler bulunmaktadır. Karabük ilinde 2013'te bölgesel yoğunlaşmanın olmadığı *içecek imalatı* ile *ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı* sektörleri 2022'de yoğunlaşmanın başladığı sektörler arasında yer almıştır. Bu durum üzerinde *içecek imalatında* %265, *ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatında* ise %95 sigortalı çalışan artışı etkili olmuştur. 2013 yılında Karabük ilinde 2013 ile 2022 yılları arasında %2,7'lik istihdam artışının yaşandığı *giyim eşyalarının imalatında* bölgesel yoğunlaşma azalmış ve sektör 2022'de bölgesel yoğunlaşmaya aday sektörler arasında yer almıştır.

TR81 Bölgesinde 2013 ile 2022 yılları arasında iş yeri sayılarının farklılık göstermesi LQ analizi sonuçlarının değişmesine neden olmaktadır. İş yeri verilerine göre yapılan LQ analizinde sigortalı çalışan verilerine göre yapılan analize göre bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin sigortalı çalışan verilerine göre bölgedeki üç ilde de tam yoğunlaşma düzeyine sahip en az bir sektör bulunurken, iş yeri verilerine göre Zonguldak ilinde hem 2013 hem de 2022'de tam yoğunlaşma düzeyine sahip bir sektör bulunmamaktadır. Bu durum Zonguldak ilinde sigortalı çalışanlara göre tam yoğunlaşmanın olduğu *ana metal sanayii* sektöründe faaliyet gösteren firmaların büyük ölçekli olduğunu göstermektedir.

İş yeri verilerine göre Bartın ilinde *diğer ulaşım araçlarının imalatı* hem 2013 hem de 2022'de tam yoğunlaşma düzeyine sahiptir. Karabük ilinde ise *ana metal sanayii* sektörü için benzer bir durumdan söz edilebilir. Ayrıca Karabük ilinde *kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı* 2013'te tam yoğunlaşma düzeyine ulaşmıştır. Ancak sektördeki tüm iş yerlerinin ilde kapanması sektörün yoğunlaşma düzeyini olumsuz yönde etkilemiştir.

Zonguldak ilinde 2013 yılında yüksek yoğunlaşmaya sahip sektörler *kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı* ile *diğer ulaşım araçlarının imalatı*dır. Bu sektörlerdeki iş yerlerinin azalması sektörlerin yoğunlaşma düzeylerinin azalmasına neden olmuştur. 2022 yılında Zonguldak ilinde bir önceki dönem yüksek yoğunlaşmaya sahip her iki sektörde yoğunlaşmaya başlamış sektörler arasında yer almıştır. Yüksek yoğunlaşma açısından Bartın ve Karabük illerinde Zonguldak ilinin tersi bir durumun yaşanmıştır. Her iki ilde de 2013 yılında yüksek yoğunlaşmada herhangi bir sektör bulunmazken, 2022'de Bartın ilinde iki (*ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı* ile *deri ve ilgili ürünlerin imalatı*) Karabük ilinde ise bir (*ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı*) sektör yüksek yoğunlaşmaya sahiptir. Buna göre TR81 Batı Karadeniz Bölgesinde ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı sektöründe kümelenme çalışmaları desteklenmelidir. Benzer şekilde Şener Uzcan ve Karayılmazlar (2018) TR81 Bölgesinde ağaç ve ağaç ürünleri imalatında bölgenin sahip olduğu avantajları ve dezavantajları karşılaştırmış ve sektörde kümelenme girişiminin yapılmasını önermişlerdir.

TR81 Batı Karadeniz Bölgesinde sigortalı çalışan verilerine göre yapılan LQ analizinde 2013'te Zonguldak ilinde 4, Bartın ilinde 2, Karabük ilinde ise 1 sektörde yoğunlaşma başlamıştır. 2022'de ise Zonguldak ilinde 7, Bartın ve Karabük illerinde 3 sektörde yoğunlaşmanın başladığı görülmektedir.

İş yeri verilerine göre her üç ilde yoğunlaşmanın başladığı gıda ürünleri imalatı sektöründe sigortalı çalışan verilerine göre yoğunlaşma söz konusu değildir. Bu durum bölgede faaliyet gösteren gıda imalatındaki firmaların genellikle Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Özdemir, Kantürk Yiğit ve Ünlü (2021)

çalışmasında bir asırdan daha uzun süredir Safranbolu’da üretimin devam ettiği lokum sektöründe faaliyet gösteren firmaların KOBİ düzeyinde olduğunu belirtmektedir.

İmalat faaliyetleri yerel bölgesel kalkınmada önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmadan elde edilen verilere göre imalat faaliyetlerinin yoğunluğu yıllara göre farklılık gösterebildiği söylenebilir. Bu nedenle hazırlanan bölgesel kalkınma projelerinde öncelikle sektörel yığılmaların mevcut durumu göz önünde tutulmalıdır. TR81 Batı Karadeniz Bölgesi için hazırlanacak kalkınma programlarında özellikle bölgesel yoğunlaşmanın başladığı ve yüksek yoğunlaşmaya sahip sektörler dikkate alınmalıdır. Bu sektörlerin gelişimi için kümelenme faaliyetleri ve Ar-Ge çalışmaları doğrudan teşvik edilmelidir. Yığılmaların olduğu sektörlerde aktörlere (Üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler vb.) kümelenmelerin faydaları açıklanmalı ve aktörlerden yığılmaların fazla olduğu sektörlerin gelişimine katkı sağlamaları istenilmelidir. Örneğin yoğunlaşmanın fazla olduğu kümelenme potansiyeline sahip sektörlerle ilgili bölümler bölgede bulunan üniversitelerde açılmalıdır. Bunların yanı sıra geçmiş dönemlerde bölgede öne çıkan fakat günümüzde herhangi bir yığılmanın olmadığı sektörler derinlemesine incelenerek sektörün bölgedeki gelişimini olumsuz yönde etkileyen faktörler tespit edilmelidir. Ortaya konulan olumsuzluklar ortadan kaldırılarak bu sektörlerin bölgedeki gelişimi teşvik edilmelidir.

Araştırmanın Etiği

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Araştırmada kamuya açık bir kaynak olan Çalışmada Sosyal Güvenlik Kurumunun veri tabanında yer alan sigortalı çalışan ve iş yeri sayısı ile ArcGIS coğrafi bilgi sistemi programından yararlanarak *doküman analizi* tekniği kullanıldığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, G. (2018). *TR81 düzey 2 bölgesindeki (Bartın, Karabük, Zonguldak) bireysel yatırımcıların finansal okuryazarlığı ve bireyleri finansal yatırım kararına yönlendiren faktörler*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akgüngör, S., Kumral, N. & Lenger, A. (2003). National industry clusters and regional specializations in Turkey. *European Planning Studies*, 11(6), 647-669.
- Atalay, Y. (2022). Yeni ekonomik coğrafya teorisi bağlamında TR81 bölgesi dış ekonomik çevre analizi: 2010-2020 sektörel panel veri analizi. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BAKKA, (2014). TR81 düzey 2 bölgesinin sektörel yapı ve rekabet gücünün girdi çıktı modeli ile analizi. <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/sektorel-yapy-ve-rekabet-gucunun-girdi-cykty-modeliyle-analizi-01-04-2015-23-21-09.pdf> . Erişim Tarihi: 01.01.2024.

- BAKKA, (2024). Genel bilgiler. <https://www.bakka.gov.tr/bolgemiz/bati-karadeniz/genel-bilgiler#:~:text=TR81%20Bat%C4%B1%20Karadeniz%20B%C3%B6lgesi%20%C3%A7ok,30%20milyondan%20fazla%20n%C3%BCfusa%20eri%C5%9Filebilmektedir> Erişim Tarihi: 16.01.2024.
- Baer, C. & Brown, T. (2006). Location quotients: a tool for comparing regional industry compositions. *Incontext*, 7(3), 1-3.
- Belussi, F. (2006). *In search of a useful theory of spatial clustering: agglomeration versus active clustering*. Asheim, B. vd. (Ed.), *Clusters and Regional Development*, USA: Routledge, 69-89.
- Brantingham, P. L. & Brantingham, P. J. (1998). Mapping crime for analytic purposes: location quotients, counts and rates. *Crime Mapping and Crime Prevention*, 8, 263-288.
- Crawley, A., Beynon, M., & Munday, M. (2013). Making location quotients more relevant as a policy aid in regional spatial analysis, *Urban Studies*, 50(9), 1854-1869.
- Cromley, R.G. & Hanink, D.M. (2012). Focal location quotients: Specification and applications. *Geographical Analysis*, 44(4), 398-410.
- Çelik, E. & Sandal, E. K. (2022). Türkiye imalat sanayii ve alt sektörlerinin bölgesel yoğunlaşma yapısı: 2011- 2020 yılı karşılaştırmalı yerelleşme katsayısı analizi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 1452-1468. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.1122318>.
- Çelikel Yiğiter, S. (2019). İstatistiki bölge birimleri sınıflaması düzey 2 bölgelerinde iş kazalarının değerlendirilmesi. *İGS Akademik*, 1(1),1-11.
- Çiftçi, M. (2018). Türkiye’ de bölgelerarası sektörel verimliliğim analizi. *İşletme Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 551 – 580. <https://doi.org/10.20491/isarder.2018.407>
- Deniz, T. & Özdemir, Ü. (2014) Ekonomik coğrafya açısından bir araştırma: Zonguldak maden kömürü havzasında yabancı işçiler. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 9(4),1-24. <http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2014.9.4.4A0051>.
- Duran, E. (2022). *Endüstri 4.0 kapsamında savunma sanayisi kümelenmeleri: Ankara ili örneği*. [Yayınlanmamış Doktora tezi]. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Eroğlu, O. & Yalçın, A. (2014). Kümelenmeye ilişkin literatür taraması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 81-96.
- Ersungur, Ş. M. (2016). *Bölgesel iktisat teori, politika ve uygulama*. İmaj Yayınevi.
- Figueiredo, O., Guimaraes, P., & Woodward, D. (2009). Localization economies and establishment size: was Marshall Right after all?. *Journal of Economic Geography*, 9(6), 853-868.
- Groff, E. (2011). Exploring ‘near’: characterizing the spatial extent of drinking place influence on crime. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 44 (2), 156-179.
- Isaksen, A. (1998). *Regionalisation and regional clusters as development strategies in a global economy*. STEP Centre for Innovation Research.

- Isserman, A.M. (1977). The location quotient approach for estimating regional economic impacts, *Journal of the American Institute of Planners*, 43(1), 33-41.
- Karakayacı, Ö. (2010). Ekonomik büyüme ve girişimcilik aktivitelerinde kümeleşmenin rolü: Bursa ve Konya sanayi kümeleri örneğinde karşılaştırmalı bir araştırma. *Megaron*, 5(3), 149-159.
- Kaygalak, İ. (2011). *Türkiye’de sanayi kümelenmesi ve sanayinin yer seçimindeki yeni eğilimler*. TÜCAUM VI. Coğrafya Sempozyumu, Cilt 1, s. 169-180.
- Keskin, H. & Dulupçu, M.A. (2010). Kümelenmeler: bir literatür incelemesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(2), 441-461.
- Li, R. (2015). National and regional socio- economic dependence on the fishery sector in mainland China. *Fisheries Management and Ecology*, 22 (1), 33-44.
- Yavan, N. (2006). *Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların lokasyon seçimi üzerine uygulamalı bir araştırma*. [Yayınlanmamış Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Malmberg, A., & Maskell, P. (2002). The elusive concept of localization economies: Towards a knowledge-based theory of spatial clustering. *Environment and Planning A*, 34(3), 429-449.
- Manavgat, G. & Saygılı, F., (2014, 4-6 Haziran). *Ege bölgesindeki endüstriyel faaliyetlerin coğrafi yoğunlaşması üzerine bir analiz*. International Congress of Turkish Association of Geographers, Muğla, 2014, 4-6 Haziran, s. 1-12.
- McCord, E. S., & Ratcliffe, J. H. (2009). Intensity value analysis and the criminogenic effects of land use features on local crime patterns. *Crime Patterns and Analysis*, 2(1), 17-30.
- Munandar, T.B., Azhari, Musdholifah A. & Arsyad, L. (2017). Modified agglomerative clustering with location quotient for identification of regional potential sector. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 95(5), 1191-1199.
- Morgan, J. Q. (2004). *The role of regional industry clusters in urban economic development: an analysis of process and performance*. [Unpublished doctoral thesis]. North Carolina State University.
- Oral, M. (2014). *Kümelenme yaklaşımının firma performansına etkisi: Ankara OSTİM örneği*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, Ü. (2010). Demir yolu ulaşım politikaları ve Karabük demir çelik fabrikalarının kuruluşu. *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir Çelik Sempozyumu*.
- Özdemir, Ü., Kantürk Yiğit, G. & Ünlü, İ. (2021). Atölye tip imalat açısından Safranbolu lokumları üzerine bir durum çalışması. Özudoğru, H., Aydın, F. ve Özkan, F.H. (Ed.) *Pandemi Sürecinde Ekonomi ve Sosyal Bilimlerde Yeni Eğilimler içinde* (381-408) Gazi Kitapevi.
- Seçkin, E. (2015). Perakende sektöründeki yapısal dönüşümün Bursa’daki üretim piyasası ile tüketim piyasasına yansması. *Megaron*, 10(1), 70-79.

- Sertkaya Doğan, Ö. & Gökburun, İ. (2019). İBBS uygulamasında nüfus verilerinin coğrafi açıdan yorumlanması kolaylaştıracak bir yol haritası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 24(41), 39-60. <https://doi.org/10.17295/ataunidcd.533185>.
- SGK (2023) Yıllık İstatistikler. <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/> Erişim Tarihi: 25.12.2023
- Sungur, O. (2015). TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) bölgesinde sektörel yoğunlaşmanın ve yoğunlaşma dinamiklerinin analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 289-315.
- Şener Uzcan, G. & Karayılmazlar, S. (2018). TR81 düzey 2 bölgesi orman ürünleri endüstrisinin kümelenme analizi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 20 (2), 239-25, <https://doi.org/10.24011/barofd.421111>.
- Tümertekin, E. (1954). *Ağır demir sanayii ve Türkiye'deki durumu*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Virtanen, J., Ahvonen, A. & Honkanen, A. (2001). Regional socio-economic importance of fisheries in Finland. *Fisheries Management and Ecology*. 8(4-5), 393-403.
- Yılmaz, M. & Özdemir, Ü. (2021). Haddehaneler ölçeğinde Karabük'te sanayinin desantralizasyonu. Özüdoğru, H., Aydın, F. ve Özkan, F.H. (Ed.) *Pandemi Sürecinde Ekonomi ve Sosyal Bilimlerde Yeni Eğilimler* içinde (79-108) Gazi Kitabevi.
- Yuanyuan, C. & Bingliang, S. (2017). Logistics agglomeration and its impacts in China. *Transportation Research Procedia*, 25, 3875-3885.

Araştırma Makalesi / Research Article

İmalat Sektörünün Coğrafi Yoğunlaşması Üzerine Bir Analiz: TR81 Batı Karadeniz Bölgesi Örneği

An Analysis on the Geographical Concentration of the Manufacturing Sector: TR81 Western Black Sea Region

Emre DURAN

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The European Union has developed the European Union Regional Statistics System, which takes into account administrative unit boundaries and population sizes in order to provide regional statistics with a single spatial classification. Turkey has started to work on a new regional classification in line with this regional classification during the European Union candidacy process. As a result of the study, the Statistical Regional Unit Classification (SUTS) has emerged in Turkey based on the NUTS criteria within the scope of the European Union acquis. In the NUTS, which consists of a three-tier regional system, 81 provinces are defined as Level 3, while neighboring provinces with similar economic, social, and geographical characteristics are defined as Level 2 (26) and Level 1 (12) regions, taking into account regional development plans and population sizes. According to NUTS Level 2, the TR81 Western Black Sea Region is composed of Zonguldak, Bartın, and Karabük provinces. The TR81 Western Black Sea Region is among the richest mining basins in Turkey. The presence of hard coal resources in the region has enabled the development of the mining sector. Hard coal, which is among the energy resources, has an impact on manufacturing activities as well as mining. The iron and steel industry has developed in the region due to mining activities. Two of the three most important iron and steel plants in Turkey are located in the TR81 Region. Another factor affecting the economic activities of the region, where the basic metal industry is developed, is the presence of large forest areas. This situation has enabled the development of sectors related to forestry and forest products in the region due to the proximity to raw material resources. It can be said that manufacturing activities in the TR81 Western Black Sea Region have started to diversify in recent years.

Method

The manufacturing sector, which is among economic activities, plays an important role in development. Therefore, sectors with concentrations or potential for concentration within the region should be taken into account in the preparation of local and regional development policies. There are various methods to measure the concentration of economic activities. Location Quotient (LQ), Herfindahl-Hirschman Index, Gini Coefficient, Horizontal Cluster Concentration Coefficient, and Ellison-Glaeser Geographic Concentration Index are examples of these methods. In the study, the LQ method, which is among the most widely used methods for determining sectoral agglomeration, was utilized. This method is calculated by comparing the economic activities of an area, province, region, or sub-region with those of a larger region or country through data on employment, value added, number of enterprises, income, and output. The study utilizes the data on the number of insured employees and workplaces in the annual statistical base of the SSI. In the study, a 10-year time interval was preferred in order to reveal the change in terms of time. The lower bound of the data used is 2013 and the upper bound is 2022, which is the most recent data. With

the data obtained, the concentration analysis of the sub-sectors of the manufacturing sector of the provinces in the TR81 Western Black Sea Region was made. In the analysis, insured employees and workplace data were evaluated separately. Thus, the concentration levels of manufacturing activities in Zonguldak, Bartın, and Karabük provinces have been revealed.

Findings

According to the analysis made using SSI data, it is understood that the sub-sectors belonging to the manufacturing group in the TR81 Region show diversity. In 2013, there were no activities in two sectors (Manufacture of tobacco products and Manufacture of pharmaceuticals and pharmaceutical related materials) in the region, while in 2022 there was no activity in a single sector. Positive developments in the pharmacy and pharmaceutical materials manufacturing sectors in Karabük province have been effective in this situation. The LQ analysis based on insured employee data shows that in 2013, in TR81 Western Black Sea Region, in Zonguldak and Karabük provinces, Basic metal industry manufacturing, in Bartın province, Clothing manufacturing and Leather and related products manufacturing sectors reached full concentration level. According to 2022 insured employee data, the Main metal industry sector in Zonguldak and Karabük provinces and the Leather and related products manufacturing sector in Bartın province have reached full concentration level.

According to the data on workplaces in the manufacturing sector of the provinces in the TR81 Region, no sector in Zonguldak province reached full concentration level in 2013. In the same year, in Bartın province, other transportation vehicle manufacturing and in Karabük province, coke and petroleum products manufacturing and basic metal industry manufacturing sectors reached full concentration level. In 2022, similar to 2013, it was concluded that the manufacturing of other transportation vehicles in Bartın and the basic metal industry in Karabük reached a full concentration level.

Manufacturing activities play an important role in local regional development. In the development programs to be prepared for the TR81 Western Black Sea Region, especially the sectors where regional concentration has started and sectors with high concentration should be taken into consideration. Clustering activities and R&D activities should be directly encouraged for the development of these sectors. The actors (universities, non-governmental organizations, municipal governments, etc.) in the sectors with agglomerations should be informed about the advantages of clusters and requested to assist in the growth of the sectors with high agglomerations. In addition to these, industries that were significant in the area in the past but do not currently form an agglomeration should be thoroughly investigated, and the factors that impede the industry's growth in the area should be determined. By removing the adverse effects, the growth of these industries in the area should be promoted.

Araştırma Makalesi / Research Article

Sosyal Bilgiler Dersindeki Mekânsal Okuryazarlık İçeriklerine İlişkin Öğretmen Görüşleri¹

Teachers' Views on Spatial Literacy Contents in Social Sciences Course

Fatoş GÜVEN ², Duran AYDINÖZÜ ³ & Ufuk SÖZCÜ ⁴

Geliş/Received: 15.02.2024

Kabul/Accepted: 22.04.2024

Öz

Modern teknoloji ile birlikte bilgi edinmede yaşanan gelişim, yeni nesil veri formlarını kullanabilen bireylere olan ihtiyacı gündeme getirmektedir. Çağın gerektirdiği donanıma sahip bireylerin yetiştirilmesi noktasında mekânsal okuryazarlık eğitime önem verilmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, sosyal bilgiler dersindeki mekânsal okuryazarlık içeriklerine ilişkin, sınıf öğretmenlerinin farkındalığını artırmak olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda “Sosyal bilgiler dersinde mekânsal okuryazarlık içeriklerine yönelik öğretmen görüşleri nelerdir?” araştırma sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmada, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması türü olan durum analizi kullanılmıştır. Araştırma için gerekli olan veriler araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Çalışma grubunu 26 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin 15'i kadın ve 11'i erkektir. Kaydedilen veriler, nitel araştırmalarda kullanılan veri çözümleme tekniği olan içerik analizi ile çözümlenmiştir. Kodlamaya dayalı içerik analizi yapılarak tümevarımsal bir yaklaşım izlenmiştir. Analiz yapılırken ayrıca betimsel bir yaklaşım benimsenerek öğretmenlerin görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Yüz yüze yapılan görüşmeler neticesinde sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin farkındalıklarının arttığı düşünülmektedir. Elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, mekân, mekânsal düşünme, mekânsal okuryazarlık

Abstract

The development in obtaining information with modern technology brings up the need for individuals who can use new generation data forms. Spatial literacy education is given importance at the point of raising individuals equipped with the equipment required by the age. In this regard, the aim of the study was determined to increase the awareness of classroom teachers about the spatial literacy contents in the social studies course. In line with this purpose, an answer to the research question "What are teachers' views on spatial literacy contents in social studies courses?" was sought. In the study, case analysis, which is a type of case study among qualitative research designs, was used. The data required for the research were collected through a semi-structured interview form prepared by the researcher. The study group consisted of 26 classroom teachers. Fifteen of the teachers in the study group were female and 11 were male. The recorded data were analyzed by content analysis, a data analysis technique used in qualitative research. An inductive approach was followed by content analysis based on coding. While analyzing, a descriptive approach was adopted and direct quotations were made from the teachers' opinions.

¹ Bu makale “İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Mekânsal Okuryazarlık Becerilerinin Geliştirilmesi” adlı doktora tezinden türetilmiştir.

² Sorumlu Yazar, Doktora Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bilim Dalı, Kastamonu/Türkiye. E-posta: fatossguven@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2371-1430>.

³ Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Kastamonu/Türkiye. E-posta: daydinozu@kastamonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2777-0024>.

⁴ Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Tokat/Türkiye. E-posta: ufuk.sozcu@gop.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6809-4774>.

As a result of the face-to-face interviews, it is thought that the awareness of the classroom teachers on the subject has increased. Some suggestions were made in line with the results obtained.

Keywords: Social studies, space, spatial thinking, spatial literacy.

1. GİRİŞ

Okuryazarlık tanımı, teknoloji ve bilgi medyasının ortaya çıkması ile birlikte, küreselleşmenin zorluklarını da kapsayacak şekilde genişlemektedir (UNESCO, 2006). Bir dilde okuyabilme ve yazabilme becerisi anlamına gelen okuryazarlık, zaman içinde anlam sahasını genişleterek çağın gerektirdiği bir davranış biçimi haline gelmektedir. Modern dünyada verilerin görsel, sayısal ve coğrafi açıdan giderek daha zengin hale gelmesi, insanların farklı bilgi formlarını anlamasını ve kullanmasını gerektirmektedir. Bu sebeple çağdaş araştırmalar, yeni okuryazarlık biçimlerini gündeme getirmektedir (Lane, Lynch ve McGar, 2018). Bu doğrultuda okuryazarlığın daha özel; teknoloji okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, finansal okuryazarlık, matematik okuryazarlığı ve mekânsal okuryazarlık gibi türleri ortaya çıkmaktadır.

Mekânsal okuryazarlığın, mekânsal bilgi, mekânsal düşünme ve mekânsal yetenek ile ilgili anlayışın farklılaşması sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. Mekânsal okuryazarlık; somut, soyut veya sanal olarak sunulan mekânsal veriyi okumak, kullanmak ve yeni veriler oluşturmak; mekânsal bilgiye karşı eleştirel duruş sergilemek olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda mekânsal okuryazar; mekânsal olarak düşünme alışkanlığına sahip, mekânsal düşünmeyi bilinçli bir şekilde uygulayan ve mekânsal düşünceye eleştirel duruş sergileyen bireylerdir (National Research Council [NRC], 2006). Perkins, Hazelton, Erickson ve Allan (2010)'a göre ise bilgiye erişebilen, bilgiyi yönetebilen, görselleştirebilen, yorumlayabilen ve çok boyutlu düşünme yeteneğine sahip bireyler, mekânsal okuryazar olarak nitelendirilmektedir.

Mekânsal okuryazarlık hayatın her alanında karşımıza çıkmakta olup birçok disiplin ve meslek alanı için gerekli görülmektedir (Golbeck, 2005; Kerri, 2010; Bernarz ve Kemp, 2011 Moore-Russo ve diğerleri, 2013; Lane, Lynch ve McGar, 2018). Mimarların, üç boyutlu modelleri iki boyuta dönüştürmesi, takım oyuncularının, uzamsal konumların haritasını çıkararak iki boyutlu diyagramları okuması veya dansçıların sözlü komutlarla iletilen uzamsal hareketleri canlandırması gibi davranışlar mekânsal okuryazarlığın işlevini açıklayan birkaç örnektir (Moore Russo ve diğerleri, 2013). Bunun dışında mühendis, pilot, nörolog, grafik tasarımcı gibi meslekler, mekânsal okuryazarlık becerisi gerektiren alanlardan sadece birkaçıdır.

Mekânsal okuryazarlık becerileri matematik, sosyal bilgiler, bilim ve sanat da dâhil olmak üzere hemen her disiplinde bulunmaktadır (Golbeck, 2005). Mekânsal okuryazarlık eğitimine katkı sağlayacak önemli derslerin başında birçok okuryazarlığın kazandırılmasının hedeflendiği sosyal bilgiler gelmektedir. Mekânı tanımak ve anlamlandırmak sosyal bilgilerin en temel amaçlarından. Sosyal bilgiler dersi öğretim programı özel amaçlarında “öğrencilerin yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak, insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri” ifadesi yer almaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018, s:7).

Konu ile ilgili yurtdışındaki alanyazın incelendiğinde, mekânsal okuryazarlığın tanımında temel referans olarak kabul gören (NRC, 2006) ve aynı amacı taşıyan (Bernarz ve Kemp, 2011; Grossner ve Janelle, 2015) çalışmaların olduğu görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin mekânsal okuryazarlık becerilerini belirlemeye yönelik çalışmalar (Plester, Richards, Lades ve Spencer, 2002; Golbeck, 2005; Wu, 2013; Jarvis, Kraftl ve Dickie, 2017; Sari ve Ekawati, 2018; Anindyarini ve Rosnawati, 2019) ve öğrenci becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar (Comber ve Nixon, 2008; Kerri, 2010; Perkins ve diğerleri, 2010; Kim, 2011; Schwering ve diğerleri, 2014; Bartoschek ve diğerleri, 2017; Frias, Monfort ve Casteleyn, 2017) vardır.

Ülkemizde ise mekânsal okuryazarlığın henüz kavramsallaşmadığı ancak konu içeriği ile örtüşen, “mekânsal beceri” ve “mekânsal düşünme” ile ilgili çalışmaların (Baloğlu Uğurlu ve Aladağ, 2015; Demirkaya ve Masal, 2017; Sönmez ve Akbaş, 2019; Gönülaçar ve Öztürk, 2020; Şanlı, 2020; Şanlı, & Injeong, 2020; Şanlı, 2021; Yılmaz Akkaya, Arıkan & Çetin, 2022) çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Konum tabanlı uygulamaların yaygınlaşması ile birlikte mekânsal okuryazarlık becerileri daha önemli hale gelmektedir. Bu durum mekânsal okuryazarlığa dair farkındalık oluşturmak için gerekçe sunmaktadır. Bu çalışma, sosyal bilgiler dersindeki mekânsal okuryazarlık becerilerine ilişkin sınıf öğretmenlerinin farkındalığını artırmayı amaçlamıştır. Bu sebeple “Sosyal bilgiler dersinde mekânsal okuryazarlık içeriklerine yönelik öğretmen görüşleri nelerdir?” araştırma sorusuna cevap aranmıştır. Bu çalışmanın, sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin farkındalığını artıracığı ve ilgili çalışmalara temel oluşturacağı düşünülmektedir. Ayrıca mekânsal okuryazarlık becerilerinin sosyal bilgiler öğretim programına entegre edilmesine ve ilgili kavramın tanımı üzerindeki karmaşıklığın giderilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada, sözlü iletişim yoluyla veri toplamak ve konuya derinlik kazandırmak amacı ile nitel araştırma yaklaşımı tercih edilmiştir. Çalışmada, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması türü olan durum analizi kullanılmıştır. Durum analizi, özel bir olayın farklı bakış açıları kullanılarak incelenmesidir (Büyüköztürk ve diğerleri,2018).

2.2.Çalışma Grubu

Örneği oluşturacak birimlerin, evreni en iyi yansıttığı ve bilgi toplamayı kolaylaştıracağı sebebi ile amaçlı rastgele örneklem kullanılmıştır. Teddlie ve Yu (2007) *amaçlı rastgele örnekleme*, büyük bir popülasyondan, az sayıda katılımcıdan oluşan rastgele bir örneğin seçilmesi olarak ifade etmektedir.

Çalışma grubunu ise 26 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Kolay ulaşılabileceği varsayımı ile çalışma grubu seçiminde Malatya’da görev yapan sınıf öğretmenleri tercih edilmiştir. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin 15’i kadın ve 11’i erkektir.

2.3.Veri Toplama Aracı

Araştırma için gerekli olan veriler araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, belirli düzeyde esnekliğe sahip olmakla birlikte görüşülen kişinin soruları ayrıntılamasını sağlamaktadır (Türnüklü, 2000).

Görüşmeler yüz yüze yapılmış ve ortalama 20-25 dakika sürmüştür. Görüşme formu katılımcılar tarafından doldurulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formu Ek1 de verilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken öğretim programından ve ilgili araştırmalardan yararlanılmıştır. Görüşme formunda ilk olarak 1,2,3,4 ve 7. sorular oluşturulmuştur. Daha sonra uzman görüşleri doğrultusunda görüşme formuna 5. ve 6. sorular eklenmiş ayrıca konuya ilişkin bir bilgilendirme yazısı ilave edilerek görüşme formuna son hali verilmiştir. Sonuç olarak görüşme için aşağıdaki 7 açık uçlu soru belirlenmiştir.

1. Sizce mekân nedir?
2. Sizce mekânsal okuryazarlık nedir?
3. Sizce sosyal bilgiler dersinde mekânsal okuryazarlık ile ilgili konular nelerdir?

4. Mekânsal okuryazarlık becerilerinin sosyal bilgiler dersi içeriğine ilişkin (beceri-kazanım açısından) görüşleriniz nelerdir?
5. Sosyal bilgiler dersinde mekânsal okuryazarlık ile ilgili hangi konuları öğretirken zorlanıyorsunuz?
6. Sizce sosyal bilgiler dersinde mekânsal okuryazarlık becerilerini kazandırmak amacıyla hangi yöntem ve teknikler kullanılabilir?
7. Sizce sosyal bilgiler dersinde mekânsal okuryazarlık becerilerini kazandırmak amacıyla neler/ne gibi etkinlikler yapılabilir?

2.4. Veri Analizi

Yüz yüze yapılan görüşmeler neticesinde kaydedilen veriler, nitel araştırmalarda kullanılan veri çözümleme tekniği olan içerik analizi ile çözümlenmiştir. Kodlamaya dayalı içerik analizi yapılarak tümevarımsal bir yaklaşım izlenmiştir. Analiz sürecinde elde edilen verilerden tekrar eden kelime, cümle veya söz öbeği gibi bölümler bulunarak kodlama işlemi yapılmıştır. İlk aşamada elde edilen kodların benzer ve farklı özelliklerinin tespit edilmesi ve benzerlik ve farklılıklarına göre gruplanması kategorileri oluşturmaktadır. Aynı türden kategoriler ise temaları oluşturmaktadır (Baltacı, 2019).

Analiz sonuçları 1 sınıf öğretmeni ve 1 sosyal bilgiler öğretmeni ile paylaşılmış ve sonuçlar gerçekçi bulunmuştur.

2.5. Araştırmanın Etiği

Bu araştırmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederiz. Araştırma için Kastamonu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Eğiti Kurulunun 06.03.2024 tarih, 3 sayılı toplantısı ve 33 numaralı karar ile yazısı ile gerekli izinler alınmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, kodları belirli kategoriler altında toplayan temalar ve verilerin frekans değerleri tablo halinde sunulmaktadır. Analiz yapılırken ayrıca betimsel bir yaklaşım benimsenerek öğretmenlerin görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlere ilk olarak “Sizce mekân kavramı nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Sınıf öğretmenlerinden alınan yanıtlar Tablo 1’de gösterildiği şekildedir.

Tablo 1. Mekân kavramına ilişkin görüşler

Kod	Söylem Sayısı
Yer	19
Uzay	4
Çevre (Ortam)	2
Bölge	1
Alan	1
Yurt	1

Ev	1
Toplam	29

Öğretmen görüşleri, **G2:** “Mekân insanın kültürel gelişimini, eğitimini ve geleceğini şekillendiren soyut bir çevredir.” **G8:** “İnsanların ve diğer canlı gruplarının bulunduğu yerdir.” **G12:** “Mekân sadece yaşanan veya ulaşılabilen herhangi bir yer olmaktan ziyade tüm evren olarak nitelendirilebilir. Yani aslında uzay boşluğu da bir mekândır.” **G17:** Bana göre mekân bir insanın vatanıdır. Toprak mekânın en önemli unsurudur.” **G21:** “Yer, yurt.” **G23:** “Mekân belirli sınırları olan yerdir.” şeklinde örneklendirilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlere “Sizce mekânsal okuryazarlık nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Sınıf öğretmenlerinden alınan yanıtlar Tablo2’de gösterildiği biçimdedir.

Tablo 2. Mekânsal okuryazar bireyin özelliklerine ilişkin bulgular

Kod	Söylem Sayısı
Mekânsal Düşünme Becerisi	12
Harita Okuryazarlığı	9
Mekânsal Biliş	4
Navigasyon Araçlarını Kullanmak	2
Terminoloji Bilgisi	1
Gözlem	1
Eleştirel Düşünme	1
Tablo-Grafik Okuma-Çizme	1
Mekânı Etkili Kullanmak	1
Toplam	32

Öğretmen görüşleri, **G3:** “Mekânsal okuryazarlığı bireyin mekânsal anlamda düşünmesi, evlerin veya nesnelerin yerlerine dair farkındalık sahibi olması, gittiği bir yeri tekrar hafızasında canlandırması ve gözlem yapması olarak tanımlayabilirim.” **G7:** Mekânsal okuryazarlık aslında günümüzde herkeste olması gereken bir özelliktir. Günümüzde herhangi bir yere giderken navigasyon cihazlarından faydalanmaktayız. Okuryazar bir birey bu tarz uygulamaları kullanmalıdır. **G19:** Mekânsal okuryazarlık harita kullanmak, kroki çizebilmek ve mekânsal hafıza ile ilgili beceriler bütünüdür.” **G20:** “Mekânsal okuryazarlık coğrafi bir takım terimleri kullanmak ve harita ve grafikleri yorumlamaktır. Grafikleri yorumlayarak bir yerin iklimi, coğrafyası, ekonomisi ile ilgili birçok bilgiler edinilir.” şeklinde örneklendirilebilir.

Araştırmaya katılan öğretmenlere “Sizce sosyal bilgiler dersinde mekânsal okuryazarlık ile ilgili konular nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerden alınan yanıtlar Tablo3’te gösterildiği şekildedir.

Tablo 3. Mekânsal okuryazarlık ile ilgili konular

Kod	Söylem Sayısı
Haritalar	15
Kroki	6
Yönler	3

Yaşadığım Yer	2
Tarihsel ve Kültürel Mekânlar	2
Ülkeleri Tanıyalım	1
Teknolojik Ürünler	1
Toplam	30

Öğretmen görüşleri, **G11**: “Haritalar ile ilgili konular mekânsal okuryazarlık ile ilgilidir.” **G15**: “Coğrafya ile ilgili tüm konular mekânsal okuryazarlıkla ilgilidir diye düşünüyorum. Özellikle kroki çizme etkinliklerinin öğrencilerde bu becerileri geliştireceğini düşünüyorum.” **G16**: “İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanının tüm konuları dolaylı olarak ilgilidir. Bu öğrenme alanında öğrenciler çevresindeki yapıları öğrenir ve yer şekilleri harita ile desteklenirse öğrencide kalıcı öğrenme sağlanmış olur.” **G23**: “Coğrafya konuları, ayrıca tarih derslerinde de tarihi mekânların anlatımında mekânsal etkili olabilir.” şeklinde örneklendirilebilir.

Araştırmaya katılan öğretmenlere “Mekânsal okuryazarlık becerilerinin sosyal bilgiler dersindeki içeriğine ilişkin (beceri-kazanım açısından) görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve öğretmen yanıtları Tablo4’te verilmiştir.

Tablo 4. Sosyal bilgiler dersinin mekânsal okuryazarlık içeriklerine uygunluğu

Kod	Söylem Sayısı
Mekânsal Düşünme Becerisi	9
Harita Okuryazarlığı	6
Gözlem Becerisi	4
Çevre Okuryazarlığı	1
Çıkarımda Bulunma	1
Değişim ve Sürekliliği algılama	1
Eleştirel Düşünme	1
Uygulanabilirlik	1
Uygun Öğrenme Ortamı	2
Öğretmen Donanımı	1
Zaman Sınırlılığı	3
Uygulanamaz Oluşu	1
Öğrenci Seviyesine Uygunsuz	1
Toplam	32

Bu soruya yanıt veren öğretmenler, **G1**: “Kazanım ve beceriler birbiri ile uyumlu ve öğrencilerin hayatını kolaylaştıracak, hayata uygulanabilecek niteliktedir. Bazı konular için yapısı gereği bunu söylemek mümkün olmasa da geneli için kanaatim bu yöndedir. Buradaki esas sıkıntı kazanım ve becerilerin öğrenci seviyesinin üzerinde olmasıdır.” **G3**: “Daha önce de bahsettiğim üzere sosyal bilgiler dersine ait öğrenme alanlarından insanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanına ait kazanımların ilgili beceriyi geliştirmeye yönelik içeriğe sahip olduğu görüşündeyim. Bunun dışında harita okuryazarlığı, mekânı algılamaya yönelik becerilerin de mekânsal okuryazarlık becerilerinin gelişmesine pozitif katkıda bulunduğu

düşünüyorum.” G7: “1-Çocukların çevreleri ile farkındalıklarını artırmak ve çevrelerine olan ilgilerini geliştirmek. 2- Basit sorgulama becerilerini geliştirmek ve dikkatle gözlem yapmak.” G14: “Açıkçası ders saati her etkinliği yapmaya ve tekrar etmeye olanak tanımıyor. Ben ders saati artarsa bu tarz becerilerin verilmesinin daha kolay olacağına inanıyorum. Ancak ders kitabını anlatım-soru cevap şeklinde öğrenciye aktarabiliyorum.” şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin “Sosyal bilgiler dersinde mekânsal okuryazarlık ile ilgili hangi konuları öğretirken zorlanıyorsunuz?” sorusuna yönelik ifadeleri Tablo5’te gösterilmiştir:

Tablo 5. Öğrencilerin zorlandığı konular

Kod	Söylem Sayısı
Haritalar	8
Yer Şekilleri	7
Yönler	5
Kroki	3
Coğrafi Konum	1
Kıtalar ve Ülkeler	1
Toplam	25

Bu soruya yanıt veren öğretmenlerin görüşleri, **G1:** “Yönlerimiz konusunu öğretirken zorlanıyorum. Çünkü yönler öğrenci için soyut kalıyor. Ayrıca yön bulmada kullanılan yöntemler artık kullanılmadığı için konu yaşama uygunluk ilkesiyle bağdaşmıyor. Örneğin şehirleşme fazla olduğu için karınca yuvalarının bulunmaması, kuzey yıldızının görünmemesi, pusulanın yaygın olarak kullanılmaması ya da navigasyon kullanımına bağlı olarak hayatilik ilkesinden uzak kalıyor.” **G4:** “Doğal çevremizdeki oluşumları anlatırken zorlanmasam da dönüt alırken öğrencimin kıtayı, körfezi, okyanusu, vadiyi tanımlamakta güçlük çektiğini ya da üzerinde düşündüğünü görüyorum. Sebebinin bu oluşumların gerçeğini görmemesi, yer-mekân kavramını zihninde canlandıramaması olduğu kanısındayım.” **G14:** “Dünyanın Neresindeyiz. Coğrafi konuma dair konularda öğrencinin kavraması oldukça zor oluyor. Küre, harita gibi öğretim materyalleri de işe koşuluyor, öğrenciyi etkinliğe katıyoruz ama bu bilgileri öğrencinin kafasında canlandırması güç oluyor.” şeklindedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlere “Sizce sosyal bilgiler dersinde mekânsal okuryazarlık becerilerini kazandırmak amacıyla hangi yöntem ve teknikler kullanılabilir?” sorusu yöneltilmiş ve alınan yanıtlar Tablo6’da verilmiştir.

Tablo 6. Mekânsal okuryazarlık becerilerini geliştirmeye yönelik kullanılan yöntem ve teknikler

Kod	Söylem Sayısı
Gezi-Gözlem	11
Bilgisayar Destekli Öğretim	7
Benzetim	5
Rol Oynama	3
Soru-cevap	3
Anlatım	3

Örnek Olay	1
Grup Çalışması	1
Problem Çözme	1
Proje	1
Toplam	36

Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar, **G4:**“Mekânı yerinde görmeleri ve tanımları için gezi etkinlikleri düzenlenebilir. Simülasyon tekniği ile gerçeğe yakın ortamlar oluşturularak dikkat çekici etkinlikler tasarlanabilir.” **G12:** “Bu konuda başta amacımız mekân ve öğrencinin buluşturulmasıdır. Bu amaç dikkate alındığından gezi gözlem, harita kullanımı, mekâna uyum sağlama, yakından uzağa, kroki gibi uygulamalara ağırlık verilmelidir. Buna bağlı kalınarak ders saati süresi artırılmalı ve mekânsal okuryazarlık becerisi için ders kitabı uygun etkinliklerle zenginleştirilmelidir.” **G8:** “Bence mekânsal okuryazarlık becerilerini kazandırmak amacıyla gezi-gözlem yöntemi daha sık kullanılabilir. Görmek, hissetmek, yaşamak her zaman daha kalıcıdır.” şeklinde örneklendirilebilir.

Öğretmenlere son olarak “Sizce sosyal bilgiler dersinde mekânsal okuryazarlık becerilerini kazandırmak amacıyla neler/ne gibi etkinlikler yapılabilir?” sorusu yöneltilmiş ve alınan yanıtlar Tablo7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Mekânsal okuryazarlık becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikler

Kod	Söylem Sayısı
Harita Kullanımı	12
Kroki etkinlikleri	9
Eğitsel Oyunlar	3
Yol Tarifi Yaptırma	3
Şekil Çizimleri	1
Oriyantiring	1
Komutlarla Hareket	1
Materyal Tasarımı	1
Toplam	31

Öğretmenlerin yanıtlarından örnekler, **G1:** “Gezi gözlem etkinlikleri, kroki çizim etkinlikleri, konuya uygun oyunlar oynatılabilir. Bilinen bir yeri tarif etmesi istenebilir. Milli kültür öğelerimiz konusunda komutlarla yöresel dans figürlerini yapmaları istenebilir.” **G2:** “Öğrenciler daha aktif tutularak; farklı açılardan şekiller çizdirilebilir, yol tarifi yapılarak bir yeri bulması sağlanabilir. Ya da yer tarifini öğrenci yapar. Gerçekte gördüğü yerleri harita üzerinde bulması sağlanabilir.” **G11:** “Haritalardan ve 3 boyutlu görsellerden yararlanılabilir.” **G13:** “Uzay ilişkilerinin görülmesi sağlanmalıdır. Öğrencilere materyal tasarlatarak yine öğrencilerin nesnelere arasında uzay ilişkilerini görmeleri sağlanabilir. Uygun bir bölgeye düzenlenecek gezi ve oryantiring etkinliği yapılabilir.” şeklindedir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Öğretmenler mekân kavramının, daha çok sosyal bilimlere konu olduğu şekilde, somut özelliğine atıfta bulunmaktadır. Öte yandan mekân kavramını, doğa bilimlerine konu olduğu

gibi, soyut veya varsayımsal boşluk olarak ifade eden öğretmenler azınlıktadır. Bu noktada mekânın çeşitli disiplinlerce de farklı anlamlarda kullanıldığı söylenebilir. Grossner ve Janelle'ye göre (2015), bir mekânda bulunan şeylerin birbirine göre konumu mekânı geometrik olarak tanımlamaktayken, o mekândaki insan deneyimleri yer'i oluşturmaktadır. Benzer şekilde Usta (2020), mekân kavramının soyut olarak algılanan bir boşluktan ibaret olduğunu, yer kavramını ise insan deneyimini barındıran mekân olarak kabul etmektedir.

Mekânsal okuryazarlık tanımına ilişkin olarak öğretmenlerin çoğunlukla “mekânsal düşünme becerisi” yanıtını verdiği görülmektedir. Mekânsal okuryazar; mekânsal düşünme ve hareket etmede, mekânsal yetenekleri ile birlikte mekânsal bilgi ve becerilerini geliştirmiş olan kişidir (NRC, 2006, s:4). Bu noktada mekânsal düşünme bilişsel bir beceri; mekânsal okuryazarlık ise “mekânsal-uzamsal düşünme becerisini” de gerektiren bir beceriler bütünü olarak görülebilmektedir. Sonuçta mekânsal düşünme becerisi, mekânsal okuryazarlığın tüm alt boyutlarını yansıtmamakta ve kapsam olarak daha dar bir anlamı karşılamaktadır.

Öğretmenlere göre mekânsal okuryazarlık ile ilgili konuların başında coğrafya gelmektedir. Sosyal bilgiler dersi mekânsal okuryazarlık becerilerini verirken içeriğinin önemli bir parçası olan coğrafyadan yararlanmalıdır (Goodchild, 2006). Ünlü ve Yıldırım (2017) mekânsal düşünme becerilerinin coğrafya dersi öğretim programında bir beceri olarak yer alması gerektiğini savunmaktadır.

Öğretmen görüşleri mekânsal okuryazarlık içeriklerinin sosyal bilgiler dersi ile ilişkili olduğuna yöneliktir. Erol ve Akpınar'a göre (2021), mekân bilgisinin oluşmasında sosyal bilgiler ve coğrafya dersleri hayati öneme sahiptir. Gönülaçar ve Öztürk de (2020), mekânsal düşünme becerilerinin sosyal bilgiler öğretim programına yansıdığını belirtmektedir. Sosyal bilgiler mekânı tanıma ve mekân yönetiminde etkili bireyler yetiştirme noktasında önemlidir. Mekânı tanımak, anlamlandırmak sosyal bilgilerin en temel amaçlarındanıdır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programı genel amaçlarında öğrencilerin; yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri, ifadesi yer almaktadır (MEB, 2018, s:8).

Öğrencilerin haritalar ve yer şekilleri konusunda zorlandığı yönünde görüş bildiren öğretmenlerce temel sorun, konunun soyut kalmasıdır. Bunun sebebi ders içerisinde kullanılan materyallerin öğrenci gelişimine uygun olmaması ve gerçek hayata dönük olmamasıdır. Macit ve Çoban'a göre (2021), coğrafya kazanımlarının soyut olması, istenilen başarıyı zorlamaktadır. Somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora, yakın çevre ve zamandan uzağa doğru bir içerik belirlenerek bu durumun önüne geçilmelidir (Yaşar, 2004).

Öğretmenler, mekânsal okuryazarlık becerilerini geliştirme amacıyla daha çok gezi-gözlem yöntemini kullanmaktadır. Gerçekten gezi-gözlem yöntemi ile öğrenciler yakın çevresinden başlayarak çevresini daha iyi tanır, kalıcı öğrenme sağlar (Çetin, Kuş & Karatekin, 2010; Atayeter ve Tozkoparan, 2014). Yıldırım ve Arıbaş (2018), planlı şekilde gezi gözlem faaliyetleri yapılmasının coğrafya dersinde beceri ve kazanımların gerçekleşmesi için kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir.

Mekânsal okuryazarlık becerilerini destekleyecek etkinliklerin başında harita kullanımı ve kroki etkinlikleri gelmektedir. Baloğlu Uğurlu ve Aladağ (2015) mekânsal konularda öğretmenlerin en çok haritalar ve basılı materyalleri kullandığını belirtmektedir. Haritalar coğrafya konularının anlaşılabilir öğrenilmesinde büyük rol oynar ve öğrenciyi ezbercilikten alır (Ünlü, Üçışık ve Özey, 2002). Ayrıca öğretmen görüşlerine destek olarak, kroki etkinliklerinin öğrencilerde mekânsal okuryazarlık becerisini geliştirdiğine yönelik çalışmalar bulunmaktadır (Plester, Richards, Lades ve Spencer, 2002; Golbeck, 2005; Perkins ve diğerleri, 2010).

Bu bağlamda araştırmada elde edilen sonuçlar ışığında şu önerilerde bulunulabilir:

- Konuya ilişkin öğretmen farkındalığını artırmak amacıyla, eğitim fakültelerinde seminerler düzenlenmelidir.
- “Mekânsal okuryazarlık” sosyal bilgiler öğretim programında, kazandırılması gereken bir beceri olarak yer almalıdır.
- Okullarda, mekânsal düşünmeyi destekleyecek, mekânsal araçların kullanımına uygun bir sınıf oluşturulmalıdır.
- Öğrencilerin mekânsal okuryazarlık becerilerini artırmak amacıyla okul içi-okul dışı etkinlikler hazırlanmalı ve bu noktada mali destek sağlanmalıdır.
- Etkinliklerin verimliliği açısından okul-aile işbirliği desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Anindyarini, R. & Rosnawati, R. (2019). A construct validity of spatial literacy instrument. *Journal of Physics: Conference Series*, IOP Publishing. doi10.1088/1742-6596/1397/1/012092
- Atayeter, Y. & Tozkoparan, U. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenleri ve 6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinden gezi-gözlem yönteminin uygulanmasına yönelik görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 1-21.
- Baloğlu Uğurlu, N. & Aladağ, E. (2015). Mekânsal düşünmenin Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programındaki yeri ve öğretmenlerin bu beceri hakkındaki görüşleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 32, 22-42.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bartoschek, T., Schwering, A., Li, R., Münzer, S. & Carlos, V. (2017). A mobile geogame for spatial literacy. *Advances in Geographic Information Science Geogames and Geoplay*, 37-62.
- Bernarz, S.W. & Kemp, K. (2011). Understanding and nurturing spatial literacy. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 21, 18–23.
- Büyüköztürk, Ş. ve diğerleri. (2018). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Comber, B. & Nixon, H. (2008). Spatial literacies, design texts, and emergent pedagogies in purposeful literacy curriculum. *Pedagogies*, 3(4), 221–240.
- Çetin, T., Kuş, Z., & Karatekin, K. (2010). Sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin gezi gözlem yöntemine ilişkin görüşleri. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 158-180.
- Demirkaya, C. & Masal, M. (2017). Geometrik-mekanik oyunlar temelli etkinliklerin ortaokul öğrencilerinin uzamsal düşünme becerilerine etkisi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 7(3), 600-610.
- Erol, F. Z. & Akpınar, E. (2021). Sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılmış mekân algılama becerisi konulu deneysel çalışmalar üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Alan Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 1-15.
- Frias, D., Monfort, A. & Casteleyn, S. (2017). NavApps- a mobile game to reinforce spatial literacy for secondary school children. *AGILE*, Wageningen May 9-12. https://www.geogames-team.org/agile2017/submissions/NavApps_AGILE_2017.pdf.
Erişim tarihi: 17.12.2023

- Golbeck, S. L. (2005). Building foundations for spatial literacy in early childhood. *Young Children*, 60(6), 72-83.
- Goodchild, M.F. (2006). The fourth R? Rethinking GIS education. *ArcNews Online*. 28(3), 1.
- Gönülaçar, H. & Öztürk, M. (2020). Ortaokul öğrencilerinin mekânsal düşünme becerileri. *Milli Eğitim*, 49(227), 217-243.
- Grossner, K. & Janelle, D.G. (2015). Concepts and principles for spatial literacy. *Space in Mind*, MIT Press, 239-262.
- Jarvis, C.H., Kraftl, P. & Dickie, J. (2017). (Re)Connecting spatial literacy with children's geographies: GPS, google earth and children's everyday lives. *Geoforum*, 81, 22-31.
- Kerri, S. W. (2010). *Google earth in the middle school geography classroom: its impact on spatial literacy and place geography understanding of students*. [Unpublished Doctoral Dissertation]. University of North Dakota Teaching & Learning Department, North Dakota.
- Kim, M. (2011). *Effects of a GIS course on three components of spatial literacy*. [Unpublished Doctoral Dissertation]. Texas A&M University Geography Department, Texas.
- Lane, D., Lynch, R. & McGarr, O. (2018). Problematizing spatial literacy within the school curriculum. *International Journal of Technology and Design Education*, 29, 685-700.
- Macit, Ş. N. & Çoban, A. (2021). Pandemi döneminde 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretilmesinde karşılaşılan sorunlar ve öğretmen görüşleri. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 431- 441.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4,5,6 ve 7. Sınıflar)*, Ankara.
- Moore- Russo, D. Viglietti, J. M., Chiu, M.M. & Bateman, S. M. (2013). Teachers' spatial literacy as visualization, reasoning, and communication. *Teaching and Teacher Education*, 29, 97-109.
- National Research Council (2006). *Learning to think spatially*. Washington DC: The National Academies Press.
- Perkins, N., Hazelton, E., Erickson, J. & Allan, W. (2010). Place-based education and geographic information systems: enhancing the spatial awareness of middle school students in Maine. *Journal of Geography*, 109(5), 213-218.
- Plester, B., Richards, J., Lades, M. & Spencer, C. (2002). Young children's ability to use aerial photographs as maps. *Journal of Environmental*, 22, 29-47.
- Sari, E.K. & Ekawati, R. (2018). Analysis of primary students spatial literacy on reasoning. *Jurnal Riset Pendidikan dan Inovasi Pembelajaran Matematika*, 2(1), 15-22.
- Schwering, A. Münzer, S. Bartoschek, T. & Li, R. (June, 2014). Gamification for spatial literacy: the use of a desktop application to foster map-based competencies. *AGILE*, 3-6. https://www.geogames-team.org/agile2014/submissions/Schwering_et_al_2014_Gamification_for_Spatial_Literacy.pdf. Erişim tarihi:22.11.2023.
- Sönmez, F. & Akbaş, Y. (2019). Coğrafi bilgi sistemlerine (CBS) dayalı sosyal bilgiler öğretiminin 6. sınıf öğrencilerinin mekânsal düşünme becerilerine etkisi. *International Journal of Geography and Geography Education*, 40, 40-58.

- Şanlı, C. & Injeong, J.O. (2020). Examining preservice geography teachers' dispositions to teach spatial thinking skills. *International Journal of Eurasian Education and Culture* 11(5), 2069-2102.
- Şanlı, C. (2020). Mekânsal düşünme becerisinin sosyal bilgiler ders kitapları sorularında analizi. *International Journal of Geography and Geography Education*, 42, 118-132.
- Şanlı, C. (2021). Mekânsal beceri düşünme testinin geliştirilmesi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi (IJOESS)*, 12(43), 1-18.
- Teddlie, C. & Yu, F. (2007). Mixed methods sampling a typology with examples. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(1),77-100.
- Türnüklü, D. A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılacak nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559.
- UNESCO (2006). *Literacy for life*. EFA Global Monitoring Report. Paris.
- Usta, G. (2020). Mekân ve yer kavramlarının anlamsal açıdan irdelenmesi. *The Turkish Online Journal of Design*, 10(1), 25-30.
- Ünlü, M. & Yıldırım, S. (2017). Coğrafya dersi öğretim programına bir coğrafi becerisi örneği: mekânsal düşünme becerisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 35,13-20.
- Ünlü, M., Üçışık, S. & Özey, R. (2002). Coğrafya eğitim ve öğretiminde haritaların önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 5, 9-25.
- Wu, B. S. (2013). Developing an evaluation framework of spatial understanding through GIS analysis of volunteered geographic information (VGI). *Review of International Geographical Education Online*, 3(2), 152-162.
- Yaşar, O. (2004). İlköğretim sosyal bilgiler derslerinde görsel materyal kullanımı ile coğrafya konularının eğitim ve öğretimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 163, 104-119.
- Yıldırım, T. & Arıbaş, K. (2018). Coğrafya öğretiminde gezi-gözlem yöntemi: örnek bir rota çalışması. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 37, 16-29.
- Yılmaz Akkaya, M. Arıkan, A., & Çetin T. (2022). Mekânsal akıl yürütme testinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Journal of History School*, 15 (LVI),435-458.

EKLER

Ek1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Sayın öğretmenim, bu görüşme formu “İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Mekânsal Okuryazarlık Becerilerinin Geliştirilmesi” adlı doktora tezinde kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Görüşme ifadeleri bilimsel olmayan hiçbir amaç için kullanılmayacaktır.

Katılımınız için teşekkür ederim.

Fatoş Güven
Kastamonu Üniversitesi/ Doktora Öğrencisi

Görüşme sorularına geçmeden önce, siz değerli katılımcılara mekânsal okuryazarlık kavramına ilişkin kısa bir ön bilgilendirme yapmak istedim.

Mekânsal okuryazarlık, birçok disiplin ve meslek alanı için gerekli görülmektedir (Golbeck, 2005; Kerri, 2010; Bernarz ve Kemp, 2011 Moore-Russo ve diğerleri, 2013; Lane, Lynch ve McGar, 2018). Mimarların üç boyutlu yapıların iki boyutlu görüntülerini oluşturması, spor takımı oyuncularının iki boyutlu diyagramları okuması veya dansçıların sözlü komutlarla iletilen uzamsal hareketleri canlandırması gibi davranışlar mekânsal okuryazarlığın işlevini karşılamaktadır (Moore Russo ve diğerleri, 2013). Bunun dışında coğrafyacı, mühendis, pilot, nörolog, grafik tasarımcı gibi meslek grupları mekânsal okuryazarlık becerisi gerektiren alanlardan sadece birkaçıdır.

Mekânsal okuryazar;

- Mekânsal olarak düşünme alışkanlığına sahip; nerede, ne zaman, nasıl ve neden mekânsal olarak düşüneceğini bilen,
- Mekânsal düşünmeyi bilinçli bir şekilde uygulayan; mekânsal kavramlar ve mekânsal betimlemeler hakkında geniş ve derin bir bilgiye sahip olup, mekânsal düşünme ve hareket etme yöntemlerini kullanarak mekânsal muhakeme yapan ve gerekli araç ve teknolojileri kullanarak mekânsal yeteneklerini geliştiren,
- Mekânsal düşünceye eleştirel bir duruş sergileyen; mekânsal verilerin kaynağına, doğruluğuna ve güvenilirliğine dayalı olarak değerlendirme yapan, olası sorunlara karşı akıl yürüten veya bakış açısı oluşturan, düşüncelerini ifade etmek ve savunmak için mekânsal verileri kullanan ve mekânsal bilgiye dayalı olarak argümanların geçerliliğini değerlendiren bireylerdir (NRC, 2006).

Görüşme Soruları

1. İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin mekânsal okuryazarlık becerilerine ilişkin mevcut durumu hakkındaki görüşleriniz nelerdir? Açıklayınız.

Ek1. devamı

2. Mekânsal okuryazarlık becerilerinin sosyal bilgiler dersi ile ilişkilendirilmesine yönelik –kazanım ve beceri açısından- görüşleriniz nelerdir?
3. Sosyal bilgiler dersinde, hangi coğrafya konularını öğretirken zorlanıyorsunuz? Neden?
4. Sizce sosyal bilgiler dersinde mekânsal okuryazarlık becerilerini kazandırmak amacıyla hangi yöntem ve teknikler kullanılabilir?
5. Sizce sosyal bilgiler dersinde mekânsal okuryazarlık becerilerini kazandırmak amacıyla neler/ne gibi etkinlikler yapılabilir?
6. Sizce mekânsal okuryazarlık becerilerini geliştirmeye yönelik yapılacak etkinliklere ilişkin sınırlılıklar nelerdir?

Araştırma Makalesi / Research Article

**Sosyal Bilgiler Dersindeki Mekânsal Okuryazarlık İçeriklerine İlişkin
Öğretmen Görüşleri**

Teachers' Views on Spatial Literacy Contents in Social Sciences Course

Fatoş GÜVEN, Duran AYDINÖZÜ & Ufuk SÖZCÜ

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In the modern world, data is becoming increasingly richer visually, numerically and geographically, requiring people to understand and use different forms of information. For this reason, contemporary research suggests new forms of literacy (Lane, Lynch & McGar, 2018). In this direction, more specific types of literacy emerge, such as technological literacy, media literacy, financial literacy, mathematical literacy and spatial literacy. Spatial literacy can be defined as reading, using and creating new data from spatial data presented as concrete, abstract or virtual, and taking a critical stance towards spatial information. Spatial literacy skills are found in almost every discipline, including mathematics, social studies, science and the arts (Golbeck, 2005). One of the most important courses that will contribute to spatial literacy education is social studies, which aims to provide many literacies. This study aimed to increase classroom teachers' awareness of spatial literacy skills in the social studies course. For this reason, an answer to the research question "What are teachers' views on spatial literacy content in the social studies course?" was sought.

Method

Research Model

In this study, a qualitative research approach was preferred to collect data through oral communication and to gain depth on the subject. In the study, case analysis, which is a type of case study among qualitative research designs, was used.

Study group

The study group consisted of 26 classroom teachers. Classroom teachers working in Malatya were preferred in the selection of the study group with the assumption of easy accessibility. 15 of the teachers in the study group were female and 11 were male.

Data Collection Tool

The data required for the study were collected using a semi-structured interview form prepared by the researcher. The semi-structured interview technique has a certain level of flexibility and allows the interviewee to elaborate on the questions (Türnüklü, 2000). The interviews were conducted face-to-face and lasted an average of 20-25 minutes. The interview form was filled in by the participants.

Data Analysis

The data recorded as a result of face-to-face interviews were analyzed by content analysis, a data analysis technique used in qualitative research. An inductive approach was followed through content analysis based on coding.

Findings, Result and Discussion

Teachers refer to the concrete characteristic of the concept of space, which is more often the subject of social sciences. On the other hand, there is a minority of teachers who express the concept of space as an abstract or hypothetical space as it is subject to natural sciences. At this point, it can be said that space is used with different meanings by various disciplines. Regarding the definition of spatial literacy, teachers mostly responded as “spatial thinking skills”. According to teachers, geography is the most important subject related to spatial literacy. The social studies course should utilize geography, which is an important part of its content, in teaching spatial literacy skills (Goodchild, 2006). Teachers' views are that spatial literacy contents are related to the social studies course. Social studies is important in recognizing space and raising individuals who are effective in space management. Recognizing and making sense of space is one of the most basic aims of social studies. The main problem, according to the teachers who reported that students have difficulties with maps and landforms, is that the subject remains abstract. The reason for this is that the materials used in the course are not suitable for student development and are not oriented toward real life. According to Macit and Çoban (2021), the fact that geography achievements are abstract makes it difficult to achieve the desired success. This situation should be prevented by determining content from concrete to abstract, from simple to complex, from easy to difficult, from immediate environment and from time to distance (Yaşar,2004). Teachers mostly use the field trip-observation method to develop spatial literacy skills. Indeed, with the travel-observation method, students get to know their environment better, starting from their immediate surroundings, and provide permanent learning (Atayeter ve Tozkoparan, 2014). Map use and sketch activities are the most important activities to support spatial literacy skills. Baloğlu Uğurlu and Aladağ (2015) state that teachers mostly use maps and printed materials in spatial subjects.

In the light of the results obtained in the study, the following suggestions can be made:

- Seminars should be organized in faculties of education to raise teacher awareness on the subject.
- “Spatial literacy” should be included in the social studies curriculum as a skill that should be acquired.
- In schools, a classroom that supports spatial thinking and is suitable for the use of spatial tools should be created.
- In-school and out-of-school activities should be prepared to increase students' spatial literacy skills and financial support should be provided at this point.

School-family cooperation should be supported for the efficiency of the activities.

Derleme Makale / Review Article

Bursa Uluslararası İpek İğne Oya Festivali ve Tasarım Yarışması
*Bursa International Silk Needle Lade Festival and Design Competition*Fikret ALKAN ¹, Ayşegül KOYUNCU OKCA ² & Naime Didem ÖZ ³

Geliş/Received: 27.02.2024

Kabul/Accepted: 24.04.2024

Öz

Oya, Anadolu el sanatlarının önemli ve bilinen parçalarından biridir. Anadolu kadını tarih boyunca el emeği, göz nuru olarak işlediği oyaları, genç kızların çeyiz sandıklarında bulundurmuş, oya üretimi yaparak ve satarak ev ekonomisine katkı sağlamıştır. Günümüzde modern tekstil sanayi ve dijital dünya arasında sadece geleneğin bir parçası olarak özel günlerde hatırlanan oyalara, Anadolu kültüründe kaybolmaya yüz tutmuş üretimler arasında yerini almıştır. Buna karşın yurt dışından gelip bu üretim tekniğini öğrenerek kendi kültürlerinde sürdürülebilir kılmak istedikleri için çeşitli projeler yürüten kişiler de bulunmaktadır. Anadolu'da oya üretiminin sürdürülebilir olarak gelecek kuşaklara tanıtımı ve aktarımı için yapılan örnek etkinliklerin bulunması, yaşayan miras kavramı açısından umut verici niteliktedir. Bursa Uluslararası İpek İğne Oya Festivali ve Tasarım Yarışması bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, anılan etkinliğin oya üretiminin korunması ve yaşatılması için diğer merkezlere örnek oluşturmaya ve bu tür etkinliklerin sayısının artmasına katkı sağlamasının önemine dikkat çekmektir. Çalışmada literatür taraması yapılmış, festival ve yarışma düzenleme komitesindeki yetkililer ile görüşülmüş, kişisel arşivlerde ve Bursa Merinos Tekstil Sanayi Müzesi Arşivi'nde yer alan fotoğraflar ile metin kısmı desteklenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde oya üretiminin Anadolu kültüründeki önemine yer verilmiş, ikinci bölümde ise adı geçen festival ve yarışmanın ortaya çıkışı ele alınarak konuya olan katkısı aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, merinos tekstil sanayi müzesi, Bursa, ipek, oya.

Abstract

Needlework is one of the important and well-known parts of Anatolian handicrafts. Throughout history, Anatolian women have kept handmade laces in the dowry chests of young girls and contributed to the household economy by producing and selling lace. Nowadays, among the modern textile industry and the digital world, lace, which is remembered only on special occasions as a part of tradition, has taken its place among the productions that are about to disappear in Anatolian culture. On the other hand, there are people who come from abroad and carry out various projects because they want to learn this production technique and make it sustainable in their own culture. The existence of exemplary activities for the sustainable promotion and transfer of lace production in Anatolia to future generations is promising in terms of the concept of living heritage. Bursa International Silk Needle Lace Festival and Design Competition constitutes the scope of this study. The purpose of the study is to emphasize the importance of the mentioned event in setting an example for other centers in terms of protecting and sustaining lace production and contributing to the increase in the number of such events. In the study, a literature review was conducted, officials in the festival and competition organizing committee were interviewed, and the text part was supported with photographs in personal archives and Bursa Merinos Textile Industry Museum Archive. In the first part of the study, the importance of lace production in Anatolian culture is discussed, and in the second part, the emergence of the said festival and competition is discussed and its contribution to the subject is explained.

Keywords: Culture, merinos textile industry museum, Bursa, silk, lace.

¹ Sorumlu Yazar/Corresponding Author, Uzm. Sanat Tarihiçi, Bursa Büyükşehir Belediyesi Müzeler Şube Müdürlüğü, Bursa/Türkiye. E-posta: fikretalkan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6248-0287>

² Prof. Pamukkale Üniversitesi, Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, Denizli/Türkiye. E-posta: aysegulkoyuncu@pau.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1060-0280>

³ Doç. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, İstanbul/Türkiye. E-posta: naime.didem.oz@msgsu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4950-7238>

Önerilen Atıf/Suggested Citation: Alkan, F., Okca Koyuncu, A. & Öz, N.D. (2024). Bursa uluslararası ipek iğne oya festivali ve tasarım yarışması. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 65-81.

1. GİRİŞ

Anadolu, coğrafi ve jeopolitik konumu nedeni ile medeniyetlerin geçiş ve yerleşim noktası olarak binlerce yıldır farklı kültürlerle ev sahipliği yapmakta ve bu kültürlerin etkileşimi bir kültür birikimi oluşturmaktadır. Kültürel öğelerin insan eli ile üretilen ve sanata dönüşen izlerini mimariden yöresel giysilere kadar uzanan geniş bir yelpazede görmek mümkündür. Bu köklü tarih içinde süregelen en önemli kültürel öğelerden birisi de el sanatlarıdır.

Anadolu kadınları, özellikle günlük yaşamlarında kullandıkları başörtülerinin kenarlarını incecik ve rengârenk oyalarla süsledikleri gibi kumaşın kendisini de işleme ve yazma gibi teknikler ile süslemişlerdir (Öz, 2016: 122). Pamuklu kumaşların üzerine çizerek, kalıp ile basarak veya her ikisini birlikte kullanarak süslenmiş başörtüler için de yazma kelimesi kullanılmaktadır (Öz vd., 2018: 167). Yazmalar kullanıldığı bölge halkının çok uzun zaman içinde oluşmuş ve nesilden nesile aktarılmış sembolik dilini ifade eder. Bu yazmalarda kullanılan desenlerin ve renklerin hiçbiri gelişigüzel yer almamıştır. Çünkü bu yazmaların bölgelere göre tercih edilme nedenleri vardır (Öz, 2022: 1548).

Yazmaları süsleyen oylar, bu coğrafyada bir el sanatı olarak gelenek haline gelmiş, süslemeye duyulan ilgi nedeni ile çeşitlenerek çoğalmış, genç kızların çeyizlerinde (Bkz. Fotoğraf: 1) yer edinerek günümüze kadar ulaşmıştır (Onuk, 2000: 2).

Fotoğraf 1. Çeyiz Sandığı (Bursa Müze Arşivi, 2018)

Bursa Merinos Tekstil Sanayi Müzesi Uluslararası İpek Oya Festivali ve Tasarım Yarışması, bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Çalışmanın kapsamını oluşturan etkinliğin tanıtılmasına, görünür kılınmasına veya önemine dair alan yazında benzer çalışmanın bulunmamasından dolayı bu çalışmanın yapılması gereklilik olarak görülmüştür. Çalışmanın amacı, anılan etkinliğin oya üretiminin korunması ve yaşatılması adına diğer merkezlere örnek oluşturmasına ve bu tür etkinliklerin sayısının artmasına katkı sağlamak için önemine vurgu yapmaktır. Çalışmada literatür taraması yapılmış, festival ve yarışma düzenleme komitesindeki yetkililer ile görüşülmüş, kişisel arşivlerdeki ve Bursa Merinos Tekstil Sanayi Müzesi

Arşivinde yer alan fotoğraflar ile metin kısmı desteklenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde oya üretiminin Anadolu kültüründeki önemine yer verilmiş, ikinci bölümde ise adı geçen yarışma ve festivalin ortaya çıkışı ele alınarak konuya olan katkısı aktarılmıştır.

2. ANADOLU KÜLTÜRÜNDE OYA

Anadolu'nun zengin kültürel yapısı içerisinde, kadını en çok ilgilendiren ve kadın tarafından üretilen el sanatlarımızdan biri olan oyalara, yüzlerce yıllık Türk kültürü içerisindeki varlığını, gelenekler ve görenekler aracılığı ile kuşaktan kuşağa aktararak koruyabilmiş, özgün el sanatlarımız arasındadır. Kadının, tabiatta gördüğü güzellikleri, üzerinde bulundurma isteğiyle başlayan bu sanat, bireysel bir isteğin karşılanması yanı sıra toplum tarafından da oldukça beğenilen ve tercih edilen bir kültür ürünü olarak, çağlardan beri Türk kadını tarafından devam ettirilen bir el sanatı olmuştur (Aksoy, 2018:13).

Oya kelimesinin karşılığı sözlükte “*genellikle ipek ibrişim kullanarak iğne, mekik, tığ veya firkete ile yapılan ince dantel*” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 27.02.2023). Kelime, oymak fiilinin türemiş şekli olarak halk etimolojisinde yer bulmuş, Eski Yunan dilinden Türkçeye geçmiştir (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/oja>, Erişim Tarihi: 27.02.2023). Genel anlamda ise iğne, tığ, firkete gibi araçlar ile yapılan örgüleri tanımlamak için kullanılmaktadır. İğne oyaları ipek ipliğinin iğne ile ilmik haline getirilerek düğümleme ile oluşturulur (Markaloğlu, 1984: 62). Daha geniş anlamıyla iğne oyası, ipliğin iğneye sarılmasıyla oluşturulan iplik halkasının içinden, iğnenin çekilmesiyle meydana gelen düğümlerin (ilmeklerin) yan yana ya da üst üste tutturulması işlemidir (Aksoy, 2018: 12).

Türkiye’de iğne oyaları ile Adana, Adıyaman, Afyonkarahisar, Ankara-Nallıhan, Balıkesir-Gönen, Bolu-Mudurnu-Gerede, Bursa, Denizli-Tavas, Elâzığ, İzmir-Ödemiş, Kahramanmaraş, Kastamonu, Konya, Kütahya-Gediz, Mardin, Mersin-İçel-Tarsus, Muğla-Köyceğiz, Ordu, Rize ve Samsun illeri ünlenmiştir ve bu kesimlerde iğne oyası gelenek halinde üretilmeye devam edilmektedir (Karabaş ve Kara, 2022: 501; Aksoy ve Öz, 2017: 26; Aksoy ve Bülent, 2019: 41).

Oyanın üretim amacı genç kızların çeyizlerinde ve kadınların kişisel kullanımlarında göze hitap eden süslemelerin olmasıdır. Kimi zaman da hediyeleşmek için kullanılır. Ev ekonomisine katkı olarak üretilmesi ve ticari gelir elde etme amacı ile yapılan oyalara, yöresel üretimlerin coğrafi sınırlarını çizme konusunda zorluklar çekilmesi sonucunu doğurmuştur. Üretimin başlangıcında, oya yapılacak yazma çarşıdan alınarak, yazmanın renk ve desenlerine uygun iplikler seçilmektedir. Yazmada kullanılacak ipliklerin, yazmanın deseninin ve oya modelinin birbirleri ile uyumlu olması gerekmektedir. Bazı modeller ise, sadece ipliğin uygun yerlere denk gelmesi ile oluşturulur (Koyuncu, 2007: 41). Genellikle kenar süsü olarak işlenen oyalara dik durması, kırılmaması ve düzgün görünmesi için örgüye at kılı, saç, ince tel gibi malzemeler katılmış ya da oyalara örüldükten sonra kitle, zank veya yumurta akı ile (Anonim, 1997: 1440) sertleştirilerek kullanılmıştır.

Avrupa’da Türk danteli olarak bilinen oyanın tarihi M.Ö. 2000 yılında Mısır’daki kazılarda ele geçen örmelere kadar uzanmaktadır. Anadolu’da ise oya, M.Ö. 8. yüzyılda Frig kültüründe görülmektedir. Süslemek anlamındaki bezeme ise, 11. yüzyılda “ev bezendi”, Memluk Türklerinde “oyu”, Kırgızlarda “oyumu” olarak ifade edilirken, oya sözcüğünün başka dillerde bulunmadığı bilinmektedir (Karademir, 2015: 23).

Doğu kültürlerinde gelişen örme sanatı, 12.-16. yüzyıllarda İspanya ve İtalya’ya ulaşmıştır (Onuk, 2000: 4). Oya sözcüğü 1594 yılında Fransız Akademi Lügatına girmiş ve Batı dillerine taşınmıştır. Köken araştırmalarında ise bazı Ege masallarında örgü adlarının geçtiği tespit edilmiştir (Gümüş ve Uray, 2018: 356).

Bury Palliser, *History of Lace* adlı kitabında (Londra, 1865), Türk yapımı oyaların motiflerinden, renklerinden övgü ile bahsederken, ihraç edildiklerini de eklemektedir. Avrupa kültür tarihinde saray ve asillerin zevkini yansıtan şık giysilerde ana öge ya da aksesuar olarak kullanılan oya, değerli bir iç ve dış ticaret ürünü olarak da müzelerde yer bulmuştur (Palliser, 1902: 87-90; Karabaşa ve Kara, 2022: 501).

Anadolu’da oya üretimi ve kullanımı 18. yüzyılda altın çağını yaşamıştır (Karademir, 2015: 24). Bu yükselişin etkilerinden biri de Avrupa’da yaşanan *Turquerie* (Türk modası) akımı olmuştur. Bir sonraki yüzyılda Tanzimat ile yüzünü Batıya çeviren devlet ve nihayetinde buna ayak uyduran toplum ile oyalar durağan bir döneme girmiştir. Günümüzde ise modern üretimlerin etkisi altında oya kullanımı azalsa da oyalı başörtüsü kullanma geleneği sürmektedir. Başörtülerinde, iç gömleklerinde, bohçalarda, hamam takımlarında, bez keselerde, tabak altlıklarında, mendillerde, kadın başları için kullanılan çeşitli krep örtülerde, başlıklarda, hotozlarda, giyim eşyalarında ve aksesuarlarda, ev eşyaları ile bunlara ait aksesuarlarda oya kullanımı da devam etmektedir (Sürür, 2018).

Oya üretiminde ipek, pamuk veya sentetik iplik türleri kullanılırken, süslemeler için boncuk, pul, çaput, iplik, küçük deniz kabukları, çeşitli bitki tohumları, saman çöpü, meyve çekirdekleri gibi malzeme türlerine ihtiyaç vardır (KK-1).

Oya, sadece üretildiği malzemeler ile değil, ortaya çıkan şekillerin ifade ettiği duygular ile de kıymetlenir. Oyada meydana gelen motifler kelimeler ile anlatılmayı söyler. Doğadan gözlemlenerek oluşturulan motiflerde bitkileri, yaprakları, sebze ve meyveleri, hayvanları görmek mümkündür. Ayrıca geometrik şekiller ve eşyalar da oyalarda görülen motifler arasında yer almaktadır (Özcan, 1997: 4). Bu motiflerin her biri bir duygunun karşılığı olarak işlenir. Papatya oyası temizliği, saflığı; kır menekşesi yalnızlığı ve çekingenliği; mor sümbüllü oya aşkın acısını ifade ederken, Anadolu geleneğinde genç kızın beyaz sümbül oyalı yazma ile sevdiğinin karşısına çıkması sadakatinin göstergesidir (Karhan, 2018).

Fotoğraf 2. İznik Müşküle İğne Oyası Coğrafi İşaret Tescil Belgesi (<https://www.iznik.bel.tr/haber/muskule-uzumu-ve-igne-oyasi-artik-tescilli.html>, Erişim Tarihi 11.12.2023)

Bursa oyaları ise ipeğin kullanımının yaygın olmasıyla dikkat çekmektedir. Kentin tarihteki İpek Yolu duraklarından biri olması Bursa'nın ipek ile ünlenmesini sağlamış, bu durum, ipek oya üretimlerinde de kendini göstermiştir. Bursa ipek oyaları İznik, Nilüfer-Badırga, Mustafakemalpaşa, Karacabey gibi ova köylerinde görülürken, dağ köyleri ve İnegöl yöresine ait oya üretimlerinde ipeğe ulaşmanın zorluğu neticesinde at kılı kullanımının yoğunluğu göze çarpmaktadır (KK-3). İznik ilçesi Müşküle Mahallesi iğne oyaları 2021 yılında İznik Belediyesi tarafından coğrafi işaret olarak tescil edilmiştir (Bkz. Fotoğraf: 2). 2013 yılında Müşküle iğne oyalınının 167 modeli yayımlanmıştır (<https://ci.turkpatent.gov.tr/cografisiaretler/detay/3004> Erişim Tarihi: 27.02.2023).

Yemenilerin yazma tekniği ile süslenmesi, boyanması ve kenarlarının oyalanması Müşküle ve Bursa el sanatları için görülmeye değer kaliteli eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Müşküle, ayrıca sünnet düğünü gerçekleşeceği zaman düğünden on beş gün önce hazırlanan sünnet yatağına verilen bir addır. Karyolanın etrafı ahşap çıtalar ile çerçevelenir ve tavanından asılarak oyali yazmalar ile süslenir. Sünnet düğünü bitmiş olsa da bu yatak hemen bozulmaz, bir ay kadar sonra toplanır (Bkz. Fotoğraf: 3-4).

Fotoğraf 3. Müşküle Sünnet Yatağı (Bursa Müze Arşivi, 2018)

Fotoğraf 4. Müşküle Sünnet Yatağı İç Kısmı (Bursa Müze Arşivi, 2018)

Oyalar somut bir materyal olarak Anadolu kadınının elinde işlenmeye devam ederken, üzerlerine soyut üretimler de gerçekleşmiş; yakılan türkülere, manilere, ninnilere, deyimlere konu olmuşlardır. Yapılan bir işin zorluğu, titizliği ve güçlüğü “oya gibi işlemek” olarak ifade edilirken “çemberimde gül oya/gülmedim doya doya” bir türkünün ilk dizeleridir. “Oyalı da yazma başında/Oyaları kaşında/Benim sevdiğim kız/On üç on dört yaşında” dizeleri sevgiliye yazılmış manilerdendir (Tansuğ, 1988: 12).

Oyalar günümüzün modern çağında eski günlerindeki kadar rağbet görmediğinden somut olmayan kültürel mirasın (yaşayan miras) bir ögesi ve kaybolmaya yüz tutmuş el sanatları olarak kabul edilirler. Kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarımı, sürdürülebilir olması ile bağlantılıdır (Koyuncu Okca ve Öz, 2019: 282). Bu kapsamda oyalar geçmişte öğrenilen bilgi ve becerileri günümüze taşıyan, kültürel sürekliliği sağlayan bir nakil aracıdır. 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” ile, somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilir bir değer olarak ele alınması ve gelecek nesillerin bu mirasa sahip çıkması adına iş birlikleri ve karşılıklı yardımlaşmanın önemi vurgulanmıştır (Koyuncu Okca vd., 2020: 1761-1762).

3. MERİNOS TEKSTİL SANAYİ MÜZESİ

1938 yılında genç Türkiye Cumhuriyeti'nin devletçilik adımlarından biri olarak Sümerbank Yünlü Müessesesi adı ile kurulan ve açılışı bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından 2 Şubat 1938 tarihinde gerçekleştirilen fabrika, koyun yününden kumaş ve hazır giyim üretimi yapan entegre bir tesise dönüşmüştür. Sümerbank Yünlü Müessesesi, ayrıca Mustafa Kemal Atatürk yaşarken son açılış yaptığı yer olarak kayıtlarda yerini almıştır. 2000 yılına değin fabrika olarak üretimini sürdüren tesis, daha sonra Özelleştirme İdaresi'ne devredilmiştir. Kentin ve Cumhuriyet tarihinin sembol işletmelerinden biri olan Bursa Merinos'un, dönemin endüstri teknolojisini belgeleyen makine ve teknik ekipmanı bakım-onarımdan geçirilerek özgün fonksiyonları simgelenecek ve sergilenecek bir biçimde teşhire hazır hale getirilmiştir. Aynı zamanda sanayi ve teknoloji tarihi ile Merinos tarihini belgelemeleri açısından bu miras

kapsamında korunması uygun görülenlerin proje dâhilinde bir müze fonksiyonu ile değerlendirilmesi sağlanmıştır. Düzenleme sonunda fabrikanın bir kısmı 14 Ekim 2011 tarihinde Merinos Tekstil Sanayi Müzesi adı ile ziyarete açılmıştır. Müze, dört ana bölümden oluşmuş ve koyunyününün kumaş olmasına giden üretim sırasına göre sergileme sağlanmıştır. Müzede, Atatürk odası, müdür odası, Merinos tarihine ışık tutan işçi sicil defterleri, makine parkuru ve fabrikaya ait diğer teçhizatlar (Elbas, 2015: 222) bulunmaktadır (Bkz. Fotoğraf: 5).

Fotoğraf 5. Merinos Tekstil Sanayi Müzesi İpek Bölümü (Ayşegül Koyuncu Okca Arşivi, 2023)

Çağdaş müzecilik anlayışı ile müzecilik hizmetlerini sürdüren Merinos Tekstil Sanayi Müzesi'nde tekstil ve tekstil sanayi ihtisasına yönelik sergiler, etkinlikler, konferanslar, atölyeler düzenlenmekte ve özellikle müzenin ipek bölümünde Bursa kozasının ipeğe dönüşümünün canlı gösterimi (<https://www.bursamuze.com/merinos-tekstil-sanayi-muzesi-501/>, Erişim Tarihi: 27.02.2023; Alkan ve Koyuncu Okca 2023:1298) yapılmaktadır (Bkz. Fotoğraf: 6).

Fotoğraf 6. Merinos Tekstil Sanayi Müzesi İpek Bölümü (Fikret Alkan Arşivi, 2023)

4. BURSA ULUSLARARASI İPEK İĞNE OYA FESTİVALİ

Kurulduğu yıldan başlayarak kentin kültürel birikiminden ihtisas alanı içinde yer bulan konu ve koleksiyonlardan, dönemlik sergiler hazırlayan Merinos Tekstil Sanayi Müzesi, tekstil sanatları, tekstil tasarımı, tekstil ve moda ile tekstil el sanatları alanlarında çok sayıda çeşitli sergiler hazırlayarak ziyaretçiler ile buluşturmuştur. Sergilerin danışmanlığı Prof. Dr. Ayten Sürür tarafından yürütülmüştür (Alkan ve Koyuncu Okca, 2023: 1298).

2018 yılında Türk insanının emeğine özgü geleneksel sanatlardan ipek iğne oyaları Bursa Merinos Tekstil Sanayi Müzesi önderliğinde Bursalı koleksiyoner İbrahim Koca iş birliğinde bir sergi hazırlanması planlanmıştır. Planlama çerçevesinde konunun uzmanlarından oluşan danışma kurulu Bursa Büyükşehir Belediyesi koordinasyonunda çalışmalarına başlamış, oya sergisinin kapsamının genişletilerek bir festival olarak düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. “Uluslararası İpek İğne Oya Festivali” yapılacak etkinliğin tam adı olarak belirlenmiştir (KK-3).

Etkinliğin amacı; Türk oya üretimini gözler önüne sermek, oya üreticilerini birleştirmek ve iletişimlerini sağlamak, oya geleneğine olan ilgiyi ve üretimi arttırmak, yurt içinde ve yurt dışında tanıtımını sağlamak ve yaygınlaştırmaktır. Etkinlik Merinos Tekstil Sanayi Müzesi ev sahipliğinde müze ve müzeye ait sergi alanları kullanılarak hayata geçirilmiştir. Etkinliğin 2018 yılından itibaren iki yılda bir geleneksel olarak gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

İlki 27-30 Eylül 2018 tarihlerinde Bursa’da gerçekleştirilen “Uluslararası İpek İğne Oya Festivali” kapsamında koleksiyoner oyaları ile bir sergi açılmıştır. Prof. Dr. Ayten Sürür küratörlüğünde düzenlenen sergiye kendisi ile birlikte Türkiye’den katılan oya koleksiyonerleri Emine Semra Erkan, Şadiye Çetintaş, İbrahim Koca, Ikumi Nonaka, Ercan Topçu ve Nurdan Karhan’dır ve sergi 2018 Kasım ayı sonuna kadar açık kalmıştır (Bkz. Fotoğraf: 7).

Fotoğraf 7. Uluslararası İpek İğne Oyası Festivali Sergisi (Bursa Müze Arşivi, 2018)

Türk oyalara hayranlık duyarak oya üretimini öğrenmiş olan Japon vatandaşı Ikumi Nonaka, Japonya’dan sekiz koleksiyonerin Bursa’daki festival sergisine katılmasına yardımcı olmuştur.

1992 yılında turist olarak Türkiye'ye gelen ve Türk el sanatlarına duyduğu ilgi sonucunda 1995 yılında Antalya'ya yerleşen Ikumi Nonaka, oyanın Japon ulusunun el sanatları ile benzeşmesi neden ile konuya olan ilgisini sürdürmüştür. Emek ve sevgi ile işlenen oyalara gönül anlamlarının yüklenmesi, endüstriyel bir ürün olmadan halen el emeği ile üretilmesi ve köylerde ticaretinin sürdürülmesi Japonların oyaya olan hayranlığını arttırmıştır (Nonaka, 2018). Japon sanatçıların oya tasarımları ile daha çok eşarp, elbise, günlük süs eşyası, masa örtüsü gibi modern giyim ve kullanım eşyalarını süsledikleri görülmektedir. Türk iğne oyasına gönül veren sanatçı ve koleksiyonerler arasında Japon sanatçıların Türk oyası tasarım ve üretimini takdir ile karşılayarak destekleyenler kadar, Türk oyasının gelenekselliğinin ve özünün bozulması endişesi ile oyanın bir Türk ürünü olarak kalması gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır. Geleneksel Türk el sanatı olarak oyanın yurt dışında ilgi görmesi, oya ile yapılan tasarımların zenginleşmesini ve farklı kültürlerin katkıları ile yeni yorumlar kazanmasını sağlamaktadır.

Japonya dışında Bulgaristan'dan da festivale katılım olmuştur. Komşu ülke, coğrafi yakınlığı ile kültürel benzeşmenin etkisi ile iğne oyası, tığ oyası ve dantelleri ile Plovdiv'den beş koleksiyoner ile festival dâhilinde yapılan sergiye katılım sağlamıştır.

Yurt içinde ise oyaları ile ünlenmiş il ve ilçelerin üreticileri etkinliğe büyük ilgi göstermiştir. Kütahya, Ödemiş, Çamlıyayla, Nallıhan, Gönen, Tokat ve Konyalı üreticiler Bursa'ya gelmişler, Merinos Müze Galeri Alanı'nda kurulan tanıtım ve satış stantlarında ürünlerini sergilemişlerdir. Marmara Üniversitesi Restorasyon ve Konservasyon Bölümü akademisyenleri ise katılımları ile oyalara ve geleneksel tekstil ürünlerinin koruma, bakım-onarım işlemleri hakkında bilgi vermişlerdir (KK-1). Aynı zamanda oyalara ile ilgili uzman kişilerin sunumları oyalara Türk kültüründeki yeri ve önemine ilişkin bilgi aktarımı sağlamıştır (Bkz. Fotoğraf: 8).

Fotoğraf 8. 2018 Festival Sergisinden Görünüm (Bursa Müze Arşivi, 2018)

Festivale Konya ve Beylerbeyi Sabancı Enstitüleri stant açarak (Bkz. Fotoğraf: 9) Bursa Olgunlaşma Enstitüsü ise bir defile yaparak destek vermiştir. Ayrıca sanatçıların yerel üretimleri yerinde görmesi için oyaları ile ünlü İznik Müşküle ve Mudanya Mirzaoba Mahallelerine geziler (Bkz. Fotoğraf: 10) düzenlenmiştir (<https://www.bursa.bel.tr/haber/ipek-igne-oyasi-ile-kultur-paylasimi-26547> Erişim Tarihi 19.02.2023; KK-1).

Fotoğraf 9-10. 2018 Yılı Festival Stantları ve Yerel Üretim Gezileri (Bursa Müze Arşivi, 2018)

2021 yılında festivalin haricinde bir yarışmanın da yapılması planlanmış ve “Uluslararası İpek Oya Tasarım Yarışması ve Festivali” adı ile 04-06 Ağustos 2021 tarihleri arasında düzenlenmiştir. Dünyayı ve Türkiye’yi etkisi altına alan salgın hastalık nedeni ile ikinci etkinliğin çevrimiçi olarak yapılmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda oya koleksiyonerleri aynı ilgi ve heyecan ile çevrimiçi olarak bir araya getirilmiş ancak ilk yıla göre katılım sınırlı kalmıştır. İkumi Nonaka ve Emine Semra Erkan, etkinliğe çevrimiçi söyleşiler ile katkıda bulunmuşlardır. Sergi düzenlenmemiş ancak yarışma iptal edilmemiştir. Yarışma jürisi; akademisyen Prof. Dr. Hülya Tezcan ve oya koleksiyonerleri Emine Semra Erkan, İbrahim Koca ve İkumi Nonaka’dan oluşmuştur (Bkz. Fotoğraf: 11). Otuz iki eserin yer aldığı yarışmada eser sahipleri kargo yolu ile eserlerini teslim etmişler, jüri de pandemi kuralları çerçevesinde yüz yüze toplanmış ve eserleri değerlendirmiştir. Yarışma sonucunda Türkiye’nin Endemik Bitkileri isimli eseri ile Menemen Halk Eğitim Merkezi birinciliğe layık görülmüştür (Bkz. Fotoğraf: 12).

Fotoğraf 11. 2021 Yılı Oya Tasarım Yarışması Değerlendirme Jürisi (Bursa Müze Arşivi, 2021)

Fotoğraf 12. Türkiye'nin Endemik Bitkileri, 65 cm x 100 cm, 2021 (Naime Didem Öz Arşivi, 2023)

“Uluslararası İpek İğne Oyası Festivali ve Yarışması”nın üçüncüsü ise 4-7 Mayıs 2023 tarihleri arasında yine Merinos Tekstil Sanayi Müzesi ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Geniş katılım sağlanması hedeflenen festival ve yarışma için Millî Eğitim Bakanlığı Halk Eğitim Merkezlerine, Olgunlaşma Enstitülerine ve oya koleksiyonerlerine çağrı yapılmıştır. 3. Yarışma jürisi akademisyenler Prof. Dr. Hülya Tezcan, Doç. Ayşegül Koyuncu Okca, Doç. Naime

Didem Öz, oya koleksiyonerleri İbrahim Koca, Emine Semra Erkan, İkumi Nonaka ve Bursa Olgunlaşma Enstitüsü'nde el sanatları öğretmeni olarak görev yapan Nevin Durmuş'tan oluşmuştur (Bkz. Fotoğraf: 13). Elli üç eserin yer aldığı yarışma sonucunda "Aşka Yol Alan Yunus" isimli eseri ile Nurhayat Kocatepeli, birinciliğe layık görülmüştür (Bkz. Fotoğraf: 14).

Fotoğraf 13. 2023 Yılı Oya Tasarım Yarışması Değerlendirme Jürisi (Naime Didem Öz Arşivi, 2023)

Fotoğraf 14. Aşka Yol Alan Yunus, h: 50 cm, 2023 (Naime Didem Öz Arşivi, 2023)

Festival kapsamında “Çiçeklerin Düğünü” isimli bir ipek iğne oyası sergisi de açılmıştır. Küratörlüğünü Serap Tuba Yurteser Yılmaz’ın yaptığı serginin açılışı, Merinos Tekstil Sanayi Müzesi’nde 4 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilmiştir (Bkz. Fotoğraf: 15). Oya koleksiyonerleri İbrahim Koca ve İkumi Nonaka’nın koleksiyonlarındaki oyalardan oluşan sergi 04 Mayıs 2023- 05 Mayıs 2024 tarihleri arasında ziyaretçilerin beğenisine sunulmuştur (KK-4).

Fotoğraf 15. “Çiçeklerin Düğünü” Sergisi (Bursa Müze Arşivi, 2023)

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Anadolu’nun geçmiş kültürlerden beslenerek biriktirdiği geniş kültürel zenginliği, somut ve soyut örnekleri ile günlük yaşantımızda da kendini göstermektedir. Yaşayan Miras unsuru el sanatlarından biri olan oya üretimi, hane içinde ataerkil toplum yapısı ile kendini açıkça ifade edemeyen Anadolu kadınının duygu dünyasını açığa vurduğu somut bir örnektir. Her bir oyanın bir duyguya karşılık gelerek anlam yüklediği şekil ve renkler, ilhamını doğadan almış, duygular ile birleşmiş, oya ile maddi kültür ögesine dönüşmüştür.

Modern çağın teknolojik gelişmeleri ile duygu dünyamızın hızlı değişime uğradığı günümüzde, bir yandan geçmişe özlem duyarak bu hıza karşı durmaya çalışan insanoğlu, eski-yeni modanın birleştiği tasarımlar ile tekstil ve el sanatlarında yeni trendler oluşturmaktadır. Kültür ürünlerimizin geleceğe aktarımı noktasında sürdürülebilir olmak; eskiyi yeni moda üretimlerin detaylarında nostaljik birer hatıra olarak değil, çeyiz sandıklarında halen kendine yer bulabilen oyaların geleceğe taşınmasına yönelik üretim devamlılığı ve bunu özendirecek etkinlikler ile desteklenmesi büyük katkı sağlayacaktır.

Bu etkinlik örneklerinden biri olan Bursa Uluslararası İpek İğne Oya Tasarım Yarışması ve Festivali, geleneksel kültürümüzün maddi öğelerinden ipek iğne oyasının geleceğe taşınması adına önemli bir adımdır. Bu etkinliğin bir diğer amacı Türkiye’de ve dünyada iğne oyası üreticilerini bir araya getirmek, kültür aktarımını, bilgi ve tecrübe paylaşımını sağlamaktır. Böylece belirli aralıklarla da olsa, bu birikimler ilgilisi ile buluşmakta ve yeni nesillere aktarılmaktadır. Yerel yönetimler başta olmak üzere kamu idarelerinin de bu ve benzeri kültür

aktarımını içeren etkinliklerde öncü kuruluşlar olarak yer alması ise bir başka önemli sonuçtur. Kamu iradesinin kültür aktarımındaki maddi-manevi destekleri, kültürel öğelerin devamlılığında üreticilere verilen desteğin ve birlikteliğin göstergesidir. Geçmişten gelen kültürel birikimin geleceğe günümüz bakış açısı ile harmanlanarak taşınması, kültürün günümüz değerleri arasında kaybolmaması anlamına gelmektedir. Bursa Uluslararası İpek İğne Oya Tasarım Yarışması ve Festivali'nin ipek iğne oyası özelinde sağladığı katkılar düşünüldüğünde, kaybolmaya yüz tutmuş diğer el sanatları örneklerinin sürdürülebilirliği için benzer etkinliklerin düzenlenmesi devam etmelidir.

Araştırmanın Etiği

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirilmemiştir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, E. (2018). *Harput iğne oyalarından örnekler*. Sokak Yayın Grubu.
- Aksoy, E. & Eşref, B. (2019). 19. ve 20. Yüzyıllarda Harput bölgesinin tekstil sektöründeki ticari gelişmeleri. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 9(1), 58-71.
- Aksoy, E. & Öz, N. D. (2018). 19.-20. Yüzyılda Harput'ta ipek böcekçiliği ve dokumacılık. 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi 20-23 Kasım 2017* içinde (s. 15-32). Cilt: 5, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Alkan, F. & Koyuncu Okca, A. (2023). Müze-toplum ilişkisinin geliştirilmesinde müze etkinliklerinin önemi: Bursa Büyükşehir Belediyesi müzeleri. *Beyşehir Selçuklu 1. Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Kongresi 27-29 Ekim 2023* içinde (s. 1293-1307). Konya: Akademik Global Yayınları.
- Anonim (1997). “Oya”. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, c. 3, s.1440, İstanbul: Yem Yayınları.
<https://nisanyansozluk.com>, Erişim Tarihi: 27.02.2023
- <https://ci.turkpatent.gov.tr/cograf-i-isaretler/detay/3004> Erişim Tarihi: 27.02.2023
- <https://sozluk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 27.02.2023
- Elbas, A. (2015). *Merinos*. Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Gümüş, D. & Uray G. (2018). Oya el sanatı üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (55), 355-369.
- Karabaşa, S. & Kara, Ç. (2022). Oyanın mirası Nallıhan iğne oyasının miras olma serüveni. *Folklor/Edebiyat*, 28 (110), 499-522.
- Karademir, A. (2015). İğne iplikle açan çiçekler. *Prusa Dergisi*, 23-29.
- Karhan, N. (2018). Geçmişten günümüze. *Bursa İpek İğne Oyaları Uluslararası İpek Oya Festivali Broşürü*. Bursa Büyükşehir Belediyesi.

- Koyuncu, A. (2007). Bucak İlçesinde oya-insan ilişkileri. *I. Burdur Sempozyumu Bildiriler 16-19 Kasım 2005* içinde (s. 39-49) Cilt: 1. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları.
- Koyuncu Okca, A. & Öz, N. D. (2019). Kaybolmaya yüz tutmuş kültürel miras: Karapınar tülü dokumaları. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 24, 281-299.
- Koyuncu Okca, A. & Tüfekçi Elibol, A. (2020). Kaybolmaya yüz tutmuş kültürel miras: yorgancılık mesleğinin değişim ve dönüşümü. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7, 1758-1781.
- Markaloğlu, Ş. (1984). Geleneksellik ve gelir açısından Nallıhan iğne oyları. *Türk Folkloru Araştırmaları 1983*, Ankara: G.Ü. Basım Yayın Yüksek Okulu Basımevi.
- Nonaka, I. (2018). Türk iğne oyası ve Japonların el sanatı olarak Türk iğne oyasına bakış açıları ve yaklaşımları. *Bursa İpek İğne Oyları Uluslararası İpek Oya Festivali Broşürü*. Bursa Büyükşehir Belediyesi.
- Onuk, T. (2000). *Osmanlıdan günümüze oylar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öz, D. (2016). Kişisel koleksiyonlarda bulunan bitkisel motifli yazma başörtüleri. *V. International Turkic Art, History and Folklore Congress/Art Activities, 13-16 Nisan* içinde (s.121-126) Cilt:1, Moldova: Komrat Devlet Üniversitesi.
- Öz, N. D., Koyuncu Okca, A., & Uygur, H. K. (2018). Block printing: one of lost treasures of Mardin. *Asia Minor Studies*, 6 (AGP Sempozyum Özel Sayısı), 166-175.
- Öz, N. D. (2022). Geleneksel yazmacılık ve hürriyet yazmalar, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9 (4), 1534-1551.
- Özcan, F. (1997). *Nallıhan yöresinde iğne oyacılığı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Palliser, B. (1902). *History of lace*, (Ed. M. Jourdain ve Alice Dryden). New York: Dover Publications.
- Sürür, A. (2018). Türk iğne oyası oluşturan değerler üzerine bir araştırma. *Bursa İpek İğne Oyları Uluslararası İpek Oya Festivali Broşürü*. Bursa Büyükşehir Belediyesi.
- Tansuğ, S. (1988). *Türklerde çiçek sevgisi ve "Sümbülname"*. İstanbul: Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi 14-4, Grafik Sanatlar Matbaacılık A.Ş.

Kaynak Kişiler

- KK-1: Ayşegül Kömürcüoğlu: 1982, Bursa, Merinos Tekstil Sanayi Müzesi'nde görevli, Uluslararası İpek İğne Oyası Festivali ve Tasarım Yarışması organizasyon sorumlusu, Görüşme Tarihi: 25.02.2023, Bursa.
- KK-2: Emine Semra Erkan: 1942, İstanbul, oya araştırmacısı ve koleksiyoneri, Görüşme Tarihi: 12.02.2024, İstanbul.
- KK-3: İbrahim Koca: 1968, Bursa, oya koleksiyoneri ve antikacı, Görüşme Tarihi: 23.02.2023, Bursa.
- KK-4: Serap Tuba Yurteser Yılmaz, 1980, Bursa Müze Sergiler Koordinatörü ve Çiçeklerin Düğünü İpek İğne Oyası Sergisi Küratörü, Görüşme Tarihi: 19.02.2024, Bursa.

Derleme Makale / Review Article

Bursa Uluslararası İpek İğne Oya Festivali ve Tasarım Yarışması

Bursa International Silk Needle Lade Festival and Design Competition

Fikret ALKAN, Ayşegül KOYUNCU OKCA & Naime Didem ÖZ

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Anatolia is a bridge between Asia and Europe due to its geographical and geopolitical position. This position of Anatolia has made it the crossing point of civilizations, thus hosting thousands of years of accumulation of different cultures. In this deep-rooted history, the traces produced by human hands and transformed into art have created a richness from architecture to local clothes. One of the most important cultural elements that have survived until today is handicrafts.

Anatolian women especially decorated the edges of the headscarves they used in their daily lives with fine and colorful embroidery, and this variety of decoration was reflected in embroidery and manuscripts. The embroidery that adorns the scripts has become a tradition as a handicraft and has reached the present day by taking place in the dowries of young girls.

Oya in Anatolian Culture

The word "needle lace" is derived from the verb "to carve" and describes the fine lace made with tools such as needle, shuttle, crochet, etc. Needle lace consists of motifs in which women express their feelings about the objects they observe in nature. These shapes represent emotions that cannot be expressed in words. Plants, leaves, fruits and vegetables, and animals are each embroidered and colored to correspond to a different emotion. While chamomile embroidery expresses cleanliness and purity, violet embroidery expresses loneliness and timidity and purple hyacinth embroidery expresses the pain of love, in the Anatolian tradition, a young girl's appearance in front of her beloved with a white hyacinth embroidered manuscript is a sign of loyalty. While lace, which is a tangible item, is an interpreter of abstract emotions; it has been passed on to songs, manis, lullabies and idioms.

The most famous oya production in Turkey takes place in Adana, Adıyaman, Afyonkarahisar, Ankara-Nallıhan, Balıkesir-Gönen, Bolu-Mudurnu-Gerede, Bursa, Denizli-Tavas, Elâzığ, İzmir-Ödemiş, Kahramanmaraş, Kastamonu, Konya, Kütahya-Gediz, Mardin, Mersin-İçel-Tarsus, Muğla-Köyceğiz, Ordu, Rize and Samsun. While Bursa silk laces are seen in lowland villages such as Iznik, Nilüfer-Badırga, Mustafakemalpaşa and Karacabey, the intensity of the use of horsehair as a result of the difficulty of accessing silk in the needle lace productions of mountain villages and İnegöl region stands out. Iznik district Müşküle Neighborhood needle laces were registered as a geographical sign by Iznik Municipality in 2021. 167 models of Müşküle needle laces were published in 2013.

Bursa Merinos Textile Industry Museum International Silk Needlework Festival and Design Competition constitute the scope of this study. The study aims to pioneer similar studies by making the activity visible in line with its scope. The preservation, survival and transfer of needlepoint production to the future, and thus the sustainability of our cultural heritage, may be possible with an increase in the number of similar events. In the study, a literature review was conducted, officials from the festival and competition organizing committee were interviewed,

and the text was supported by photographs in personal archives and in the Archive of Bursa Merinos Textile Industry Museum. In the first part of the study, the importance of Oya production in Anatolian culture is given, and in the second part, the emergence of the mentioned competition and festival is discussed and its contribution to the subject is conveyed.

Merinos Textile Industry Museum

Inaugurated on February 2, 1938 by Atatürk, Sümerbank Merinos Woolen Enterprise is an integrated facility that produces fabrics and ready-to-wear garments from sheep wool. The factory is also remembered as Atatürk's last inauguration. Until 2000, the facility, which continued production as a textile factory, was closed in the following years and its land was renovated as a congress and cultural center in line with the needs of the city. The Republican heritage of Merinos is exhibited in the Merinos Textile Industry Museum, which was opened in the aforementioned center together with its industrial machinery. The live demonstration of the transformation of the Bursa cocoon into silk in the silk section of the museum is of particular interest in studies on textile and textile industry specialization.

Bursa International Silk Needlework Festival

One of the events organized in 2018 is the "International Silk Needlework Festival". Under the leadership of the museum, an exhibition was planned in cooperation with collector İbrahim Koca. Within the framework of the planning, the advisory board consisting of experts on the subject started its work under the coordination of Bursa Metropolitan Municipality, and it was decided to expand the scope of the needlepoint exhibition and organize it as a festival.

The event aims to reveal the production of lace, which is famous as Turkish lace in the world, to unite needlework producers, to ensure their communication, to increase interest and production in the tradition of needlework, and to promote and popularize it at home and abroad. The event was hosted by the Merinos Textile Industry Museum, using the museum and its exhibition spaces. The event was planned to be held traditionally and an exhibition of collector's needlepoint was opened within the scope of the "International Silk Needlepoint Festival", the first of which was held in Bursa on September 27-30, 2018. In 2021, it was planned to hold a competition in addition to the festival and it was organized between August 04-06, 2021 under the name of "International Silk Needlepoint Design Competition and Festival". Due to the epidemic disease affecting the world and Turkey, it was decided to hold the second event online. The third "International Silk Needlepoint Festival and Competition" was held between May 4-7, 2023, again hosted by the Merinos Textile Industry Museum. Within the scope of the festival, a silk needlelace exhibition titled "The Wedding of Flowers" was also opened.

In addition to the participation of silk needlework producers and collectors from Turkey, many applications were received from those who are devoted to needlework, Ministry of National Education Public Education Centers, Maturation Institutes, Bulgaria and Japan, which is accepted as a society that attaches importance to handicrafts in the world. Academicians and needlepoint collectors formed the selection committee.

Bursa International Silk Needlepoint Design Competition and Festival is an important step in carrying silk needlepoint, one of the material elements of our traditional culture, into the future. Another purpose of this event is to bring together needle lace producers in Turkey and around the world, to ensure cultural transfer, knowledge and experience sharing. Thus, these accumulations meet with the relevant people and are passed on to new generations, albeit at regular intervals. Another important result is that public administrations, especially local governments, take part as pioneering organizations in these and similar activities involving the transfer of culture.